ΚΑΤΣΑΝΟΣ / ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

Ε. ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

στο δρόμο για την αναρχία

Ερίκο Μαλατέστα

Στο δρόμο για την αναρχία

Μετάφραση: Βασιλης Τομανας

ΚΑΤΣΑΝΟΣ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Εκδόσεις Κατσάνος
Αριστοτέλους 26
Τηλ.: 235.683 - Θεσσαλονίκη

Φωτοστοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση - Μοντάζ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α. & Θ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
Αριστοτέλους 28 - Τηλ.: 261.009
Θεσσαλονίκη

Παρουσίαση

Ο Έρικο Μαλατέστα (1853-1932) κάλυψε με τη ζωή του τις πιο σημαντικές εποχές του εργατικού κινήματος γενικά και του αναρχικού κινηματος ειδικότερα. Για τη βιογραφία του, παραπέμπουμε τον αναγνώστη στο βιβλίο ***Κατάργηση και εξολόθρευση του κράτους (εκδ. Κατσάνου).***

Στο βιβλιο αυτο περιλαμβάνονται τα πιο σημαντικά κειμενα του Ε. Μαλατέστα, που δημοσιεύτηκαν είτε αυτοτελώς σε μπροσούρες ειτε αποτέλεσαν αρθρα του σε εφημερίδες και περιοδικά. Φροντίσαμε να μην είναι κείμενα στενά πολιτικά, αλλά να πιάνουν και προβλήματα της καθημερινής ζωής (αγάπη και έρωτας, ηθική, ναρκωτικα, κλπ.). Ο αναγνωστης θα πάρει, έτσι, μια σφαιρική εικόνα του αγωνιστή Ε. Μαλατέστα.

Τα κείμενα αυτά έχουν δημοσιευτεί σε διαφορες χωρες, ανάλογα με το που βρισκοταν ή με το πού μπορούσε να δημοσιεύσει ο Ε. Μαλατέστα εκείνη την εποχή. Οι θέσεις που υποστηρίζει σ' αυτά ειναι ***επίκαιρες*** και μπορούμε ν' αναρωτηθούμε γιατί χρειαστηκαν τόσα χρονια για να συνειδητοποιηθούν πάλι απο την αρχη πράγματα που είχε καταλάβει εκεινος από τότε. Αναφέρομαι, πιο συγκεκριμενα, σε ζητήματα όπως: η διαπιστωση οτι οι άνθρωποι αμύνονται και αντιστέκονται στην επιδίωξη των κυβερνωντων να τους κάνουν «μηχανές»· η αναγνωριση της απατης του «εργατικου ελέγχου» και η αναγνωρισή του ότι μοναδική επαναστατικη επιδίωξη πρέπει να είναι ***η διεύθυνση της παραγωγής από τους εργαζόμενους***· η κατανόηση του μισθού σαν ***απαίτηση των εργαζόμενων ως τάξης***, δηλαδη σαν συναρτησης των αναγκων των εργαζόμενων και όχι σαν στενα οικονομικου ζητήματος· το πρόβλημα τους μη ομογένειας των εργαζόμενων (αντιθεσεις ντόπιων με ξένους εργάτες, κλπ.) και πολλά άλλα.

Η μεταφραση εγινε απο τη γαλλικη εκδοση των Εργων του Ε. Μαλατέστα (1979).

Περιεχόμενα

Ανάμεσα σε αγρότες (Δύο αγρότες συζητάνε για τον αναρχικό κομμουνισμό), 1894
Το πρόβλημα της αγάπης και του έρωτα, 6-1-1900
Για τις δολοφονίες προσωπικοτήτων, 1900
Το πρόγραμμα των αναρχικών, 1903
Οι αναρχικοί και η ηθική, 5-11-1904
Στο δρόμο για την αναρχία, 1910
Συνδικαλισμός και αναρχισμός, 6-4-1922
Η γενική απεργία, 7-6-1922
Κινήματα που δεν ολοκληρώθηκαν, 28-6-1922
Ο κίνδυνος της κοκαΐνης, 10-8-1922
Ιδεαλισμός και υλισμός, 1-1-1924
Η επαναστατική τρομοκρατία, 1-10-1924
Σάκο και Βαντσέτι, 1-6-1926
Μερικές σκέψεις για το καθεστώς της ιδιοκτησίας μετά την επανάσταση, 30-10-1929.

Ανάμεσα σε αγρότες (Δύο αγρότες συζητάνε για τον αναρχικό κομμουνισμό)

Το κείμενο αυτό γραφτηκε στα 1884 και πρωτοεκδόθηκε στα ιταλικά στη Φλορεντια. Έχει ανατυπωθεί δεκάδες φορές κι εξακολουθει να τυπώνεται ακόμα.

Έχει μεταφραστει σε γαλλικα, ισπανικα, ολλανδέζικα, νορβηγικά, τσέχικα, βουλγάρικα, εγγλέζικα, ρουμάνικα, γερμανικα, εβραίικα (γίντις), πορτογαλέζικα, αρμενικα, φλαμανδικά και κινέζικα. Στα ελληνικά μεταφράζεται για πρώτη φορά απο τη γαλλική εκδοση του 1979 που περιλαμβάνει τα κυριοτερα μέρη του.

(...)

Ζαχ. Πολύ ωραία όλα αυτά που μου λες, δεν έχω να σου φέρω καμιά αντίρρηση· αλλά, πάλι, τα αφεντικά έχουν την περιουσία και, στο κάτω κάτω, πρέπει να τα ευγνωμονούμε γιατί χωρίς αυτά δεν θα μπορούσαμε να ζήσουμε.

Πιέτρο. Αν έχουν την περιουσία, είναι γιατί την έχουν πάρει με τη βία και την έχουν μεγαλώσει κατακρατώντας τους καρπούς της δουλειάς των άλλων. Μπορεί, όμως, και να την χάσουν με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο την έχουν αποχτήσει. Μέχρι σήμερα, στον κόσμο οι άνθρωποι έκαναν πόλεμο ο ένας με τον άλλο· προσπαθούσαν να πάρουν ο ένας τη μπουκιά από το στόμα του άλλου και ο καθένας θεωρούσε τον εαυτό του ευτυχισμένο όταν μπορούσε να υποτάξει τον όμοιό του και να τον ζέψει στη δούλεψή του. Είναι καιρός, όμως, να βάλουμε τέρμα σ' αυτή την κατάσταση. Κάνοντας πόλεμο, δεν κερδίζει κανένας τίποτα, κι ο άνθρωπος αποκομίζει απ' αυτό μοναχα τη δυστυχία, την υποδούλωση, το έγκλημα, την εκπόρνευση και,

πότε πότε, τις αιματοχυσίες που λέγονται πόλεμοι και επαναστάσεις. Αν, αντίθετα, οι άνθρωποι ήθελαν να συμφιλιωθούν, ν' αγαπηθούν, ν' αλληλοβοηθούν, δε θα βλέπαμε πια αυτά τα δεινά· δεν θα υπήρχαν πια άνθρωποι που θα κατείχαν πολλά ενώ άλλοι δεν θα είχαν τίποτα, κι η συμπεριφορά όλων θα ήταν τέτοια ώστε όλοι θα περνούσαν όσο γίνεται πιο καλά.

Ξέρω καλά ότι οι πλούσιοι, που είναι μαθημένοι να διατάζουν και να ζούνε χωρίς να δουλεύουν, δεν θέλουν πια ν' ακούν να τους μιλάς για αλλαγή του συστήματος. Εμείς θα ενεργήσουμε παίρνοντας κι αυτό υπόψη μας. Αν θελήσουν, επιτέλους, να καταλάβουν ότι δεν πρέπει πια να υπάρχει μίσος και ανισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους κι ότι όλοι θα πρέπει να δουλεύουν, τόσο το καλύτερο· αν, αντίθετα, έχουν την πρόθεση να εξακολουθήσουν ν' απολαμβάνουν τους καρπούς της βίας που άσκησαν και των κλοπών που διέπραξαν οι ίδιοι ή οι πατεράδες τους, τότε, τόσο το χειρότερο γι' αυτούς: έχουν πάρει με τη βία όλα όσα κατέχουν· με τη βία, λοιπόν, θα τους τα πάρουμε πίσω κι εμείς. Αν οι φτωχοί μάθουν να συνεννοούνται, θα γίνουν οι πιο δυνατοί.

Ζαχ. Μα τότε, όταν δεν θα υπάρχουν πια αφεντικά, πώς θα τα καταφέρουμε να ζούμε; Ποιός θα μας δίνει δουλειά;

Πιέτρο. Τί ερώτηση! Μα, εσύ βλέπεις καθημερινά τί γίνεται: εσύ είσαι που σκαλίζεις, εσύ είσαι που σπέρνεις, εσύ είσαι που θερίζεις· εσύ είσαι που αλωνίζεις και πας το στάρι στις αποθήκες· εσύ είσαι που κάνεις το κρασί, το λάδι και το τυρί - και με ρωτάς πως θα τα καταφέρνουμε να ζούμε χωρίς τ' αφεντικά; Ρώτα με καλύτερα πώς θα καταφέρνουν να ζουν τ' αφεντικά αν δεν υπάρχουμε εμείς, οι φουκαράδες, οι ηλίθιοι, που δουλεύουμε στο ύπαιθρο και στην πόλη, που μοχθούμε για να τους ταΐσουμε και να τους ντυσουμε και που τους αφήνουμε να μας παίρνουν και τα παιδιά μας για να μπορούν να γλεντάνε.

Πριν από λίγο, ήθελες να πεις κι ευχαριστώ στ'

αφεντικά γιατί σ' αφήνουν να ζεις! Δεν καταλαβαίνεις ότι εκείνοι ζουν από τη δουλειά σου κι ότι κάθε κομμάτι ψωμί που τρώνε, το 'χουνε στερήσει από τα παιδιά σου; Ότι κάθε δώρο που κάνουν στη γυναίκα τους έχει για αντιστάθμισμα την αθλιότητα, την πείνα, το κρύο και, ίσως, την εκπόρνευση για τη δικιά σου γυναίκα;

Τί παράγουν αυτοί οι κύριοι; Τίποτα! Επομένως, ό,τι καταναλώνουν το παίρνουν από τους εργαζόμενους.

Ας υποθέσουμε ότι αύριο, θα εξαφανίζονταν όλοι οι αγρεργάτες· δεν θα υπήρχε πια κανένας για να καλλιεργήσει τη γη κι όλος ο κόσμος θα πέθαινε από την πείνα. Αν εξαφανίζονταν οι παπουτσήδες, δεν θα έφτιαχνε κανένας παπούτσια· αν εξαφανίζονταν οι χτίστες, δεν θα έφτιαχνε κανένας σπίτια, και ούτω καθεξής. Αν, με τη σειρά τους, εξαφανίζονταν οι εργαζόμενοι όλων των κατηγοριών, θα χάνονταν μαζί μ' αυτούς κι όλοι, ένας ένας, οι κλάδοι της παραγωγής, κι οι άνθρωποι θα 'ταν υποχρεωμένοι να στερηθούν κάποια χρήσιμα ή και απόλυτα αναγκαία αντικείμενα.

Τί αντίκρυσμα, όμως, θα είχε η εξαφάνιση των αφεντικών; Θα ήταν σα να εξαφανίζονταν οι ακρίδες.

Ζαχ. Εντάξει, φυσικά εμεις είμαστε που στην πραγματικότητα παράγουμε τα πάντα· πώς, όμως, να τα καταφέρω να παράγω εγω στάρι, αν δεν έχω ούτε γη, ούτε ζώα, ούτε σπόρο; Πίστεψέ με, δεν υπάρχει τρόπος να τα καταφέρουμε διαφορετικά· πρέπει αναγκαστικά να εξαρτιόμαστε από τ' αφεντικά.

Πιέτρο. Για να δούμε, Ζαχ, συνεννοούμαστε ή όχι; Μου φαίνεται ότι έχουμε κιόλας πει πως πρέπει να πάρουμε από τ' αφεντικά όλα όσα μας χρειάζονται για να δουλέψουμε και να ζήσουμε: τη γη, τα εργαλεία, το σπόρο, τα πάντα. Εγώ, το ξέρω καλά: όσο η γη και τα εργαλεία της δουλειάς θα ανήκουν στ' αφεντικα, ο εργαζόμενος θα πρέπει πάντα να 'ναι υποταχτικός και θα 'χει για ανταμοιβή μόνον υποδούλωση και αθλιότητα. Για τούτο, κι αυτό βάλ' το καλά στο κεφάλι σου, το

πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να πάρουμε από τους αστούς την ιδιοκτησία τους· αν δεν το κάνουμε αυτό, ο κόσμος δεν θα μπορέσει ποτέ να στρώσει.

Ζαχ. Δίκιο έχεις, το είχες πει. Τι τα θέλεις, όμως, αυτά είναι για μένα καινούρια πράγματα και με κάνουν να τα χάνω.

Εξήγησέ μου λιγάκι, πάντως, πώς θα ΄θελες να γίνουν τα πράγματα. Αυτή την ιδιοκτησία που θα πάρουμε από τους πλούσιους, τι θα την κάνουμε; Θα την μοιραστούμε, έτσι δεν είναι;

Πιέτρο. Όχι βέβαια. Κι όταν ακούς να λένε ότι θέλουμε να τα μοιραστούμε, ότι δηλαδή θέλουμε να πάρουμε τη θέση εκείνων που την κατέχουν τώρα, να ξέρεις ότι όποιος τα λέει αυτά, είτε δεν έχει ιδέα για τούτα τα πράγματα είτε είναι πονηρός αγύρτης.

Ζαχ. Τότε όμως; Δεν σε καταλαβαίνω πια καθόλου.

Πιέτρο. Κι όμως, δεν λέω δύσκολα πράγματα: θέλουμε να τα κάνουμε όλα κοινά.

Ξεκινάμε από την αρχή ότι όλοι πρέπει να δουλεύουν κι ότι όλοι πρέπει να περνάνε όσο γίνεται καλύτερα. Σ' αυτό τον κόσμο, κανένας δεν μπορεί να ζήσει αν δε δουλέψει· αν κάποιος δε δούλευε, θα ΄πρεπε να ζει από τη δουλειά των άλλων, κι αυτό είναι άδικο κι απαράδεχτο. Φυσικά όμως, όταν λέω ότι πρέπει να δουλεύουν όλοι, εννοώ ότι πρέπει να δουλεύουν όλοι όσοι μπορούν. Τους ανάπηρους, τους ανίκανους για εργασία, τους γέρους, θα ΄πρεπε να τους συντηρεί η κοινωνία, γιατί αυτό που μας επιβάλλει η ανθρωπιά, είναι να μην κάνουμε κανέναν να υποφέρει· κι ύστερα, όλοι θα γεράσουμε κι όλοι μπορεί να γίνουμε ανάπηροι ή ανίκανοι για εργασία κάποια μέρα - κι αν όχι εμείς οι ίδιοι, μπορεί να το πάθουν αυτό οι άνθρωποι που αγαπάμε.

Τώρα, αν το σκεφτείς καλά, θα δεις ότι όλα τα πλούτη, δηλαδή όλα όσα υπάρχουν κι είναι χρήσιμα στον άνθρωπο, μπορούν να χωριστούν σε δυο ομάδες.

Σε μια που περιλαμβάνει τη γη, τα μηχανήματα κι όλα τα εργαλεία της δουλειάς, το σίδερο, το ξύλο, τις πέτρες, τα μέσα μεταφοράς, κλπ. που είναι απόλυτα απαραίτητα για τη δουλειά και που πρέπει να γίνουν κοινή ιδιοκτησία για να τα χρησιμοποιούν όλοι σαν εργαλεία δουλειάς. Όσο για τον τρόπο με τον οποίο θα γίνεται η δουλειά, θα τον εξετάσουμε αργότερα. Πιστεύω ότι το καλύτερο θα ήταν να δουλεύουμε συλλογικά, γιατί μ' αυτό τον τρόπο, θα παράγουμε περισσότερα και θα κουραζόμαστε λιγότερο. Κι ύστερα, είναι βέβαιο ότι η συλλογική δουλειά θα υιοθετηθεί παντού γιατί, για να δουλεύουμε ο καθενας χωριστά, θα 'πρεπε ν' απορρίψουμε τη βοήθεια των μηχανών που απλοποιούν και λιγοστεύουν τη δουλειά των ανθρώπων. Στο κάτω κατω, όταν οι άνθρωποι δεν θα 'χουν πια την ανάγκη να παίρνει ο ένας τη μπουκιά από το στόμα του άλλου, δεν θα 'ναι πια σαν το σκύλο με τη γάτα, και θα τους ευχαριστεί να 'ναι μαζί και να κάνουν συλλογικά τις δουλειές τους. Φυσικά, όσους θέλουν να δουλέψουν μόνοι τους, θα τους αφήσουμε: η ουσία είναι ότι κανένας δεν θα μπορεί να ζει αν δε. δουλεύει, υποχρεώνοντας άλλους να δουλεύουν για λογαριασμό του· αυτό βέβαια, δεν θα μπορεί πια να γίνει. Στην πραγματικότητα, αφου ο καθένας θα 'χει δικαίωμα στα υλικά της δουλειάς, κανενας φυσικά δεν θα θέλει να μπει στη δούλεψη κάποιου αλλου.

Η άλλη ομάδα απο τα πλούτη, περιλαμβάνει τα πράγματα που ικανοποιούν άμεσα τις ανάγκες των ανθρώπων, όπως τα τρόφιμα, τα ρουχα και τα σπίτια. Αυτά, πρεπει να τα κάνουμε κοινα και να τα μοιράσουμε με τρόπο που όλοι να μπορουν να ζουν μέχρι την επόμενη σοδειά και μέχρι να δώσει η βιομηχανία καινούρια προϊόντα. Όσο για τα πράγματα που θα παράγονται μετά την επανάσταση, όταν δεν θα υπάρχουν πια τα αργόσχολα αφεντικά που ζουν από το μόχθο των πεινασμένων προλετάριων, θα τα μοιράζονται όπως θα θέλουν οι εργαζόμενοι κάθε χώρας. Αν εκείνοι θέλουν να δουλεύουν συλλογικά, τόσο το

καλύτερο· θα δοκιμάσουν τότε να ρυθμίσουν την παραγωγή με τρόπο τέτοιον ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες όλων, και την κατανάλωση, με τρόπο τέτοιον ώστε να εξασφαλίζεται σ' όλους όσο γίνεται μεγαλύτερη ευημερία - κι αυτό είναι όλο.

Αν, πάλι, δε γίνει αυτό, θα πρέπει να υπολογίζεται τι παράγει ο καθένας, έτσι ώστε ο καθένας να μπορεί να παίρνει μια ποσότητα από αντικείμενα ισοδύναμη με τα προϊόντα που παρήγαγε. Ένας τέτοιος υπολογισμός είναι πολύ δύσκολος και μάλλον, κατά τη γνώμη μου, αδύνατος· κι αυτό θα κάνει τους ανθρώπους, όταν δούνε πόσο δύσκολη είναι η αναλογική διανομή των αγαθών, να δεχτούν πιο εύκολα την ιδέα να τα κάνουν όλα κοινά.

Οπωσδήποτε, πάντως, θα πρέπει τα είδη πρωτης ανάγκης, όπως το ψωμί, η κατοικία, το νερό και τα άλλα τέτοια πράγματα, να εξασφαλιστούν σε όλους, ανεξάρτητα από το πόση δουλειά μπορεί να προσφέρει ο καθένας. Όποια κι αν είναι η οργάνωση της παραγωγής που θα υιοθετηθεί, δεν θα πρέπει πια να υπάρχει κληρονομιά, γιατί δεν είναι δίκαιο να βρίσκει κάποιος μόλις γεννιέται πλούτη, ενώ ένας άλλος πείνα και δουλειά. Κι αν ακόμα δεχτούμε την άποψη ότι ο καθένας είναι κύριος των όσων έχει παράγει κι ότι μπορεί να κάνει οικονομίες για λογαριασμό του, θα έπρεπε με το θάνατό του οι οικονομίες αυτές να περιέρχονται στην κοινότητα.

Τα παιδιά, ωστόσο, θα 'πρεπε να μεγαλώνουν και να εκπαιδεύονται με έξοδα της κοινότητας, και με τρόπο που να τους εξασφαλίζεται η μεγαλύτερη δυνατή ανάπτυξη και η καλύτερη δυνατή εκπαίδευση. Χωρίς αυτά, δεν θα υπήρχαν ούτε δικαιοσύνη ούτε ισότητα· θα παραβιαζόταν η αρχή ότι ο καθένας έχει δικαίωμα στα εργαλεία της δουλειάς· δεν θα αρκούσε να δίναμε στους ανθρώπους τη γη και τις μηχανές, αν δεν προσπαθούσαμε να δώσουμε σ' όλους τη δυνατότητα να τα χρησιμοποιούν όσο πιο καλά μπορούν.

Για τη γυναίκα, δε σου είπα τίποτα, γιατί για μας, η

γυναίκα πρέπει να είναι ίση με τον άντρα· όταν, λοιπόν, μιλάμε για τον άντρα, εννοούμε τον κάθε άνθρωπο και δεν κάνουμε καμία διάκριση στο φύλο του.

Ζαχ. Υπάρχει, ωστόσο, και κάτι ακόμα: να πάρουμε την περιουσία από τ' αφενικά που έχουν κλέψει κι έχουν αφήσει να πεθάνουν της πείνας άνθρωποι, εντάξει· αν όμως, κάποιος, με τη δουλειά και τις οικονομίες του, κατάφερε να βάλει στην άκρη λίγες πενταροδεκάρες, ν' αγοράσει ένα χωραφάκι ή ν' ανοίξει ένα μαγαζάκι, με ποιο δικαίωμα θα μπορούσαμε να του πάρουμε αυτό που είναι πραγματικά ο καρπός του μόχθου του;

Πιέτρο. Μου λες κάτι πολύ απίθανο. Είναι αδύνατο να κάνεις οικονομίες σήμερα που οι καπιταλιστές και η κυβέρνηση παίρνουν το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων· κι αυτό, θα 'πρεπε να το ξέρεις εσύ που, έπειτα από τόσα χρόνια σκληρής κι αδιάκοπης δουλειάς, είσαι εξίσου φτωχός όσο και πριν. Κι ύστερα, σου έχω κιόλας πει ότι όλοι έχουν δικαίωμα στις πρώτες ύλες και στα εργαλεία της δουλειάς· γι' αυτό, αν κάποιος κατέχει ένα χωραφάκι που το καλλιεργεί βέβαια μονάχος του, θα μπορέσει θαυμάσια να το κρατήσει, και θα του δώσουμε και τελειοποιημένα εργαλεία, και λιπάσματα, και ό,τι άλλο θα του είναι απαραίτητο για να μπορέσει να κάνει τη γη να παράγει όσο γίνεται περισσότερα. Βέβαια, θα 'ταν προτιμότερο να γίνονταν όλα κοινά· αλλά, για να γίνει αυτό, δεν θα χρειαστεί να πιέσουμε κανέναν, γιατί το συμφέρον τους και μόνο θα οδηγήσει τους ανθρώπους να υιοθετήσουν το σύστημα της κοινοκτημοσύνης, του κομμουνισμού. Με τη συλλογική ιδιοκτησία και τη συλλογική εργασία, όλα θα πηγαίνουν πολύ καλύτερα απ' ότι με την εργασία του καθενός χωριστά· και, επιπλέον, όσο εφευρίσκονται μηχανές, η εργασία του καθενός χωριστά γίνεται, σχετικά, ολοένα και πιο αναποτελεσματική.

Ζαχ. Α! οι μηχανές! να τι θα 'πρεπε να κάψουμε! Αυτές είναι που κόβουν τα χέρια και παίρνουν τη

δουλειά από τους φτωχούς ανθρωπους. Εδώ, στα χωριά μας, μπορούμε να 'μαστε σίγουροι ότι, κάθε φορά που έρχεται μια μηχανή, ο μισθός μας γίνεται χαμηλότερος και κάμποσοι από μας μενουν άνεργοι κι αναγκάζονται να φύγουν για αλλού για να μην πεθάνουν της πείνας. Στις πόλεις, τα πράγματα πρέπει να 'ναι ακόμα χειρότερα. Αν τουλάχιστον δεν υπήρχαν μηχανές, τα αφεντικά θα 'χαν περισσότερο ανάγκη από τη δουλειά μας κι εμείς θα ζούσαμε κάπως καλύτερα.

Πιέτρο. 'Εχεις δίκιο, Ζακ, να πιστεύεις ότι οι μηχανές είναι ένα από τα αιτια της αθλιότητας και της αναδουλειάς· αυτό, όμως, είναι αποτέλεσμα του ότι οι μηχανές ανήκουν στους πλούσιους. Αν ανήκαν στους εργαζόμενους, το αποτέλεσμα θα ήταν το διαμετρικά αντίθετο: οι μηχανές θα ήταν το κύριο αίτιο της ευημερίας της ανθρωπότητας. Πράγματι, οι μηχανές στην πράξη δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να δουλεύουν αντί για μας και μάλιστα γρηγορότερα από μας. Χάρη στις μηχανές, ο άνθρωπος δεν θα 'χει πια ανάγκη να δουλεύει τόσο πολλές ώρες για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και δεν θα 'ναι πια καταδικασμένος να κάνει βαριές δουλειές που ξεπερνάνε τις σωματικές του δυνάμεις. Γι' αυτό, αν οι μηχανές χρησιμοποιούνταν σ' όλους τους κλάδους της παραγωγής κι αν ανήκαν στο σύνολο, θα μπορούσαμε, με λίγες ώρες ελαφριάς κι ευχάριστης δουλειάς, να καλύπτουμε όλες τις ανάγκες της κατανάλωσης, και κάθε εργάτης θα είχε τον καιρό να μορφωθεί, ν' αποκτήσει φιλίες, να ζει, κοντολογίς, και ν' απολαμβάνει τη ζωή επωφελούμενος απ' όλα τα επιτεύγματα του πολιτισμού και της επιστήμης. Για τούτο, κι αυτό να το θυμάσαι καλά, δεν πρέπει να καταστρέψουμε τις μηχανές αλλά να τις πάρουμε στα χέρια μας. Κι έπειτα, να ξέρεις ότι τα αφεντικά θα υπερασπιστούν με το ίδιο μένος τις μηχανές τους τόσο εναντίον εκείνων που θα 'θελαν να τις καταστρέψουν, όσο και εναντιον εκείνων που θα 'θελαν να τις πάρουν στα χέρια τους·

επομένως, αφού θα 'πρεπε να καταβάλουμε τις ίδιες προσπάθειες και να διατρέξουμε τους ίδιους κινδύνους, θα 'ταν βλακεία να τις καταστρέψουμε αντί να τις πάρουμε στα χέρια μας. Θα 'θελες να καταστρέψεις το στάρι και τα σπίτια, αν υπήρχε τρόπος να τα μοιραστείς μ' ολους τους άλλους; Και βέβαια όχι. Ε λοιπόν! το ίδιο πρέπει να γίνει και με τις μηχανές, γιατί αν αυτές στα χερια των αφεντικών είναι όργανα της αθλιότητας και της υποδούλωσής μας, θα γίνουν στα δικά μας χέρια όργανα πλουτισμού και ελευθερίας.

Ζαχ. Για να πάνε, όμως, όλα καλά μ' αυτό το σύστημα, θα πρέπει όλοι οι άνθρωποι να δουλεύουν τίμια και ευσυνείδητα. Έτσι δεν είναι;

Πιέτρο. Και βέβαια.

Ζαχ. Κι αν βρεθούνε μερικοί που θα θέλουν να ζουν χωρίς να δουλεύουν; Ο μόχθος είναι σκληρός, και δεν αρέσει ούτε στα σκυλιά.

Πιέτρο. Μπερδεύεις την κοινωνία όπως είναι σήμερα, με την κοινωνία όπως θα 'ναι μετά την επανάσταση. Ο μόχθος, όπως είπες, δεν αρέσει ούτε στα σκυλιά· γιατί, όμως, να ήθελες να κάθεσαι μέρες ολόκληρες χωρίς να κάνεις τίποτα;

Ζαχ. Εγώ δεν θα 'θελα, γιατί έχω συνηθίσει να δουλεύω κι όταν δεν έχω τίποτα να κάνω μου φαινεται ότι με τρώνε τα χέρια μου· υπάρχουν, όμως, τόσοι και τόσοι που όλη μέρα κάθονται στα καφενεία και χαρτοπαίζουν ή περιφέρονται ασκοπα χωρίς να κάνουν τίποτα.

Πιέτρο. Σήμερα αυτά· μετά την επανάσταση, όμως, τα πράγματα δε θα 'ναι τα ίδια, και θα σου πω το γιατί. Σήμερα, η δουλειά είναι κοπιαστική, κακοπληρωμένη και καταφρονεμένη. Σήμερα, όποιος δουλεύει, πρέπει να σκοτώνεται στην κούραση, να ψωμολυσσάει και να του φέρνονται σαν υποζύγιο. Όποιος δουλεύει, δεν εχει καμιά ελπίδα, ξέρει ότι πρόκειται να τελειώσει τη ζωή του στο νοσοκομείο, αν όχι στα κατεργα. Μη μπορώντας ν' ασχοληθεί με την οικογένειά του, δε χαίρεται καθόλου τη ζωή και υποφερει αδιάκοπα από

την κακομεταχείριση και τις κάθε λογής ταπεινώσεις.

Οποιος, αντίθετα, δε δουλευει, απολαμβάνει τα πάντα· τον παινεύουν και τον εκτιμάνε· γι' αυτόν είναι όλες οι τιμές κι όλες οι απολαύσεις. Κι από τους εργάτες ακόμα, όποιος δουλεύει λιγότερο και κάνει μια λιγότερο βαριά δουλειά, κερδίζει περισσότερα και τον εκτιμάνε περισσότερο. Τί μας ξαφνιάζει, λοιπόν, το ότι οι άνθρωποι δε θέλουν να δουλεύουν και ψάχνουν να βρουν την ευκαιρία να μην κάνουν τίποτα;

Οταν, αντίθετα, η δουλειά θα γίνεται σε συνθήκες ανθρώπινες, θα έχει μια λογική διάρκεια και θα γίνεται σε χώρους υγιεινούς· όταν ο εργαζόμενος θα ξέρει ότι δουλεύει για την ευημερία των δικών του και όλων των ανθρώπων· όταν η δουλειά θα είναι όρος απόλυτα απαραίτητος για να σε εκτιμάνε στην κοινωνία κι όταν τον αχαμάτη θα τον περιμένει η περιφρόνηση των ανθρώπων όπως σήμερα περιμένει το χαφιέ και το μαστρωπό, ποιος θα 'θελε να χάσει τη χαρά του να νιώθει χρήσιμος κι αγαπητός, για να ζει μέσα στην τεμπελιά που θα 'κανε κακό τόσο στο σώμα του όσο και στην ψυχή του;

Και σήμερα ακόμα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όλοι οι άνθρωποι τρέφουν έντονη απέχθεια, σχεδόν ενστικτώδη, για τα επαγγέλματα του χαφιέ και του μαστρωπού. Κι ωστόσο, κάνοντας αυτά τα πρόστυχα επαγγέλματα, κερδίζει κανείς πολύ περισσότερα απ' ότι καλλιεργώντας τη γη· δουλεύει λίγο ή και καθόλου, κι έχει την ανοιχτή ή καλυμμένη προστασία της εξουσίας. Αφού, όμως, αυτά τα επαγγέλματα έχουν κακή φήμη και θεωρούνται από ηθική άποψη ποταπά, σχεδόν όλοι προτιμούν την ατίμωση μόνον όταν υποχρεωθούν να διαλέξουν ανάμεσα σ' αυτήν και στην αθλιότητα. Ποιός είναι, αντίθετα, αυτός που θα διάλεγε μια ζωή άτιμη κι αξιοκαταφρόνητη, αν μπορούσε, δουλεύοντας, να 'χει και ευημερία και την εκτίμηση των ανθρώπων; Βέβαια, αν κάποιος προτιμούσε κάτι τέτοιο, που θα ερχόταν τόσο ολοφάνερα σε αντίθεση με την ανθρώπινη φύση, θα 'πρεπε να τον

θεωρήσουμε παράφρονα.

Για ένα πράγμα μην αμφιβάλλεις: οι άνθρωποι δεν θ' αργούσαν ν' αποδοκιμάσουν τους ακαμάτηδες, γιατί η δουλειά είναι η πρωτη ανάγκη της κοινωνίας· ο ακαμάτης δεν θα 'κανε μόνο κακό σ' όλους ζώντας με τα προϊόντα της δουλειάς των άλλων, χωρίς να συνεισφερει με τη δουλειά του στην κάλυψη των αναγκων της κοινότητας· θα κατάστρεφε και την αρμονία της καινούριας κοινωνίας, πράγμα που θα μπορουσε να οδηγήσει στη δημιουργία ενός κόμματος δυσαρεστημένων που ίσως να επιθυμούσαν και την επιστροφή στο παρελθόν. Οι κοινότητες ειναι σαν τα άτομα: αγαπούν και τιμούν αυτό που θεωρούν χρήσιμο· μισούν και περιφρονούν αυτό που ξέρουν πως είναι, ή που το θεωρούν, βλαβερό. Μπορεί να κάνουν λάθη και, πολύ συχνά, κάνουν πράγματι λάθη· αλλά, στην προκειμένη περίπτωση, είναι αδύνατο να λαθέψουν, γιατί ειναι ολοφάνερο πως όποιος δε δουλεύει, τρωει και πίνει σε βάρος των άλλων και βλάπτει το σύνολο.

Για να το καταλάβεις καλύτερα αυτό, κάνε την υπόθεση ότι συνεταιρίζεσαι με άλλους ανθρώπους για να κάνετε συλλογικά μια δουλειά που τα προιόντα της θα τα μοιραστείτε σε ισα μερτικά· βέβαια, θα φροντίζετε εκείνους τους συντροφους σας που θα 'ναι αδύναμοι ή αδέξιοι· τους τεμπέληδες όμως, θα τους κάνετε τόσο δύσκολη τη ζωή ωστε θ' αναγκαστουν είτε να φύγουν είτε να το πάρουν αποφαση να δουλέψουν. Αυτό θα γινει και στην κοινωνια σαν σύνολο, όταν η απραξια μερικών θα μπορούσε να κάνει αισθητή ζημιά σ' όλους τους άλλους.

Κι έπειτα, αν στο κατω κάτω της γραφής δεν θα μπορούσαμε να πάμε μπροστά εξαιτίας αυτων που δε θα 'θελαν να δουλέψουν, πραγμα που εγω το θεωρω απίθανο, το γιατρικό θα 'ταν ευκολο να βρεθεί: θα τους διώχναμε, μα το ναι!, απο την κοινότητα. Τότε, μη έχοντας δικαίωμα παρά μόνο στις πρωτες ύλες και στα εργαλεία της δουλειάς, θα 'ταν υποχρεωμένοι να δουλέψουν για να ζήσουν.

Ζαχ. Αρχίζεις να με πείθεις· πες μου, όμως, θα 'ναι όλοι οι άνθρωποι υποχρεωμένοι να καλλιεργούν τη γη;

Πιέτρο. Γιατί αυτό; Ο άνθρωπος δεν έχει ανάγκη μόνον από ψωμί, κρασί και κρέας· του χρειάζονται και σπίτια, και ρούχα και βιβλία· κοντολογίς, όλα όσα παράγουν οι εργαζόμενοι όλων των επαγγελμάτων· κανένας δε μπορεί να ικανοποιήσει μονάχος όλες τις ανάγκες του. Μήπως για να καλλιεργήσεις τη γη, δεν έχεις ανάγκη από το σιδερά και το μαραγκό που φτιάχνουν τα εργαλεία σου και, κατά συνέπεια, από τον εργάτη των ορυχείων που βγάζει το σίδερο κι από το χτίστη που φτιάχνει τα σπίτια, τα μαγαζιά, και ουτω καθεξής; Επομένως, δεν πρέπει να λέμε ότι όλοι θα καλλιεργούν τη γη, αλλά ότι όλοι θα κάνουν χρήσιμες δουλειές.

Η ποικιλία των επαγγελμάτων θα επιτρέψει, από την άλλη μεριά, στον καθένα να διαλέξει τη δουλειά που του ταιριάζει καλύτερα, κι έτσι, τουλάχιστον στο μέτρο του δυνατού, η δουλειά θα 'ναι για τον άνθρωπο μόνο μια άσκηση, ένα διάλειμμα που θα τον ευχαριστεί.

Ζαχ. Θα 'ναι, λοιπόν, ο καθένας ελεύθερος να διαλέξει το επάγγελμα που θέλει;

Πιέτρο. Φυσικά, φτάνει να φροντίσουμε να μην προσανατολίζονται όλοι αποκλειστικά σε μερικά επαγγέλματα ενώ θα υπάρχει έλλειψη ανθρωπων σε άλλα. Αφού θα δουλεύουμε για το καλό του συνόλου, θα πρέπει να φροντίζουμε να παράγονται όλα όσα είναι απαραίτητα, και να εναρμονίζουμε όσο γίνεται το καλό του συνόλου με τις προτιμήσεις του ατόμου. Θα δεις, όμως, ότι όλα αυτά θα ταχτοποιηθούν με τον καλύτερο τρόπο όταν δεν θα υπάρχουν πια αφεντικά που θα μας βάζουν να δουλεύουμε για ένα κομμάτι ψωμί και που δεν θα μας αφήνουν ν' αναρωτιόμαστε σε τι και σε ποιον χρησιμεύει η δουλειά μας.

Ζαχ. Μου λες ότι όλα θα ταχτοποιηθούν, εγώ όμως αντίθετα, πιστεύω ότι κανένας δεν θα 'θελε να κανει κάποιο κοπιαστικό επάγγελμα· όλοι θα θέλουν

να γίνουν δικηγόροι ή γιατροί. Ποιός θα καλλιεργεί, τότε, τη γη; Ποιός θα 'θελε να βάλει σε κίνδυνο τη υγεία και τη ζωή του στα ορυχεια; Ποιός θα 'θελε να μπαίνει στους σκοτεινούς βόθρους ή να πιάνει την κοπριά;

Πιέτρο. Α! όσο για τους δικηγορους, βάλ' τους στην πάντα, γιατί αυτοί, όπως κι οι παπάδες, είναι μια γάγγραινα που θα την εξαλείψει μια και καλή η κοινωνική επανάσταση. Ας μιλήσουμε για δουλειές χρήσιμες κι όχι για κείνες που γίνονται ζημιωνοντας τους διπλανούς μας· αν δεν το κάναμε αυτό, θα 'πρεπε να λογαριάσουμε για εργάτες και τους ληστές που, συχνά, περνάνε και δύσκολες ώρες.

Σήμερα, προτιμάμε ένα επάγγελμα από ένα άλλο, όχι γιατί ταιριάζει περισσότερο ή λιγότερο με τις ικανότητές μας και τις προτιμήσεις μας, αλλά γιατί μαθαίνεται πιο εύκολα, γιατί κερδίζουμε ή ελπίζουμε ότι θα κερδίσουμε περισσότερα, γιατί νομίζουμε ότι θα βρούμε πιο εύκολα δουλειά και, μόνο κατά δεύτερο λόγο, γιατί η τάδε ή η δεινα δουλειά μπορεί να 'ναι λιγότερο κοπιαστική από μιαν άλλη. Κοντολογίς, την επιλογή ενός επαγγέλματός μας την επιβάλλουν πάνω απ' όλα η ταξική καταγωγή μας, η τυχη και οι κοινωνικές προκαταλήψεις. Το επάγγελμα του γεωργού λογουχάρη, είναι ένα επάγγελμα που δεν θα άρεζε σε κανέναν άνθρωπο της πόλης, οσο φτωχός κι εξαθλιωμένος κι αν ήταν. Κι όμως, η γεωργια δεν έχει από μόνη της τίποτε το αποκρουστικό, κι από τη ζωή στους αγρούς δε λείπουν οι απολαύσεις. Απεναντίας, αν διαβάσεις τους ποιητές, θα τους δεις να υμνούν με ενθουσιασμό την αγροτική ζωή. Η αληθεια, ομως, ειναι ότι οι ποιητές που γράφουν τα βιβλία δεν εχουν καλλιεργήσει ποτέ τη γη, ενώ οι αγροτες σκοτωνονται στην κούραση, ψωμολυσσάνε, ζουνε χειροτερα κι απο τα ζωα και τους φέρνονται σα να μην ειναι καν άνθρωποι· ακόμα κι ο ελεεινότερος απατεωνισκος των πόλεων αισθάνεται προσβεβλημένος όταν τον λενε χωριάτη. Πως, λοιπόν, θέλεις να πάνε οι ανθρωποι με

τη θέλησή τους να καλλιεργήσουν τη γη; Κι εμείς ακόμα, που γεννηθήκαμε στην ύπαιθρο, την αφήνουμε αμέσως μόλις μας δοθεί η ευκαιρία γιατί, ό,τι άλλο κι αν κάνουμε, θα ζήσουμε αλλού καλύτερα και θα μας εκτιμάνε περισσότερο. Ποιός από μας, όμως, θα 'θελε ν' αφήσει την ύπαιθρο αν δούλευε για λογαριασμό του κι από την καλλιέργεια της γης θέριζε ευημερία, ελευθερία και εκτίμηση των συνανθρώπων του;

Το ίδιο συμβαίνει και μ' όλα τα επαγγέλματα, γιατί ο κόσμος είναι έτσι καμωμένος σήμερα ώστε, όσο πιο απαραίτητη και κοπιαστική είναι μια δουλειά, τόσο πιο άσχημα αμείβεται, τόσο πιο καταφρονεμένη είναι και κάτω από τόσο χειρότερες συνθήκες γίνεται. Πάνε, λογουχάρη, στο εργαστήρι ενός χρυσοχόου και θα δεις ότι, σε σύγκριση με τις βρωμερές τρώγλες όπου ζούμε εμείς, ο τόπος είναι καθαρός, με καλό εξαερισμό και με θέρμανση το χειμώνα· ότι η καθημερινή δουλειά δε διαρκεί πολλές ώρες κι ότι τους εργάτες, όσο κακοπληρωμένοι κι αν είναι αφού το αφεντικό παίρνει ακόμα το μεγαλύτερο μέρος από το προϊόν τους, τους φέρνονται αρκετά καλά σε σχέση με τους άλλους εργαζόμενους· το βράδι, είναι γι' αυτούς γιορτή· μόλις βγάλουν τα ρούχα της δουλειάς, πηγαίνουν όπου θέλουν, χωρίς να φοβούνται μήπως οι άνθρωποι τους κοιτάξουν περιφρονητικά ή τους κοροϊδέψουν. Πάνε, αντίθετα, σ' ένα ανθρακωρυχείο, και θα δεις τους φουκαράδες που δουλεύουν κάτω από τη γη, σε ατμόσφαιρα ανθυγιεινή, και που καταστρέφουν σε λίγα χρόνια την υγεία τους για έναν γελοίο μισθό· αν, κατά λάθος, όταν τελειωσουν τη δουλειά τους, τολμήσουν να πάνε εκεί που μαζεύονται οι καθωσπρέπει κύριοι, θα 'ναι τυχεροί αν δεν τους πετάξουν έξω κοροϊδευοντάς τους! Πώς, λοιπόν, έπειτα απ' αυτό, να μας ξαφνιάσει το ότι κάποιος προτιμάει να γίνει χρυσοχόος παρά ανθρακωρύχος;

Δε σου λέω τίποτα γι' αυτούς που δεν χειρίζονται άλλα εργαλεία εκτός από την πένα. Φαντάσου το εξής: ένας άνθρωπος που δεν κάνει τίποτε άλλο εκτός από

το να γράφει κακά άρθρα για τις εφημερίδες, κερδίζει δέκα φορές περισσότερα από έναν αγρότη και τον εκτιμάνε περισσότερο απ' όσο έναν τίμιο εργάτη.

Οι δημοσιογράφοι, λογουχάρη, δουλεύουν σε ωραίες αίθουσες· οι παπουτσήδες, σε θλιβερές παράγκες· οι μηχανικοί, οι γιατροί, οι καλλιτέχνες, οι καθηγητές, όταν έχουν πελατεία κι όταν είναι καλοί στη δουλειά τους, ζούνε σαν κύριοι· οι χτίστες, αντίθετα, οι τυπογράφοι, οι εργάτες όλων των κλάδων, και σ' αυτούς μπορούμε να προσθέσουμε και τους δάσκαλους, ψωμολυσσάνε ακόμα κι αν σκοτώνονται στη δουλειά. Με τούτο δε θέλω να πω, κι αυτό κατάλαβέ το καλά, ότι μόνον η χειρωνακτική δουλειά είναι χρήσιμη, γιατί οι σπουδές είναι, από την άλλη μεριά, το μόνο μέσο για να καταβάλουμε τη φύση, να εκπολιτιστούμε και ν' αποκτήσουμε περισσότερη ελευθερία κι ευημερία· οι γιατροί, οι μηχανικοί, οι χημικοί, οι καθηγητές είναι εξίσου χρήσιμοι και απαραίτητοι στη σύγχρονη κοινωνία όσο και οι αγρότες κι οι άλλοι εργάτες. Θέλω μόνο να πω ότι όλες οι χρήσιμες δουλειές πρέπει να εκτιμώνται εξίσου και ότι πρέπει να γίνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο εργαζόμενος να ικανοποιείται εξίσου, όποια δουλειά κι αν κάνει· θέλω, ακόμα, να πω ότι οι πνευματικές δουλειές, που είναι από μόνες τους μεγάλη χαρά, που δίνουν στον άνθρωπο θέση πλεονεκτική σε σχέση με κεινον που ζει μέσα στην αμάθεια, πρέπει να είναι εφικτές σε όλους και να μη μένουν προνόμιο των λίγων.

Ζακ. Αν όμως, λες κι εσύ ο ίδιος ότι η πνευματική δουλειά προσφέρει μεγάλη απόλαυση, ότι δίνει στον άνθρωπο θέση πλεονεκτική σε σχέση με κείνον που δεν έχει γνώσεις, είναι φανερό ότι όλοι θα θέλουν να σπουδάσουν, και πρώτος πρώτος εγώ. Τότε, λοιπόν, ποιός θα κάνει τις χειρωνακτικές δουλειες;

Πιέτρο. Όλοι· γιατί παράλληλα με τη μελέτη των γραμμάτων και των τεχνών, όλοι θα πρέπει να κάνουν και μια σωματική δουλειά: όλοι θα πρέπει να δουλεύουν τόσο με το κεφάλι όσο και με τα μπρατσα. Αυτά

τα δυο είδη δουλειάς, όχι μόνο δε βλάπτουν το ένα το άλλο, μα απεναντίας αλληλοσυμπληρωνονται, γιατί ο ανθρωπος, για να ζει καλά, έχει ανάγκη να ασκεί όλα του τα οργανα: τόσο το μυαλό, όσο και τους μυς του. Όποιος έχει αναπτυγμένη διάνοια κι έχει συνηθίσει να σκεφτεται, τα καταφέρνει καλύτερα στη χειρωνακτική δουλειά, κι όποιος έχει καλή υγεία, ασκει δηλαδή το σώμα του σε συνθήκες υγιεινές, έχει και πνευμα πιο ξυπνιο και πιο διεισδυτικό.

Κι ύστερα, αφού και τα δυο είδη δουλειάς είναι απαραιτητα, εφόσον το ένα είναι πιο ευχάριστο από το άλλο, κι εφόσον χάρη σ' εκείνο ο άνθρωπος αποκτά συνείδηση και αξιοπρέπεια, δεν είναι σωστό ένα τμημα των ανθρώπων να είναι καταδικασμένο στην αποκτήνωση της αποκλειστικά χειρωνακτικής δουλειάς για ν' αφήνει μόνο σε μερικούς το προνόμιο της επιστήμης και, στη συνέχεια, της εξουσίας· κατά συνέπεια, το επαναλαμβάνω, πρέπει όλοι να δουλευουν συνάμα σωματικά και πνευματικά.

Ζακ. Κι αυτό το καταλαβαίνω· αλλά, από τις χειρωνακτικές δουλειές, θα υπάρχουν πάντα μερικές που θα 'ναι σκληρές καθώς και μερικές που θα 'ναι ευκολες, θα υπάρχουν δουλειές ωραίες και δουλειές άσχημες. Ποιός, λογουχάρη, θα θέλει να γίνει ανθρακωρύχος ή βοθροκαθαριστής;

Πιέτρο. Αν ήξερες, αγαπητέ μου Ζακ, τι εφευρέσεις και τι μελέτες έχουν γίνει και γίνονται καθημερινά, θα καταλάβαινες ότι ακόμα και σήμερα, αν η οργάνωση της εργασίας δεν εξαρτιόταν απ' αυτούς που δε δουλεύουν και που, κατά συνέπεια, δεν τους ενδιαφέρει καθόλου η καλοπέραση των εργαζομένων, ακόμα και σήμερα όλα τα χειρωνακτικά επαγγέλματα θα μπορούσαν να γίνονται σε συνθήκες τέτοιες που δε θα είχαν πια τίποτε το αποκρουστικό, το ανθυγιεινό και το πολύ κοπιαστικό και, κατά συνέπεια, θα μπορούσαν να γινονται από εργαζόμενους που τα διάλεξαν με τη θέλησή τους. Αν αυτό είναι δυνατόν σήμερα, φαντάσου τι θα γίνει τη μέρα που όλοι θα πρέπει να

δουλεύουν, που οι προσπάθειες κι οι μελέτες όλων θα προσανατολίζονται κατά τρόπο τέτοιο ώστε να κάνουν τη δουλειά λιγότερο βαριά και πιο ευχάριστη!

Κι αν, έπειτα απ' αυτό, υπήρχαν ακόμα επαγγέλματα που θα εξακολουθούσαν να είναι πιο σκληρά από τ' άλλα, θα δοκιμάζαμε ν' αντισταθμίσουμε αυτή την ανισότητα με κάποια άλλα πλεονεκτήματα· χωρίς να λογαριάσουμε το ότι, όταν δουλεύουμε όλοι μαζί προς όφελος του συνόλου, θα δούμε να γεννιέται αυτό το πνεύμα της αδελφοσύνης και της σύμπνοιας που σήμερα χαρακτηρίζει τα μέλη μιας οικογένειας, έτσι ώστε κάποιος όχι μόνο δεν θα προσπαθεί ν' αποφύγει μια κουραστική δουλειά αλλά και θα επιδιώκει να κάνει τις πιο βαριές δουλειές.

Ζαχ. Δίκιο έχεις. Αν, όμως, δε γίνουν όλα αυτά, τί θα κάνουμε;

Πιέτρο. Καλά λοιπόν! Αν, παρόλα αυτά, έμεναν ακόμα δουλειές απαραίτητες που δε θα ήθελε να τις κάνει κανένας με τη θέλησή του, τότε θα τις κάναμε όλοι, ο καθένας από λίγο, δουλεύοντας ας πούμε από μια μέρα το μήνα, μια βδομάδα το χρόνο, ή κάπως αλλιώς. Μείνε ήσυχος, πάντως: αν κάτι είναι απαραίτητο στο σύνολο, θα βρούμε οπωσδήποτε κάποιον τρόπο να το κάνουμε. Μήπως σήμερα δε δεχόμαστε να πάμε φαντάροι για το χατήρι των άλλων; Μήπως δεν πάμε να πολεμήσουμε εναντίον άλλων ανθρώπων που δεν μας έχουν κάνει κανένα κακό, ή και εναντίον των ίδιων μας των φίλων και των αδερφών; Θα 'ναι καλύτερα, νομίζω, όταν θα δουλεύουμε για την ευχαρίστησή μας και για το κοινό καλό.

Ζαχ. Ξέρεις ότι αρχίζεις να με πειθεις; Υπάρχει, ωστόσο, κάτι ακομα που δεν μπορώ να το χωνέψω καλά. Είναι μεγάλη υπόθεση να παρουμε την ιδιοκτησία από τα αφεντικά. Δεν ξέρω, αλλά... μήπως υπάρχει κανένας άλλος τρόπος;

Πιέτρο. Τί θέλεις να γίνει; Όσο η ιδιοκτησια θα μένει στα χέρια των πλούσιων, κουμάντο θα κάνουν αυτοί και θα εξυπηρετούν τα δικά τους συμφέροντα

χωρίς να νοιάζονται για τα δικά μας, θα συμπεριφέρονται δηλαδή όπως συμπεριφέρονταν από τότε που υπάρχει κόσμος. Γιατί, όμως, δε θέλεις να πάρουμε την ιδιοκτησία από τα αφεντικά; Μήπως πιστεύεις ότι θα 'ναι αδικία, κακή πράξη;

Ζακ. 'Οχι. 'Επειτα απ' όσα μου 'χεις πει, μου φαίνεται ότι θα 'ναι άγιο πράγμα, αφού, παίρνοντάς τους την ιδιοκτησία, θα τους πάρουμε από τα χέρια και τη σάρκα μας που την εκμεταλλεύονται. Κι ύστερα, αν τους πάρουμε την περιουσία, δεν θα το κάνουμε προς όφελος μόνο δικό μας, αλλά για να την κάνουμε κοινή και για να ωφεληθεί το σύνολο, έτσι δεν είναι;

Πιέτρο. Δεν υπάρχει αμφιβολία γι' αυτό· ακόμα, αν το καλοεξετάσεις, θα δεις ότι και τα ίδια τα αφεντικά θα ωφεληθούν απ' αυτό. Βέβαια, θα πρέπει να πάψουν να κυβερνάνε, να φέρνονται αλαζονικά και να 'ναι χασομέρηδες· θα πρέπει να στρωθούν στη δουλειά· όταν, όμως, η δουλειά θα γίνεται με τη βοήθεια μηχανών και θα φροντίζουμε για την καλοπέραση των εργαζόμενων, θα περιοριστεί σε χρήσιμη και ευχάριστη απασχόληση. Μήπως τώρα τα αφεντικά δεν πηγαίνουνε κυνήγι; Μήπως δεν ασχολούνται με την ιππασία, με τη γυμναστική και μ' άλλα σπορ, πράγμα που αποδεικνύει ότι η σωματική εργασία είναι μια ανάγκη και μια απολαυση για όλους τους υγιείς και καλά διατρεφόμενους ανθρώπους; Εκείνοι, λοιπόν, θα κάνουν για την παραγωγή αυτό που κάνουν σήμερα για καθαρή διασκεδαση. Κι ύστερα, πόσα πλεονεκτήματα θα έχουν κι εκείνοι από την ευημερία του συνόλου! Δες, για παράδειγμα, τον τόπο μας: τα λίγα αφεντικά που υπάρχουν είναι πάμπλουτοι και ζούνε σαν πριγκιπόπουλα· αλλά, στο μεταξύ, οι δρόμοι είναι βρωμεροί και γι' αυτούς όπως και για μας· ο μολυσμένος αέρας που αναδίδουν οι τρώγλες μας και τα γειτονικά έλη, τους αρρωσταίνει κι αυτούς όπως και μας· δεν μπορούν μονάχοι τους, με την περιουσία τους μόνο, να καλυτερέψουν την κατάσταση του τόπου, πράγμα που θα γινοταν ευκολα αν βοηθουσαν ολοι. Η δικιά μας

αθλιότητα, λοιπόν, τους αγγίζει έμμεσα κι αυτούς. Κι όλα ετούτα, χωρίς να λογαριάσουμε το διαρκή φόβο μέσα στον οποίο ζουν· φόβο μήπως τους δολοφονήσουν, ή μήπως ξεσπάσει μια βίαιη επανάσταση.

Βλέπεις, λοιπόν, ότι μόνο καλό θα κάνουμε στα αφεντικά παίρνοντάς τους την περιουσία. Είναι αλήθεια ότι δε μας ακούν κι ότι δε θα μας ακούσουν ποτέ, γιατί τους αρέσει να διατάζουν και γιατί φαντάζονται ότι οι φτωχοί είναι καμωμένοι από άλλη χειρότερη πάστα. Τί μας νοιάζει, όμως, εμάς αυτό; Αν δε μπορέσουν να τα δεχτούν αυτά με τη θέλησή τους, τόσο το χειρότερο για κείνους· θα κάνουμε ό,τι μπορούμε για να τους μεταπείσουμε.

Ζακ. Σωστά όλα αυτά. Μήπως, όμως, θα 'πρεπε να δοκιμάσουμε να ενεργήσουμε σιγά σιγά, έπειτα από αμοιβαία συμφωνία; Θα αφήναμε τότε την ιδιοκτησία στους κατόχους της, φτάνει να αυξάνανε τους μισθούς και να μας φερνόντουσαν καλύτερα. Έτσι, σιγά σιγά, θα κατορθώναμε να βάλουμε κάτι στην άκρη, ν' αγοράσουμε κι εμείς ένα χωραφάκι κι έπειτα, όταν θα 'μασταν όλοι ιδιοκτήτες, θα τα κάναμε όλα κοινά όπως λες. Άκουσα κάποιον που πρότεινε κάτι τέτοιο.

Πιέτρο. Ένα πράγμα να χωνέψεις καλά! για να ταχτοποιηθούν όλα φιλικά, ένας μόνο τρόπος υπάρχει: να αποποιηθούν οι ιδιοκτήτες με τη θέλησή τους την ιδιοκτησία τους. Αυτό, όμως, ούτε να το σκέφτεσαι· το ξέρεις δα πως είναι αδύνατο να γίνει.

Όσο υπάρχει η ατομική ιδιοκτησία, όσο δηλαδή η γη, αντί ν' ανήκει σ' όλους, θ' ανήκει στον Πέτρο ή στον Παύλο, θα υπάρχει πάντα αθλιότητα κι όλα θα πηγαίνουν από το κακό στο χειρότερο. Με την ατομική ιδιοκτησία, ο καθένας προσπαθεί να φέρει το νερό στο δικό του μύλο, και οι ιδιοκτήτες όχι μόνο προσπαθούν να δώσουν στους εργαζόμενους όσο λιγότερα μπορούν αλλά και βρίσκονται σε πόλεμο αναμεταξύ τους: γενικα, ο καθένας δοκιμάζει να πουλήσει όσο περισσότερα γίνεται από τα δικά του προιόντα, ενώ από την άλλη μεριά ο κάθε αγοραστής προσπαθεί ν' αγοράσει

όσο πιο φτηνά μπορεί. Τί συμβαίνει, λοιπόν; Οι γαιοκτήμονες οι βιομήχανοι, οι χοντρέμποροι, που έχουν τα μέσα να κατασκευάζουν και να πουλάνε χοντρικά, να παίρνουν μηχανές, να εκμεταλλεύονται όλες τις ευνοϊκές συνθήκες της αγοράς και να περιμένουν, για να πουλήσουν, την πιο κατάλληλη στιγμή, και που επιπλέον έχουν τη δυνατότητα να πουλάνε και με χασούρα μερικές φορές, καταστρέφουν στο τέλος τους μικροϊδιοκτήτες και τους μικρέμπορους, τους ρίχνουν στη φτώχεια και τους αναγκάζουν, τόσο εκείνους όσο και τα παιδιά τους, να πάνε να δουλέψουνε μεροκάματο. Έτσι (κι αυτό είναι κάτι που το βλέπουμε καθημερινά), τα αφεντικά που δουλεύουνε μόνοι ή με λίγους εργάτες, αναγκάζονται, έπειτα από έναν οδυνηρό αγώνα, να κλείσουν τα μαγαζιά τους και να πάνε να γυρέψουνε δουλειά στις μεγάλες φάμπρικες· οι μικροϊδιοκτήτες, που δεν μπορούν ούτε τους φόρους να πληρώσουν, υποχρεώνονται να πουλήσουν χωράφια και σπίτι στους μεγαλύτερους ιδιοκτήτες, και ούτω καθεξής. Ετσι, αν κάποιος καλόκαρδος ιδιοκτήτης ήθελε να καλυτερέψει την κατάσταση των εργαζόμενων σ' αυτόν, θα πετύχαινε μόνο να φτάσει σε μια θέση όπου δεν θα μπορούσε πια ν' αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό· θα χρεωκοπούσε το δίχως άλλο.

Από την άλλη μεριά, οι εργαζόμενοι, σπρωγμένοι από την πείνα, πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους και, αφού υπάρχουν περισσότερα διαθέσιμα χέρια από τη δουλειά που πρέπει να γίνει (όχι γιατί πραγματικά δεν υπάρχει δουλειά, αλλά γιατί τ' αφεντικά έχουν συμφέρον να μη δίνουν σ' όλους δουλειά), πρέπει ν' αρπάζουν τη μπουκιά ο ένας από το στομα του άλλου και, αν εσύ δουλεύεις μ' έναν άλφα μισθό, θα βρίσκεται πάντα κάποιος άλλος εργάτης που θα 'χανε την ίδια δουλειά με τον μισό μισθό.

Εξαιτίας αυτής της κατάστασης, γίνεται δυστυχία και η κάθε πρόοδος. Εφευρίσκεται κάποια μηχανήαμέσως ένα πλήθος εργάτες μένουν χωρίς δουλειά· αφού δεν έχουν πια χρήματα, δεν μπορούν πια να

καταναλώσουν, κι έτσι, έμμεσα, κόβουν και τη δουλειά των άλλων. Στην Αμερική, καλλιεργούνε τωρα πελώριες εκτάσεις και παράγουν μπόλικο στάρι· οι γαιοκτήμονες εκεί πέρα, χωρίς φυσικά να νοιάζονται για το αν στην Αμερική οι άνθρωποι λιμοκτονούν, εξάγουν το στάρι στην Ευρώπη για να βγάλουν μεγαλύτερο κέρδος. Εδώ, η τιμή του σταριού πέφτει, αλλά οι φτωχοί, αντί να δουν την κατάστασή τους να καλυτερεύει, την βλέπουν να χειροτερεύει γιατι οι εδώ, γαιοκτήμονες, μη μπορώντας να πουλήσουν τόσο φτηνά, αφήνουν ακαλλιέργητη τη γη, ή καλλιεργούν μόνο το πιο εύφορο κομμάτι της· κατά συνέπεια, πολλοί εργαζόμενοι μένουν άνεργοι. Το στάρι κοστίζει φτηνά, είναι αλήθεια, αλλά οι φτωχοί δεν βγάζουν ούτε τις πενταροδεκάρες που τους χρειάζονται για να το αγοράσουν.

Ζαχ. Α! τώρα καταλαβαίνω. Άκουγα να λένε ότι δεν ήθελαν να εισάγεται στάρι από το εξωτερικό, και μου φαινόταν μεγάλη κατεργαριά να απορρίπτουν έτσι αυτή την τροφή· πίστευα ότι οι αστοί ήθελαν να κάνουν το λαό να πεινάσει. Τώρα, όμως, βλέπω ότι είχαν λογους να φερθούν έτσι.

Πιέτρο. Όχι, όχι, γιατί αν δεν εισαχθεί το στάρι, η κατάσταση χειροτερεύει από μιαν άλλη σκοπιά. Τότε οι γαιοκτήμονες, χωρίς να φοβούνται τον ανταγωνισμό από το εξωτερικό, θα πουλούσαν σε ό,τι τιμή ήθελαν και...

Ζαχ. Τί να κάνουμε, λοιπόν;

Πιέτρο. Τί να κάνουμε; Σου το 'χω πει κιόλας: πρέπει να τα κάνουμε όλα κοινά. Τότε, όσο περισσότερα προϊόντα θα υπάρχουν, τόσο το καλύτερο....

Ζαχ. Πες μου, όμως, κάτι... αν κάναμε μια συμφωνία με τους ιδιοκτήτες; Εκεινοι θα έβαζαν τη γη και τα κεφάλαια, εμείς θα βάζαμε τη δουλειά, και τα προιόντα θα τα μοιραζόμασταν. Τί λες γι' αυτό;

Πιέτρο. Πρωτα απ' όλα, λέω ότι αν εσύ θέλεις να μοιράσεις, το αφεντικό σου δε θα το θέλει. Θα 'πρεπε να προσφυγεις στη βία για να τον υποχρεώσεις να δεχτεί. Γιατί, λοιπόν, να κάνουμε μισα πράγματα και να

μένουμε ικανοποιημένοι μ' ένα σύστημα που αφήνει άθικτες την αδικία και τον παρασιτισμό και εμποδίζει την αύξηση της παραγωγής; Κι έπειτα, με ποιό δικαίωμα ορισμένοι άνθρωποι που δε δουλεύουν θα έρχονται να παίρνουν τα μισά απ' αυτά που παράγουν εκείνοι που δουλεύουν;

Κι ύστερα, όπως σου 'χω κιόλας πει, όχι μόνο θα δίνονται στα αφεντικά τα μισά προϊόντα, αλλά και το σύνολο των προϊόντων θα 'ναι μικρότερο από κείνο που θα μπορούσε να παραχθεί διαφορετικά· γιατί με την ατομική ιδιοκτησία και τη δουλειά του καθενός χωριστά, η παραγωγή θα 'ναι μικρότερη απ' ότι με τη συλλογική δουλειά. Εδώ συμβαίνει το ίδιο μ' αυτό που γίνεται όταν χρειάζεται να κουνήσουμε έναν βράχο: εκατό άνθρωποι μπορεί να δοκιμάσουν ένας ένας, και δε θα καταφέρουν τίποτα· δυο ή τρεις άνθρωποι, αν δοκιμάσουν μαζί, θα τον κουνήσουν χωρίς δυσκολία. Αν ένας άνθρωπος θέλει να φτιάξει μια καρφίτσα, ζήτημα είναι αν θα τα καταφέρει σε μια ώρα· δέκα άνθρωποι μαζί όμως, φτιάχνουν χιλιάδες καρφίτσες τη μέρα. Κι όσο προχωράμε, τόσο περισσότερο θα 'ναι ανάγκη να δουλεύουμε συλλογικά για να επωφεληθούμε από τις προόδους της επιστήμης.

Εδώ όμως, απ' αφορμή τα παραπάνω, θέλω ν' απαντήσω σε μια παρατήρηση που μας κάνουν συχνά.

Οι οικονομολόγοι, άνθρωποι που τους πληρώνουν οι πλούσιοι για να λένε ότι εκείνοι έχουν το δικαίωμα να 'ναι πλούσιοι χάρη στη δουλειά των άλλων, οι οικονομολόγοι λοιπόν κι όλοι οι σοφοί με τα γεμάτα στομάχια, λένε συχνά ότι η αθλιότητα δεν οφείλεται στο σφετερισμό της ιδιοκτησίας από τις ανώτερες τάξεις, αλλά στην έλλειψη φυσικών αγαθών. Λένε ετούτοι ότι, αν αυτά τα αγαθά τα μοιραζόμασταν όλοι, δε θα επαρκούσαν. Κι αυτό, φυσικά, το λένε για να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η αθλιότητα είναι πράγμα μοιραίο, που εναντίον του δε μπορούμε να κάνουμε τίποτα: τα ίδια λένε κι οι παπάδες, που σε κρατάνε υπάκουο και υποταγμένο λέγοντάς σου ότι

αυτό είναι το θέλημα του Θεού. Δεν πρέπει, όμως, να πιστεύεις ούτε λέξη απ' αυτά. Τα προϊόντα της γης και της βιομηχανίας, ακόμα και με την τωρινή οργάνωση της παραγωγής, επαρκούν ώστε να μπορούν να ζήσουν όλοι άνετα και, αν δεν είναι ακόμα περισσότερα, φταίνε τ' αφεντικά που σκέφτονται μόνο πώς να κερδίσουν όσο περισσότερα μπορούν και που φτάνουν μέχρι το σημείο ν' αφήνουν να χαλάνε ορισμένα εμπορεύματα για να εμποδίσουν το κατέβασμα των τιμών. Και, στην πραγματικότητα, ενώ υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει αρκετός φυσικός πλούτος, αφήνουν ακαλλιέργητες μεγάλες εκτάσεις γης και άνεργους πάρα πολλούς εργάτες.

Σ' αυτά, όμως, σου απαντάνε ότι, κι αν ακόμα καλλιεργούνταν όλα τα χωράφια κι αν τα εκμεταλλεύονταν όλοι οι άνθρωποι με τον πιο έξυπνο τρόπο, η παραγωγή που μπορεί να δώσει η γη είναι περιορισμένη ενώ η αύξηση του πληθυσμού δεν είναι· θα έφτανε, λοιπόν, πάντα μια στιγμή οπότε η παραγωγή τροφίμων θα 'μενε στάσιμη ενώ ο πληθυσμός θα αύξαινε αδιάκοπα, και μαζί μ' αυτόν και η έλλειψη τροφίμων. Γι' αυτό, μας λένε, το μόνο γιατρικό για τα κοινωνικά δεινά, είναι το να μην κάνουν οι φτωχοί καθόλου παιδιά, ή τουλάχιστον να κάνουν λίγα. Έχω σπουδάσει μόνο λίγο και δεν ξέρω αν η αρχή του συλλογισμού τους είναι σωστή, αυτό όμως που ξέρω είναι ότι το γιατρικό που προτείνουν δε γιατρεύει τίποτα. Το βλέπουμε αυτό σε χώρες αραιοκατοικημένες όπου όμως υπάρχει άφθονη γη: εκεί, η αθλιότητα είναι η ίδια, αν όχι και μεγαλύτερη απ' ότι στις χώρες με περισσότερους κάτοικους. Πρέπει, επομένως, ν' αλλάξουμε τρόπο κοινωνικής οργάνωσης και να καλλιεργήσουμε όλα τα χωράφια. Αργότερα, αν ο πληθυσμός πάει να μεγαλώσει υπερβολικά, θα 'χουμε όλο τον καιρό να δοκιμάσουμε να περιορίσουμε τον αριθμό των παιδιών.

Ας ξαναγυρίσουμε, όμως, στο ζήτημα της μοιρασιάς του προϊόντος ανάμεσα στον ιδιοκτήτη των χωραφιών και στον εργαζόμενο. Αυτό το σύστημα

επικρατούσε άλλοτε στην καλλιέργεια των χωραφιών σε ορισμένα μέρη της Γαλλίας, και επικρατεί ακόμα στην Τοσκάνη· εξαφανίζεται, όμως, σιγά σιγά γιατί οι γαιοκτήμονες κερδίζουν περισσότερα απασχολώντας μεροκαματιάρηδες. Σήμερα, με τις μηχανές, με την επιστημονική καλλιέργεια, με τα προϊόντα που εισάγονται από το εξωτερικό, έχει γίνει ανάγκη για τους γαιοκτήμονες να υιοθετήσουν την εκτατική καλλιέργεια που γίνεται με μισθωτούς εργάτες: όσοι δεν το κάνουν αυτό, θα καταστραφούν από τον ανταγωνισμό.

Για να τελειωνω, θα σου έλεγα με λίγα λόγια, ότι αν διαιωνιστεί το τωρινό σύστημα, το αποτελέσματά του θα είναι τα ακόλουθα: η ιδιοκτησία θα συγκεντρώνεται ολοένα και περισσότερο σε λίγα χέρια και ο εργαζόμενος θα εξαθλιώνεται ολοένα και περισσότερο εξαιτίας των μηχανών και των μεθόδων εντατικής καλλιέργειας. Έτσι, θα 'χουμε λίγα μεγάλα αφεντικά, κύριους του κόσμου, λίγους εργάτες που θα 'ναι σκλάβοι των μηχανών, κι έπειτα μερικούς λακέδες και χωροφυλάκους που θα υπηρετούν και θα προστατεύουν τα αφεντικά. Η μεγάλη μάζα του λαού, είτε θα ψωμολυσσάει είτε θα ζει από ελεημοσύνες. Αρχίζουμε κιόλας να το βλέπουμε αυτό: η μικρή ιδιοκτησία χάνεται, ο αριθμός των άνεργων εργατών μεγαλώνει, και τα αφεντικά, είτε από φόβο είτε από οίκτο για όλους αυτούς τους ανθρώπους που πεθαίνουν της πείνας, οργανώνουν φτηνά συσσίτια.

Αν ο λαός δε θέλει να καταντήσει να ζητιανεύει το ψωμί του στις πόρτες των πλούσιων και στα δημαρχεία, όπως το ζητιάνευε άλλοτε στις πόρτες των μοναστηριών, έχει μόνο μια διέξοδο: να πάρει στα χέρια του τη γη και τις μηχανές και να τα δουλεύει για λογαριασμό του.

Ζακ. Αν όμως οι κυβερνήσεις θέσπιζαν καλούς νόμους και υποχρέωναν τους πλούσιους να μην κάνουν τους φτωχούς να υποφέρουν;

Πιέτρο. Ξαναγυρνάμε πάντα στο ίδιο σημείο. Η κυβέρνηση αποτελείται από αφεντικά, και δεν πρέπει

να πιστεύουμε ότι αυτοί οι άνθρωποι θα ήθελαν να θεσπίσουν νόμους εναντίον του ίδιου τους του εαυτού. Κι αν ακόμα έφτανε και η σειρά των φτωχών να κυβερνήσουν, θα 'ταν αυτό λόγος για ν' αφήσουμε στα τούτοι ότι, αν αυτά τα αγαθά τα μοιραζόμασταν όλοι, πάλι; Πίστεψέ με, όπου υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί, οι φτωχοί μπορεί να υψώσουν τη φωνή τους σε μια στιγμή αναμπουμπούλας, στο τέλος όμως θα κυβερνάνε πάντα οι πλούσιοι. Γι' αυτό, αν τα καταφέρουμε να γίνουμε για μια στιγμή οι πιο δυνατοί, θα πρέπει αμέσως να πάρουμε την ιδιοκτησία από τα χέρια των πλούσιων, ωστε να μην έχουν πια εκείνοι τα μέσα για να ξαναφέρουν τα πράγματα στην προηγούμενη κατάσταση.

Ζαχ. Καταλαβαίνω, πρέπει να κάνουμε μια καλή ***δημοκρατία,*** να κάνουμε όλους τους ανθρώπους ίσους, κι έπειτα, όποιος δουλεύει θα τρώει κι όποιος δε δουλεύει θα πεθαίνει της πείνας. Α! πόσο λυπάμαι που 'μαι γέρος, και πόσο τυχεροί είστε σεις, οι νέοι που θα δείτε να 'ρθουν ωραία χρόνια!

Πιέτρο. Ε! μη βιάζεσαι, φίλε μου.

Εσύ, με τη λέξη ***δημοκρατία,*** εννοείς την κοινωνική επανάσταση και για όποιον σε καταλαβαίνει, έχεις δίκιο. Χρησιμοποιείς, όμως, λάθος λέξη, γιατί ουσιαστικά αυτό που θέλεις να πεις δεν είναι καθόλου η δημοκρατία. Πρέπει να το χωνέψεις καλά ότι μια κυβέρνηση αβασίλευτης δημοκρατίας, είναι μια κυβέρνηση σαν όλες τις άλλες· μόνο που αντί για βασιλιά έχει πρόεδρο και υπουργούς, που έχουν στην πραγματικότητα εξουσίες όσες κι ο βασιλιάς. Αυτό το βλέπουμε καθαρά στη Γαλλία, όπου, κι αν ακόμα επικρατούσε η δημοκρατία που μας τάζουν οι ριζοσπάστες, πόσο θα καλυτέρευαν τα πράγματα; Αντί για δυο Κοινοβούλια*, θα είχαμε μονο ένα, το Κοινοβούλιο των εκπροσώπων του λαού· μήπως, όμως, δεν θα πηγαίνα-

* Αναφερεται στα δυο Κοινοβουλια, που το ενα το διοριζε ο βασιλιας, ενω το αλλο εκλεγοταν απο το λαο.

με πάλι φαντάροι, δε θα δουλεύαμε σα σκλάβοι, παρόλες τις θαυμάσιες υποσχέσεις των κυρίων βουλευτών;

Χώνεψέ το καλά: όσο υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί, κουμάντο θα κάνουν οι πλούσιοι. Είτε αβασίλευτη δημοκρατία έχουμε είτε μοναρχία, η ατομική ιδιοκτησία θα δημιουργεί πάντα την ίδια κατάσταση. Αφού τις οικονομικές σχέσεις· θα τις ρυθμίζει ο ανταγωνισμός, η ιδιοκτησία θα συγκεντρώνεται σε λίγα χέρια, οι μηχανές θα παίρνουν τη δουλειά από τους εργάτες και η μεγάλη μάζα των ανθρώπων ή θα ψωμολυσσάει ή θα ζει με ελεημοσύνες. Κι έπειτα, υπάρχουν και τώρα αβασίλευτες δημοκρατίες, για να μη μιλήσουμε για τη Γαλλία, όπου θα 'πρεπε να γίνονται πράματα και θάματα. Ε λοιπόν! μήπως έχουν καλυτερέψει, μ' αυτές, οι συνθήκες ζωής των προλετάριων;

Ζαχ. Τι μου λες; Κι εγώ που νόμιζα ότι δημοκρατία θα πει ισότητα!

Πιέτρο. Ναι, αυτό λένε οι δημοκρατικοί και το επιχείρημά τους είναι το ακόλουθο: «Στη δημοκρατία, λένε, οι βουλευτές που θεσπίζουν τους νόμους εκλέγονται απ' όλο το λαό· κατά συνέπεια, όταν ο λαός δεν είναι ευχαριστημένος, στέλνει στη Βουλή καλύτερους βουλευτές, κι όλα τακτοποιούνται· λοιπόν, αφού τη μεγάλη πλειοψηφία την αποτελούν οι φτωχοί, αυτοί στην πραγματικότητα κυβερνάνε κιόλας».

Αυτά λένε, η πραγματικότητα όμως ειναι τελείως διαφορετική. Οι φτωχοί, που εξαιτίας και μόνο της φτώχειας τους, είναι αμαθείς και δεισιδαίμονες, θα μένουν στην ίδια κατάσταση, όπως θέλουν οι παπάδες και τα αφεντικά, όσο δεν θα έχουν οικονομική ανεξαρτησία και δεν θα έχουν συνειδητοποιήσει ξεκάθαρα τα συμφέροντά τους.

Εσύ κι εγώ, που είχαμε τη μεγάλη τύχη να κερδίζουμε κάπως περισσότερα και να μπορέσουμε να μορφωθούμε λιγάκι, θα 'χαμε ίσως την εξυπνάδα να καταλάβουμε ποια είναι τα συμφέροντά μας καθώς και

τη δύναμη για ν' αντιμετωπίσουμε την εκδίκηση των αφεντικών. Η μεγάλη μάζα των ανθρώπων, όμως, δεν θα μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο όσο θα επικρατούν οι τωρινές συνθήκες. Μπροστά στην κάλπη, δεν είναι όπως σε καιρό επανάστασης όπου ένας θαρραλέος άνθρωπος αξίζει όσο εκατό δειλοί και τραβάει πίσω του πολλούς άλλους που, διαφορετικά, ποτέ δε θα 'χαν βρει τη δύναμη να ξεσηκωθούν. Μπροστά στην κάλπη, αυτό που μετράει, είναι η πλειοψηφία και, όσο θα υπάρχουν παπάδες και αφεντικά, η πλειοψηφία θα 'ναι πάντα με το μέρος των παπάδων που απειλούν με την Κόλαση και των αφεντικών που δίνουν το ψωμί σ' όποιον τους αρέσει και το παίρνουν απ' όποιον δεν τους αρέσει.

Μήπως, άραγε, δεν το ξέρεις; Σήμερα, λογουχάρη, οι περισσότεροι ψηφοφόροι είναι φτωχοί· κι όμως, μήπως τους βλέπεις να εκλέγουν φτωχούς όπως κι αυτοί, για να τους εκπροσωπήσουν και να υπερασπίσουν τα συμφέροντά τους στη Βουλή;

Ζαχ. Α! όσο γι' αυτό, όχι: ρωτάνε πάντα το αφεντικό ποιόν πρέπει να ψηφίσουν και κάνουν ό,τι τους πει· γιατί αν δεν το κάνουν, το αφεντικό θα τους διώξει από τη δουλειά...

(...)

Το πρόβλημα της αγάπης και του έρωτα

(Λα κεστιόνε σοτσιάλε του Πάτερσον, ΗΠΑ, 6-1-1900)

Μπορεί σε πρώτη ματιά να φαίνεται περίεργο που το πρόβλημα της αγάπης και του έρωτα κι όλα όσα συνδέονται μ' αυτό απασχολούν τόσο πολλούς ανθρώπους, άντρες και γυναίκες, ενώ υπάρχουν άλλα προβλήματα επιταχτικότερα, δηλαδή σημαντικότερα, που θα 'πρεπε να συγκεντρώνουν ολόκληρη την προσοχή κι ολόκληρη την ενεργητικότητα εκείνων που γυρεύουν να βρουν το μέσο που θα απαλλάξει την

ανθρωπότητα από τα δεινά που την βασανίζουν.

Βλέπουμε καθημερινά ανθρώπους που τους έχει συνθλίψει το βάρος των θεσμων που επικρατούν, ανθρώπους υποχρεωμένους να διατρέφονται άσχημα, που κινδυνεύουν κάθε στιγμή να πέσουν, από έλλειψη δουλειάς ή εξαιτίας της αρρώστιας τους, στην πιο ολοκληρωμένη αθλιότητα. Ανθρώπους ανήμπορους να μεγαλώσουν όπως πρέπει τα παιδιά τους που συχνά πεθαίνουν από έλλειψη φροντίδας. Ανθρώπους που στερούνται τα πλεονεκτήματα και τις χαρές που δίνουν οι τέχνες και οι επιστήμες. Ανθρώπους καταδικασμένους να περάσουν ολόκληρη τη ζωή τους χωρίς ούτε μια μέρα να είναι κύριοι του εαυτού τους, που βρίσκονται πάντα στο έλεος των αφεντικών και της αστυνομίας. Ανθρώπους, που γι' αυτούς το δικαίωμα να 'χουν οικογένεια, το δικαίωμα στην αγάπη και στον έρωτα είναι μόνο μια τραγική ειρωνεία, μα που ωστόσο δεν δέχονται τα μέσα που τους προτείνουμε για ν' απαλλαγούν από την πολιτική και οικονομική υποδούλωση, αν δεν μπορέσουμε να τους εξηγήσουμε πριν απ' όλα, πώς θα ικανοποιείται σε μια ελεύθερη κοινωνία η ανάγκη για αγάπη και για ερωτα και πως βλέπουμε την οργάνωση της οικογένειας. Φυσικά, η ανησυχία γι' αυτό το πρόβλημα μεγαλώνει ακόμα περισσότερο, και κάνει πολλές φορές να λησμονουνται και να καταφρονούνται τα άλλα προβλήματα, στους ανθρώπους που έχουν λύσει κιόλας το πρόβλημα της πείνας και που ικανοποιούν κανονικά τις πιο επιταχτικές τους βιοτικές ανάγκες, γιατί ζουν σε σχετικά άνετο περιβάλλον.

Μπορεί ενμέρει να εξηγηθεί η σημαντικη θεση που κατέχουν η αγάπη και ο έρωτας ο έρωτας στην ηθική και υλική ζωή των ανθρώπων από το γεγονός οτι ο άνθρωπος περνάει το μεγαλύτερο και ωραιότερο κομμάτι της ζωής του στο σπίτι και στην οικογενειά του.

Μπορεί να εξηγηθεί, επιπρόσθετα, κι από μια ταση για το ιδανικό που πυρπολεί το ανθρωπινο

πνεύμα που έχει αποκτήσει συνείδηση του εαυτού του.

Όσο ο άνθρωπος υποφέρει χωρίς να συνειδητοποιεί τα βάσανά του, χωρίς να γυρεύει να δώσει λύση στα προβλήματά του και χωρίς να επαναστατει, ζει σαν τα ζώα και δέχεται τη ζωή όπως είναι.

Όταν, όμως, αρχίζει να σκέφτεται και να καταλαβαίνει ότι τα δεινά του δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας αδυσώπητης μοίρας, αλλά ότι οφείλονται στους ανθρώπους και ότι μπορούν να τα εξαφανίσουν οι άνθρωποι, αισθάνεται άξαφνα να τον κυριεύει μια ανάγκη για τελειότητα, και θέλει, ιδεατά τουλάχιστον, να ζει ευτυχισμένος σε μια κοινωνία όπου θα επικρατεί η απόλυτη αρμονία κι απ' όπου η θλίψη θα 'χει εντελώς και για πάντα χαθεί.

Αυτή η τάση κάνει μεγάλο καλό, γιατί μας σπρώχνει να πηγαίνουμε πάντα μπροστά. Μπορεί, όμως, να κάνει και μεγάλο κακό, αν με πρόσχημα το ότι δεν μπορούμε να φτάσουμε στην τελειότητα και το ότι είναι αδύνατο να διώξουμε όλα τα εμπόδια κι όλες τις ατέλειες, μας μαθαίνει να παραιτούμαστε ακόμα και από τις εφικτές επιδιώξεις μας και να προσαρμοζόμαστε στην τωρινή μας κατάσταση.

Ας πούμε αμέσως ότι δεν έχουμε καμια λύση για τα δεινά που προκαλούν ο έρωτας και η αγάπη, γιατί αυτά δεν μπορούν να διορθωθούν ούτε με τις κοινωνικες μεταρρυθμίσεις ούτε και με μια αλλαγη των ηθων. Γιατι καθορίζονται από βαθιά συναισθηματα, απο τη φυσιολογία του ανθρώπου θα μπορουσαμε να πούμε, που δεν μπορούν να τροποποιηθουν - αν θέλουμε κάτι τέτοιο - παρά μόνον έπειτα από μιαν αργήν εξέλιξη και με τρόπο που δεν θα μπορουσαμε να προβλεψουμε

Λαχταράμε την ελευθερια, θελουμε να μπορουν οι άντρες κι οι γυναίκες ν' αγαπιούνται και να δημιουργούν σχέσεις ελεύθερα, απο αγάπη και μονο, χωρις νομικούς, οικονομικούς η φυσικους καταναγκασμούς.

Η ελευθερια, όμως, μολονοτι ειναι η μονη λυση που μπορούμε και οφείλουμε να προσφερουμε, δεν λύνει ριζικα το προβλημα, αφού η αγάπη κι ο έρωτας,

για να ικανοποιηθούν, έχουν ανάγκη από δύο ελευθερίες που άλλοτε συμφωνούν κι άλλοτε όχι. Πράγματι, η ελευθερία να κάνεις αυτό που θέλεις, είναι πράγμα που δεν έχει νόημα όταν δεν μπορείς να θέλεις κάτι.

Είναι εύκολο να πούμε ότι «όταν ένας άντρας και μια γυναίκα αγαπιούνται, δημιουργούν δεσμό, κι όταν παύουν ν' αγαπιούνται, χωρίζουν». Για να γίνει αυτή η αρχή σίγουρος και γενικός κανόνας της ευτυχίας, θα 'πρεπε οι άνθρωποι ν' αρχίζουν ν' αγαπάνε και να παύουν ν' αγαπάνε την ίδια στιγμή. Αν, όμως, κάποιος αγαπάει και δεν αγαπιέται;

Αν κάποιος αγαπάει ακόμα, ενώ ο άλλος δεν τον αγαπάει πια και θέλει να ικανοποιήσει κάποιο καινούριο πάθος; Κι αν κάποιος αγαπάει ταυτόχρονα πολλούς, που δεν θα μπορούσαν ν' ανεχτούν αυτή του την πολυγαμικότητα;

«Είμαι άσχημος - μου 'πε κάποιος -, τί να κάνω που δε μ' ερωτεύεται καμιά;» Η ερώτηση σε κάνει να χαμογελάσεις, βγάζει όμως στο φως μεγάλες τραγωδίες.

Ένα άλλο πρόσωπο, που το απασχολούσε το ίδιο πρόβλημα, έλεγε: «Σήμερα, αν δε βρω έρωτα, τον αγοράζω, έστω και σε βάρος του ψωμιού μου. Τί θα γίνω όταν δεν θα υπάρχουν πια γυναίκες που να πουλιούνται;» Ερώτηση απαράδεχτη γιατί φανερώνει μια επιθυμία να υποχρεώνονται ανθρώπινα πλάσματα να πορνεύονται εξαιτίας της ανέχειας· από την άλλη μεριά, όμως, είναι τόσο φοβερά ανθρώπινη!

Λένε μερικοί ότι η λύση θα ήταν η ριζική κατάργηση της οικογένειας· η κατάργηση του ερωτικού ζευγαριού θα έφερνε μια κάποια σταθερότητα, θα περιόριζε τον έρωτα μόνο σε μια φυσική πράξη, θα τον μετέτρεπε πιο συγκεκριμένα σε ερωτική συνεύρεση που συνοδεύεται από ένα συναίσθημα που μοιάζει με τη φιλία, και που θα αναγνωρίζει την πολλαπλότητα, την ποικιλία και την ταυτόχρονη επιθυμία των ερωτευμένων.

Και τα παιδιά;... Παιδιά ολονών. Μπορεί να καταργηθεί η οικογένεια; Μακάρι να μπορούσε!

Ας παρατηρήσουμε, καταρχήν, ότι παρά το καθεστώς της καταπίεσης και του ψέματος που επικρατούσαν πάντα κι εξακολουθούν να επικρατούν στην οικογένεια, η οικογένεια ήταν και εξακολουθεί να είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης των ανθρώπων· γιατί, συνήθως, μόνο μέσα στην οικογένεια ο άνθρωπος αφιερώνεται στον άνθρωπο, κάνει το καλό για το καλό, χωρίς να περιμένει ανταμοιβή άλλην από την αγάπη του συντρόφου του και των παιδιών του.

Μας λένε ότι μόλις εξαφανιστούν τα προβλήματα που οφείλονται στα συμφέροντα, όλοι οι άνθρωποι θα γίνουν αδέρφια και θ' αγαπιούνται. Είναι βέβαιο ότι δεν θα μισούν πια ο ένας τον άλλο· είναι βέβαιο ότι θ' αναπτυχτούν περισσότερο το αίσθημα της συμπάθειας και το αίσθημα της αλληλεγγύης, και ότι το γενικό συμφέρον των ανθρώπων θα γίνει ο καθοριστικός παράγοντας της συμπεριφοράς του καθενός.

Αυτό, όμως, δεν είναι ακόμα αγάπη. Το ν' αγαπάς όλον τον κόσμο μοιάζει πολύ με το να μην αγαπάς κανέναν. Μπορούμε αναμφίβολα να βοηθούμε τους συνανθρώπους μας, αλλά δεν μπορούμε να θρηνούμε για όλα τα δεινά τους, γιατί τότε η ζωή μας θα πνιγόταν στα δάκρυα. Κι ωστόσο, τα δάκρυα της συμπάθειας είναι η πιο γλυκειά ανακούφιση για μια καρδιά που υποφέρει. Οι στατιστικές των θανάτων και των γεννήσεων μπορούν να μας προσφέρουν στοιχεία ενδιαφέροντα για να γνωρίσουμε τις ανάγκες της κοινωνίας, δεν σημαίνουν όμως τίποτα για την καρδιά μας. Μας είναι πρακτικά αδύνατο να θλιβόμαστε για κάθε άνθρωπο που πεθαίνει και να χαιρόμαστε για κάθε άνθρωπο που γεννιέται.

Κι αν δεν αγαπάμε κάποιον περισσότερο από τους άλλους, αν δεν υπάρχει ένα πλάσμα μοναδικό που να είμαστε πρόθυμοι να του αφοσιωθούμε ιδιαίτερα, αν δεν γνωρίζουμε αγάπη άλλην από τη συγκρατημένη, αόριστη, σχεδόν θεωρητική αγάπη που μπορούμε να την νιώσουμε για τον καθένα, μήπως δεν θα 'ταν η ζωή λιγότερο πλούσια, λιγότερο γόνιμη και λιγότερο ωραία;

Δεν θα έλειπαν από την ανθρωπινη φυση οι πιο μεγαλειωδεις εξάρσεις της; Δεν θα μας έλειπαν οι πιο βαθιές χαρές; Δεν θα 'μασταν πιο δυστυχισμένοι;

Από την άλλη μεριά, η αγάπη κι ο έρωτας είναι αυτά που είναι. Οταν κάποιος αγαπάει πολύ, αισθάνεται την ανάγκη για επαφή, για αποκλειστική κατοχή του αγαπημένου του. Η ζήλεια, αν την πάρουμε με την καλύτερη σημασία της λέξης, φαίνεται ότι αποτελεί, και γενικά αποτελεί πραγματικά, ένα με τη αγάπη. Θλιβερό ίσως γεγονός, δεν μπορεί όμως ν' αλλάξει με διάταγμα, για όσους τουλάχιστον την αισθάνονται.

Για μας, η αγάπη και ο έρωτας είναι πάθη που κρυβουν μέσα τους τραγωδίες. Αυτές οι τραγωδίες δεν θα μετατραπούν υποχρεωτικά σε πράξεις βίας και κτηνωδίας. Αν ο άνθρωπος σεβόταν την ελευθερία των άλλων, αν ήταν αρκετά κύριος του εαυτού του ώστε να καταλάβαινε ότι ένα κακό δεν διορθώνεται μ' ένα κακό μεγαλύτερο, κι αν η κοινή γνώμη δεν είχε πια, όπως έχει σήμερα, μια νοσηρή συμπάθεια για τα εγκλήματα πάθους... ο χωρισμός δεν θα 'ταν λιγότερο θλιβερός.

Οσο οι άνθρωποι θα έχουν τα αισθήματα που αισθάνονται τώρα - και δεν νομίζουμε ότι ένας πολιτικός και οικονομικός μετασχηματισμός της κοινωνίας θα αρκούσε για να τα μεταβάλλει ριζικά - η αγάπη θα φέρνει ταυτόχρονα μεγάλες χαρές και μεγάλες λύπες. Θα ήταν δυνατό να τις μικρύνουμε και να τις αμβλύνουμε αν εξαλείφαμε όσα αίτιά τους μπορούσαμε, η ολοκληρωμένη τους καταστροφή, όμως, θα ήταν αδύνατη.

Είναι αυτό λόγος για να μη δεχτεί κάποιος τις ιδέες μας και να παραδεχτεί την τωρινή κατάσταση; Θα φερνόταν τότε σαν κάποιον που, μη μπορώντας ν' αγοράσει ακριβά ρούχα, θα ήθελε να μείνει γυμνός, ή σαν κάποιον που, μη μπορώντας να τρώει κάθε μέρα ορτύκια, δεν θα έτρωγε ούτε ψωμί ή σαν το γιατρό που, αφού η σημερινή ιατρική επιστήμη είναι ανήμπορη απέναντι σε κάποιες αρρώστιες, θα αρνιόταν να

θεραπεύσει κι εκείνες που θα μπορούσε. Ας καταργήσουμε την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, ας χτυπήσουμε την κτηνώδη στάση του άντρα που θεωρεί τον εαυτό του αφέντη της γυναίκας, ας σβήσουμε τις θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές προκαταλήψεις, ας εξασφαλίσουμε σ' όλους, άντρες, γυναίκες και παιδιά, την καλοπέραση και την ελευθερία, ας επεκτείνουμε σ' όλους την εκπαίδευση, κι έπειτα θα μπορούμε δικαιολογημένα να χαιρόμαστε αν τα μόνα δεινά που θα μείνουν θα είναι τα δεινά του έρωτα και της αγάπης.

Κι ύστερα, όσοι θα 'ναι άτυχοι στον έρωτα, θα μπορούν να γυρεύουν άλλες χαρές, γιατί δεν θα υπάρχουν πια, όπως σήμερα, σαν μοναδικές παρηγοριές για τους περισσότερους ανθρώπους ο έρωτας και το αλκοόλ.

° ° °

Για τις δολοφονίες προσωπικοτήτων

(περιοδικό *Λε Ρεβέιγ*, 1900)

Ξέρουμε ότι το ουσιαστικό, το αναμφισβήτητα ωφέλιμο, δεν είναι να σκοτώσουμε το βασιλιά σαν άτομο, αλλά να σκοτώσουμε όλους τους βασιλιάδες - των παλατιών, - ή των κοινοβουλίων και των εργοστασίων - μέσα στην καρδιά και στη σκέψη των ανθρώπων· να ξεριζώσουμε, δηλαδή, την πίστη στην αρχή της εξουσίας, πίστη που εξακολουθεί να την έχει ενα μεγάλο κομμάτι του λαού.

Ένα ακόμα αιματηρό γεγονός ήρθε να συγκλονίσει τις ευαίσθητες ψυχές... και να θυμίσει στους ισχυρούς ότι το να τοποθετούν τους εαυτούς τους πάνω από το λαό και το να καταπατούν τη μεγάλη εντολή που συστήνει ισότητα και αλληλεγγύη των ανθρώπων, δε μένει ατιμώρητο. Πρώτα απ' όλα, ας ξαναδώσουμε στα γεγονότα τις πραγματικές τους διαστάσεις.

Ένας βασιλιάς σκοτώθηκε· κι αφού ένας βασιλιάς δεν είναι λιγότερο άνθρωπος από τους άλλους, το

γεγονός είναι λυπηρό. Μια βασίλισσα έμεινε χήρα· κι αφού μια βασίλισσα είναι κι αυτή γυναίκα, συμμεριζόμαστε τον πόνο της.

Γιατί, όμως, τόσος ντόρος για το θάνατο ενός άντρα και για τα δάκρυα μιας γυναίκας, όταν δεχόμαστε σαν φυσικό το ότι κάθε μέρα τόσοι άντρες σκοτώνονται και τόσες γυναίκες κλαίνε, εξαιτίας πολέμων, εργατικών ατυχημάτων, ξεσηκωμών που καταπνίγονται με τα τουφέκια και μύριων εγκλημάτων που οφείλονται στην αθλιότητα, στην εκδικητικότητα, στο φανατισμό και στον αλκοολισμό;

Γιατί να χαραμίζουμε τόσο συναίσθημα για ένα επιμέρους κακό, όταν τόσα και τόσα εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν από την πείνα και την ελονοσία, μέσα στην αδιαφορία εκείνων που θα είχαν τη δυνατότητα να τους σώσουν;

Μήπως γιατί αυτή τη φορά τα θύματα δεν ήταν παρακατιανοί εργάτες, κάποιος τυχαίος τίμιος άντρας και κάποια τυχαία τίμια γυναίκα, αλλά ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα;... Εμάς πάντως, μας συγκλονίζει περισσότερο και μας θλίβει πιο βαθιά, πιο έντονα και πιο αληθινά η περίπτωση του ανθρακωρύχου που τον συνθλίβουν τα βράχια την ώρα της δουλειάς του και της χήρας που θα υποφέρει μαζί με τα παιδιά της από την πείνα! Και τα βάσανα των μοναρχών, όμως, είναι κι αυτά ανθρώπινα βάσανα που μας κάνουν να πονάμε. Ο πόνος μας, πάντως, δεν θα φέρει κανένα αποτέλεσμα, όσο δεν ψάχνουμε να βρούμε τα πραγματικά του αίτια με σκοπό να τα εξαφανίσουμε.

Το πρόγραμμα των αναρχικών

Το πρόγραμμα αυτό έχει μεταφραστεί σε ισπανικά, πορτογαλέζικα, κινέζικα, εγγλέζικα και γαλλικά. Από τη γαλλική έκδοση του 1979 πρωτομεταφράζεται και στα ελληνικά.

Εισαγωγικό σημείωμα του Ε. Μαλατέστα

Το παρακάτω κείμενο δημοσιεύτηκε στα 1903 από

μια ομάδα ιταλών αναρχικών στις ΗΠΑ. Έγινε ομόφωνα δεκτό στο συνέδριο της Ένωσης Ιταλών Αναρχικών, που έγινε από 1 έως 4 Ιούλη του 1920.

Δεν έχουμε να πούμε τίποτα καινούριο. Η προπαγάνδα είναι, και μπορεί να είναι, μόνον η αδιάκοπη και ακούραστη επανάληψη των αρχών που πρέπει να καθοδηγούν τη συμπεριφορά μας στις διάφορες περιστάσεις της ζωής.

Επαναλαμβάνουμε, λοιπόν, με κάποιες μικρές ή μεγαλύτερες αλλαγές στη διατύπωση, αλλά αφήνοντάς το στην ουσία αναλλοίωτο, το παλιό μας σοσιαλιστικό-αναρχικό-επαναστατικό πρόγραμμα.

Το πρόγραμμα της Αναρχικής Ένωσης της Ιταλίας είναι το αναρχικό - κομμουνιστικό - επαναστατικό πρόγραμμα. Είχε προταθεί πριν από μισόν αιώνα στα πλαίσια της Α΄ Διεθνούς με τ' όνομα «σοσιαλιστικό πρόγραμμα». Αργότερα, πήρε το όνομα «σοσιαλιστικό - αναρχικό», από αντίδραση στον ολοένα και μεγαλύτερο εξουσιαστικό και κοινοβουλευτικό εκφυλισμό του σοσιαλιστικού κινήματος.Στο τέλος, το ονομάσαμε «αναρχικό πρόγραμμα».

★ ★ ★

Α. Τι θέλουμε

Πιστεύουμε ότι τα δεινά που μαστίζουν τους ανθρώπους προέρχονται, στο μεγαλύτερό τους μέρος, από την κακή οργάνωση της κοινωνίας· και ότι οι άνθρωποι, με τη θέληση και με τη γνώση τους, μπορούν να τα εξαλείψουν.

Η κοινωνία έχει σήμερα αυτή τη μορφή γιατί οι άνθρωποι, από πολλούς αιώνες, συγκρούονταν μεταξύ τους. Οι άνθρωποι δεν εκμεταλλεύτηκαν τα πλεονεκτήματα που θα μπορούσαν να έχουν όλοι από τη συνεργασία και την αλληλεγγύη τους. Ο καθένας, έβλεπε στο πρόσωπο του γείτονα (με εξαίρεση τα μέλη της οικογένειάς του), έναν αντίζηλο κι έναν εχθρό. Προσπάθησαν ν' αποκτήσουν, ο καθένας για τον εαυτό του, όσο μπορούσαν περισσότερα αγαθά και δεν νοιάζονταν για τα συμφέροντα των άλλων.

Σ' αυτή τη σύγκρουση, φυσικά, έμελλε να νικήσουν οι πιο δυνατοί και οι πιο τυχεροί που, στη συνέχεια, εκμεταλλεύτηκαν και καταπίεσαν με διάφορους τρόπους τους νικημένους.

Όσο ο άνθρωπος δεν ήταν ικανός να παράγει πιο πολλά από τα απολύτως απαραίτητα για την επιβίωσή του, οι νικητές δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε άλλο από το να καταδιώκουν και να σφάζουν τους νικημένους και να παίρνουν στα χέρια τους τα συγκεντρωμένα τρόφιμα.

Στη συνέχεια - όταν, με την ανακάλυψη της κτηνοτροφίας και της γεωργίας, ένας άνθρωπος μπορούσε να παράγει περισσότερα απ' όσα του χρειαζόταν για να ζήσει - οι νικητές έκριναν σκοπιμότερο να υποδουλώνουν τους νικημένους και να τους βάζουν να δουλεύουν για λογαριασμό τους.

Αργότερα, οι νικητές θεώρησαν πιο πλεονεκτικό, πιο αποτελεσματικό και πιο σίγουρο το να εκμεταλλεύονται τη δουλειά των άλλων με τρόπο διαφορετικό: κρατούσαν στα χέρια τους την αποκλειστική ιδιοκτησία της γης κι όλων των εργαλείων της δουλειάς και παραχώρησαν μια φαινομενική ελευθερία στους απόκληρους. Οι απόκληροι, μη έχοντας πια τα μέσα για να ζήσουν, υποχρεώθηκαν να καταφεύγουν στους ιδιοκτήτες και να δουλεύουν για λογαριασμό τους, κάτω από τις συνθήκες που τους επέβαλαν οι ιδιοκτήτες.

Έτσι, σιγά σιγά, μέσα από μια σειρά συγκρούσεις κάθε λογής, εισβολές, πόλεμους, ξεσηκωμούς, καταστολές, παραχωρήσεις που δίνονταν και παίρνονταν πάλι πίσω, συνένωση των νικημένων για να υπερασπίσουν τον εαυτό τους και των νικητών για να τους χτυπήσουν, φτάσαμε στην τωρινή κατάσταση της κοινωνίας, όπου μερικοί άνθρωποι κατέχουν κληρονομικά τη γη και όλο τον κοινωνικό πλούτο, ενώ η μεγάλη μάζα των ανθρώπων, μη κατέχοντας τίποτα, χτυπιέται και καταπιέζεται από μια χούφτα ιδιοκτητών.

Στα παραπάνω οφείλεται η δυστυχία των εργαζομένων γενικά, κι όλα τα δεινά που απορρέουν απ'

αυτήν: άγνοια, εγκλήματα, πορνεία, σωματική εξαθλίωση, ηθική φαυλότητα, πρόωρος θάνατος. Σε τούτα οφείλεται και η συγκρότηση μιας ιδιαίτερης τάξης, της κυβέρνησης, που, εφοδιασμένη με τα υλικά μέσα καταστολής, έχει για αποστολή τη νομιμοποίηση της κατάστασης των ιδιοκτητών και την υπεράσπισή τους από τις διεκδικήσεις του προλεταριάτου. Χρησιμοποιεί, στη συνέχεια, τη δύναμη που κατέχει για να σφετεριστεί τα προνόμια και να υποτάξει, αν μπορέσει, αποκτώντας την υπεροχή, ακόμα και την τάξη των ιδιοκτητών. Σε τούτα οφείλεται και ο σχηματισμός μιας άλλης ιδιαίτερης τάξης, του κλήρου, που με μια σειρά παραμύθια για το δήθεν θέλημα του θεού, για τη μέλλουσα ζωή, κλπ. προσπαθεί να κάνει τους καταπιεζόμενους να υποταχτούν υπάκουα στον καταπιεστή και στην κυβέρνηση, στα συμφέροντα των ιδιοκτητων και στα δικά του. Σε τούτα οφείλεται και η διαμόρφωση μιας «επίσημης» επιστήμης που είναι, όταν μελετά όλα όσα μπορεί να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των κυρίαρχων, η άρνηση της αληθινής επιστήμης. Σε τούτα οφείλεται και ο πατρωτισμός, το μίσος ανάμεσα στις ράτσες, οι πόλεμοι και η ένοπλη ειρήνη, που είναι πιο καταστροφική από τους ίδιους τους πόλεμους. Σε τούτα οφείλεται και η μετατροπη του έρωτα σε ποταπό εμπόρευμα. Σε τούτα οφείλεται και το μίσος που λίγο πολύ σιγοβράζει, η εχθρότητα, η καχυποψία, η ανασφάλεια και ο φόβος, που διακατέχουν τους ανθρώπους.

Εμείς, θέλουμε ν' αλλάξουμε ριζικά αυτή την κατάσταση. Κι αφού όλα τούτα τα δεινά προέρχονται από το ότι ο καθένας επιδιώκει τη δική του ευτυχία σε βάρος όλων των άλλων, θέλουμε να δώσουμε μια λύση αντικαθιστώντας το μίσος με την αγάπη, την αντιζηλία με την αλληλεγγύη, την επιδίωξη της ευτυχίας από τον καθένα χωριστά με τη συνεργασία, την καταπίεση με την ελευθερία, το θρησκευτικό και το δηθεν επιστημονικό ψέμα με την αλήθεια.

Κατά συνέπεια, θέλουμε:

1. Κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στη γη, στις πρώτες ύλες και στα εργαλεία της δουλειάς - ώστε κανένας να μην έχει τα μέσα να ζει από την εκμετάλλευση της δουλειάς των άλλων· ώστε όλοι, έχοντας εξασφαλίσει τα μέσα για την παραγωγή των αναγκαίων για τη ζωή τους, να είναι πραγματικά ανεξάρτητοι και να μπορούν να συνεταιρίζονται ελεύθερα οι μεν με τους δε, προς το κοινό τους συμφέρον και σύμφωνα με τις προσωπικές τους συμπάθειες.

2. Κατάργηση της κυβέρνησης και κάθε εξουσίας που θα θέσπιζε το νόμο για να τον επιβάλλει στους άλλους: κατάργηση, επομένως, των μοναρχιών, των αβασίλευτων δημοκρατιών, των κοινοβουλίων, των στρατών, των αστυνομιών, των δικαστικών αρχών και όλων των θεσμών που έχουν στα χέρια τους μέσα καταναγκασμού.

3. Οργάνωση της κοινωνικής ζωής μέσα από ελεύθερους συνεταιρισμούς και συνομοσπονδίες παραγωγών και καταναλωτών που θα δημιουργούνται και θα διαμορφώνονται σύμφωνα με τις επιθυμίες των μελών τους, που θα τα καθοδηγούν η γνώση και η εμπειρία και που δεν θα τα δεσμεύει καμία υποχρέωση εκτός από κείνες που είναι αποτέλεσμα των αναγκαιοτήτων της φύσης, στις οποίες ο καθένας υποτάσσεται με τη θέλησή του αφού αναγνωρίσει τον αναπόφευκτο χαρακτήρα τους.

4. Εξασφάλιση των αναγκαίων για τη ζωή, την ανάπτυξη και την ευτυχία, στα παιδιά και σ' όλους εκείνους που είναι ανήμποροι να φροντίσουν μονάχοι τους τον εαυτό τους.

5. Πόλεμος στις θρησκείες και σ' όλα τους τα ψέματα, έστω κι αν κρύβονται κάτω από το μανδύα της επιστήμης. Επιστημονική παιδεία για όλους, μέχρι την ανώτατη βαθμίδα.

6. Πόλεμος στον πατριωτισμό. Κατάργηση των συνόρων, συναδέλφωση όλων των λαών.

7. Αναδιάρθρωση της οικογένειας, με τρόπο που ν' απορρέει από την πρακτική της αγάπης, που θα 'ναι

απαλλαγμένη από κάθε νομική δέσμευση, από κάθε οικονομική ή σωματική καταπίεση, από κάθε θρησκευτική πρόληψη.

Αυτό είναι το ιδανικό μας.

★ ★ ★

Β. Τρόποι και μέσα

Παρουσιάσαμε μέχρι εδώ το στόχο που θέλουμε να πετύχουμε, το ιδανικό για το οποίο αγωνιζόμαστε.

Δεν αρκεί, όμως, να επιθυμούμε κάτι: αν θέλουμε να το αποκτήσουμε, πρέπει οπωσδήποτε να χρησιμοποιήσουμε τα μέσα που είναι κατάλληλα για την απόκτησή του. Κι αυτά τα μέσα, δεν είναι ξεκάρφωτα: απορρέουν αναγκαστικά από τους στόχους που επιδιώκουμε και από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αγωνιζόμαστε. Αν σφάλλουμε στην επιλογή των μέσων, δεν φτάνουμε στον επιδιωκόμενο στόχο αλλά απομακρυνόμαστε απ' αυτόν, πηγαίνουμε σε πραγματικότητες που είναι συχνά αντίθετες απ' αυτές που θέλουμε, οι οποίες είναι φυσικό και αναγκαίο επακόλουθο των μεθόδων που χρησιμοποιούμε. Όποιος βγαίνει στο δρόμο και παίρνει λάθος μονοπάτι, δεν φτάνει εκεί που θέλει, αλλά εκεί που τον πάει το μονοπάτι που πήρε.

Πρέπει, λοιπόν, να πούμε ποια είναι τα μέσα που, κατά τη γνώμη μας, θα μας οδηγήσουν στο ιδανικό μας και τα οποία σκοπεύουμε να χρησιμοποιήσουμε.

Το ιδανικό μας δεν είναι απ' αυτά που η ολοκληρωμένη πραγμάτωσή τους εξαρτάται από το μεμονωμένο άτομο. Πρόκειται ν' αλλάξουμε τον τρόπο ζωής της κοινωνίας στο σύνολό της: να εγκαθιδρύσουμε ανάμεσα στους ανθρώπους σχέσεις αγάπης και αλληλεγγύης, να πραγματώσουμε μιαν όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη υλική, ηθική και διανοητική ανάπτυξη όχι για το μεμονωμένο άτομο, ούτε για τα μέλη μιας ορισμένης τάξης ή ενός ορισμένου κόμματος αλλά για όλα τα ανθρώπινα πλάσματα. Αυτός ο μετασχηματισμός δεν μπορεί να γίνει με κάποια μέτρα που θα επέβαλε κάποιος με τη βία· πρέπει να ξεπηδήσει από τη φωτισμένη συνείδηση του καθενός, για να μπορέσει να

γίνει πραγματικότητα έπειτα από ελεύθερη συμφωνία ολονών.

Πρώτο μας χρέος, λοιπόν, είναι να πείσουμε τους ανθρώπους.

Πρέπει να κάνουμε τους ανθρώπους να στρέψουν την προσοχή τους στα δεινά που τους βασανίζουν και να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν να απαλλαγούν απ' αυτά. Πρέπει να κάνουμε τον καθένα να συμπονάει τα βάσανα των άλλων και να ποθεί την ευτυχία ολονων.

Σ' όποιον πεινάει και κρυωνει, θα δείξουμε ότι θα ήταν μπορετό και εύκολο να εξασφαλιστεί η ικανοποίηση των υλικών αναγκων ολονων. Σ' όποιον είναι καταπιεσμένος και καταφρονεμένος, θα πούμε πως θα μπορούσε να ζήσει ευτυχισμένα σε μια κοινωνία ίσων και ελεύθερων ανθρωπων. Σ' όποιον τον κατατρώνε το μίσος και η μνησικακία, θα δείξουμε το δρομο για να ξαναβρεί την αγάπη των ομοίων του, τη γαλήνη και τη χαρά της καρδιάς.

Και όταν θα 'χουμε καταφέρει να ξυπνήσουμε στην ψυχή των ανθρωπων το αισθημα του ξεσηκωμού εναντίον των άδικων κι αναποφευκτων δεινών από τα οποία υποφέρουν οι άνθρωποι στη σημερινή κοινωνία, κι όταν τους κάνουμε να καταλάβουν ποια είναι τα αιτιά τους καθώς και το ότι η εξάλειψή τους εξαρτάται από τη θέληση των ανθρώπων· όταν θα έχουμε εμπνεύσει τον ζωηρό και γεμάτο πάθος πόθο για μετασχηματισμό της κοινωνιας με στόχο την ευτυχία ολονών· τότε, οι άνθρωποι που θα 'χουν πειστεί, κινούμενοι μόνοι τους κι αφου θα 'χουν πειστεί από κείνους που έχουν καταλάβει πιο πριν απ' αυτούς την κατάσταση, θα ενωθούν, θα θελήσουν και θα μπορέσουν να κάνουν πραγματικότητα το κοινο ιδανικό.

Οπως έχουμε κιολας πει, θα ηταν παράλογο και θα ερχόταν σε αντιφαση με το σκοπό μας το να θελησουμε να επιβάλλουμε την ελευθερια, την αγάπη ανάμεσα στους ανθρώπους, την ολόπλευρη ανάπτυξη όλων των ανθρωπινων ικανοτήτων, με τη βια. Πρέπει, λοιπον, να

υπολογίζουμε στην ελεύθερη θέληση των άλλων και, το μόνο που θα μπορούσαμε να κάνουμε, είναι το να βοηθήσουμε στη διαμόρφωση και στην εκδήλωση αυτής της θέλησης. Θα ήταν, όμως, εξίσου παράλογο και θα ερχόταν εξίσου σε αντίφαση με το σκοπό μας να να δεχτούμε ότι όσοι δεν σκέφτονται σαν κι εμάς θα μπορούσαν να μας εμποδίσουν να πραγματώσουμε τη θέλησή μας, από τη στιγμή που εμείς δεν πρόκειται να τους στερήσουμε το δικαίωμα να έχουν ελευθερία ίση με τη δική μας.

Ελευθερία, λοιπόν, για όλους, να διαδίδουν και να θέτουν σε εφαρμογή τις ιδέες τους, χωρίς άλλους περιορισμούς εκτός από κείνους που απορρέουν με τρόπο φυσικό από την ίση ελευθερία ολονών.

Σ' αυτό, όμως αντιτάσσονται με την κτηνώδη βία αυτοί που ευνοούνται από τα προνόμια σήμερα, αυτοι που σήμερα κυβερνάνε και ρυθμίζουν την κοινωνική ζωή.

Αυτοί εχουν στα χέρια τους όλα τα μέσα παραγωγής: έτσι, όχι μόνο εμποδίζουν την εμφάνιση καινούριων μορφών κοινωνικής ζωής, αλλά και στερούν από τους εργαζόμενους τόσο το δικαίωμα να ζουν ελεύθερα με τη δουλειά τους, όσο και το δικαίωμά τους να ζουν απλώς. Υποχρεωνουν όσους δεν είναι ιδιοκτήτες ν' αφήνουν να τους εκμεταλλεύονται και να τους καταπιέζουν αν δεν θέλουν να πεθανουν από την πείνα.

Οι προνομιούχοι έχουνε τις αστυνομιες, τα δικαστήρια και τους στρατούς, που δημιουργήθηκαν, όπως είναι φανερό, για να τους υπερασπίζουν και για να καταδιώκουν, να φυλακίζουν και να σφάζουν τους αντιπάλους τους.

Κι αν ακόμα αφήσουμε κατά μέρος την ιστορική εμπειρία που μας αποδεικνυει ότι ποτε μια τάξη προνομιουχων δεν παραιτήθηκε απ' ολα ή από μερικά από τα προνόμιά της, κι ότι ποτε μια κυβέρνηση δεν εγκατέλειψε την εξουσια, αν δεν τους υποχρέωσε να το κανουν αυτό η βία, τα γεγονότα των καιρών μας αρκούν για να πεισουν τον οποιονδηποτε ότι οι

κυβερνώντες και οι αστοί έχουν την πρόθεση να χρησιμοποιήσουν την υλική τους δύναμη για να προστατεύσουν τον εαυτό τους όχι μόνο από την ολοκληρωμένη απαλλοτρίωση αλλά κι από τις πιο μικρές διεκδικήσεις του λαού, και ότι είναι πάντα έτοιμοι να καταφύγουν στις πιο άγριες καταδιώξεις και στις πιο αιματηρές σφαγές.

Στο λαό που θέλει ν' απελευθερωθεί, μένει ανοιχτός ένας μόνο δρόμος: ν' απαντήσει στη βία με βία.

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι θα πρέπει να δουλέψουμε για να ξυπνήσουμε στους καταπιεσμένους το ζωηρό πόθο για ένα ριζικό μετασχηματισμό της κοινωνίας και να τους πείσουμε ότι, αν ενωθούν, έχουν τη δύναμη να νικήσουν. Πρέπει να προπαγανδίσουμε το ιδανικό μας και να ετοιμάσουμε τις ηθικές και υλικές δυνάμεις που είναι απαραίτητες για να νικήσουμε τους αντιπάλους μας και να οργανώσουμε την καινούρια κοινωνία. Όταν αποκτήσουμε τις απαραίτητες δυνάμεις, θα πρέπει, επωφελούμενοι από ευνοϊκές περιστάσεις που θα διαμορφωθούν ή που θα τις διαμορφώσουμε εμείς οι ίδιοι, να κάνουμε την κοινωνική επανάσταση: θα συντρίψουμε με τη βία την κυβέρνηση, θ' απαλλοτριώσουμε με τη βία τους ιδιοκτήτες, θα κάνουμε κοινά τα μέσα παραγωγής και τα μέσα επιβίωσης και θα σταθούμε εμπόδιο σ' όποιους καινούριους κυβερνώντες έρθουν να επιβάλουν τη θέλησή τους ή ν' αντιταχτούν στην αναδιοργάνωση της κοινωνίας από τους ίδιους τους ανθρώπους.

Όλα αυτά, ωστόσο, είναι λιγότερο απλά απ' όσο φαίνονται σε πρώτη ματιά. Γιατί, έχουμε να κάνουμε με τους ανθρώπους όπως τους έχει διαμορφώσει η σημερινή κοινωνία, κάτω από ηθικές και υλικές συνθήκες διόλου ευνοϊκές· θα σφάλαμε αν νομίζαμε ότι η προπαγάνδα είναι αρκετή για ν' ανεβάσει το πνευματικό και ηθικό επίπεδο μέχρι εκεί που χρειάζεται για την πραγμάτωση του ιδανικού μας.

Ανάμεσα στον άνθρωπο και στο κοινωνικό περι-

βάλλον ασκείται μια αμοιβαία επίδραση. Οι άνθρωποι διαμορφώνουν την κοινωνία όπως είναι και η κοινωνία διαμορφώνει τους ανθρώπους όπως είναι - το αποτέλεσμα είναι ένας φαύλος κύκλος: για να μεταμορφωθεί η κοινωνία χρειάζεται να μεταμορφωθούν οι άνθρωποι, και, για να μεταμορφωθούν οι άνθρωποι χρειάζεται να μεταμορφωθεί η κοινωνία.

Η αθλιότητα αποκτηνώνει τον άνθρωπο και για να εξαλειφθεί η αθλιότητα πρέπει οι άνθρωποι να το θέλουν και να την έχουν συνειδητοποιήσει. Η δουλεία μαθαίνει στους ανθρώπους να είναι δουλικοί και για ν' απελευθερωθούν από τη δουλεία πρέπει οι άνθρωποι να ποθούν την ελευθερία. Η άγνοια κάνει τους ανθρώπους να μη γνωρίζουν τα αίτια των δεινών τους και να μη γνωρίζουν πώς ν' απαλλαγούν απ' αυτά· και για να εξαλειφθεί η άγνοια θα πρέπει οι άνθρωποι να έχουν το χρόνο και τα μέσα για να μορφωθούν.

Η κυβέρνηση μαθαίνει στους ανθρώπους να υποτάσσονται στο νόμο και να πιστεύουν ότι ο νόμος είναι απαραίτητος στην κοινωνία· και για να καταργηθεί η κυβέρνηση θα πρέπει να πειστούν οι άνθρωποι ότι είναι άχρηστη και βλαβερή.

Πώς να βγούμε απ' αυτό το αδιέξοδο;

Ευτυχώς, η σημερινή κοινωνία δεν έχει διαμορφωθεί όπως ακριβώς το ήθελε μια άρχουσα τάξη που κατόρθωσε να περιορίσει όλους τους κυριαρχούμενους στην κατάσταση των παθητικών οργάνων που δεν έχουν συνείδηση των συμφερόντων τους. Η σημερινή κοινωνία έχει πάρει αυτή τη μορφή σαν αποτέλεσμα χιλιάδων συγκρούσεων που έγιναν στους κόλπους της, μυριάδων φυσικών και ανθρώπινων παραγόντων που έδρασαν συγκυριακά, χωρίς κανένας να επιδιώξει συνειδητά να της δώσει αυτήν ειδικά τη μορφή· και τέλος, δεν υπάρχει καμμιά ξεκάθαρη και απόλυτη διάκριση ούτε ανάμεσα σε άτομα ούτε ανάμεσα σε τάξεις.

Οι υλικές συνθήκες ποικίλλουν σε άπειρο βαθμό· σε άπειρο βαθμό ποικίλλουν και οι βαθμοί ηθικής και

πνευματικής ανάπτυξης. Πολύ σπάνια η θέση που κατέχει ο καθένας στην κοινωνία ανταποκρίνεται στις ικανότητες και στις επιθυμίες του. Συχνά οι άνθρωποι ξεπέφτουν και ζούνε σε συνθήκες χειρότερες απ' αυτές στις οποίες ήταν μαθημένοι. Άλλοι πάλι, εξαιτίας ιδιαίτερα ευνοϊκών περιστάσεων, κατάφεραν ν' ανέβουν σε κοινωνικό επίπεδο ανώτερο απ' αυτό στο οποίο είχαν γεννηθεί. Ένα μεγάλο κομμάτι του προλεταριάτου, έχει κιόλας φτάσει να ξεπεράσει την κατάσταση της απόλυτης και αποκτηνωτικής αθλιότητας, ή δεν έχει ποτέ βρεθεί σ' αυτό. Κανένας, ή σχεδόν κανένας, εργαζόμενος δεν βρίσκεται σε κατάσταση απόλυτης άγνοιας και ολόπλευρης αποδοχής των συνθηκών ζωής που έχουν διαμορφώσει τα αφεντικά. Κι οι ίδιοι οι θεσμοί, που είναι προϊόντα της ιστορίας, εμπεριέχουν οργανικές αντιφάσεις που είναι σαν σπέρματα θανάτου, και των οποίων η ανάπτυξη φέρνει τη διάλυση της κοινωνικής δομής και την ανάγκη για το μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Από τα παραπάνω, βγαίνει το συμπέρασμα ότι υπάρχει η δυνατότητα για πρόοδο. Όχι όμως και η δυνατότητα για να φέρουμε, με την προπαγάνδα μόνο, όλους τους ανθρώπους στο στάδιο που είναι απαραίτητο ώστε να μπορέσουμε να πραγματώσουμε την αναρχία, αν δεν μετασχηματίσουμε σιγά σιγά προς την κατεύθυνση που πρέπει το κοινωνικό περιβάλλον.

Η πρόοδος πρέπει να γίνεται ταυτόχρονα και παράλληλα στα άτομα και στο κοινωνικό περιβάλλον. Πρέπει να επωφεληθούμε απ' όλα τα μέσα, απ' όλες τις δυνατότητες, απ' όλες τις ευκαιρίες που μας παρέχει το σημερινό περιβάλλον, για να επηρεάσουμε τους ανθρώπους και να εξυψώσουμε τη συνείδηση και τις επιθυμίες τους. Πρέπει να επωφεληθούμε απ' όλες τις προόδους που έχουν γίνει στη συνείδηση των ανθρώπων για να τους φέρουμε στο σημείο ν' απαιτήσουν και να επιβάλλουν τους πιο μεγάλους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που είναι σήμερα δυνατόν να γίνουν, ή εκείνους που θα εξυπηρετήσουν με τον

καλύτερο τρόπο το άνοιγμα του δρόμου για προόδους ακόμα μεγαλύτερες.

Δεν πρέπει να μένουμε αργοί μέχρι που να μπορέσουμε να πραγματώσουμε την αναρχία· ούτε, στο μεταξύ, να περιοριστούμε αποκλειστικά στην προπαγάνδα. Αν κάνουμε κάτι τέτοιο, θα καταστρέψουμε το πεδίο δράσης μας. Θα πείθαμε, βέβαια, όλους εκείνους που οι σημερινές συνθήκες θα τους είχαν βοηθήσει να καταλάβουν και να δεχτούν τις ιδέες μας, αλλά η προπαγάνδα μας θα έμενε στην ουσία άγονη. Και, αν ακόμα οι μετασχηματισμοί του περιβάλλοντος εξύψωναν καινούρια λαϊκά στρώματα και έδιναν σ' αυτά τη δυνατότητα να δεχτούν καινούριες ιδέες, αυτό θα γινόταν χωρίς τη δική μας επίδραση ή ακόμα και εναντίον της, και επομένως θα ζημίωνε τις ιδέες μας.

Πρέπει να φροντίσουμε ώστε ο λαός, στο σύνολό του, ή οι διάφορες ομάδες ανθρώπων, να απαιτούν, να επιβάλλουν και να πραγματώνουν μονάχοι τους όλες τις βελτιώσεις, όλες τις ελευθερίες που επιθυμούν, στο μέτρο που συνειδητοποιούν την ανάγκη γι' αυτές και στο μέτρο που έχουν τη δύναμη να τις επιβάλλουν. Έτσι, προπαγανδίζοντας παντού το πρόγραμμά μας στο σύνολό του και παλεύοντας αδιάκοπα για την ολοκληρωμένη του υλοποίηση, οφείλουμε να κάνουμε τους ανθρώπους να ζητούν και να επιβάλλουν πάντα ολοένα και περισσότερα πράγματα, μέχρι που να φτάσουν στην τελειωτική τους απελευθέρωση.

* * *

Γ. Ο οικονομικός αγώνας

Η καταπίεση που πέφτει σήμερα πιο βαριά και πιο άμεσα στις πλάτες των εργαζόμενων, και που είναι το κύριο αίτιο για όλες τις ηθικές και υλικές τους ταπεινώσεις, είναι η οικονομική καταπίεση. Μ' άλλα λόγια, είναι η εκμετάλλευση των εργαζόμενων από τα αφεντικά και τους εμπόρους, που την επιβάλλουν έχοντας στα χέρια τους όλα τα μέσα παραγωγής και ανταλλαγής.

Για να ξεριζώσουμε μια και καλή αυτή την εκμετάλλευση, πρέπει οι άνθρωποι στο σύνολό τους να πειστούν ότι ***αυτοί οι ίδιοι*** είναι δικαιωματικά οι κάτοχοι των μέσων παραγωγής, ότι πρέπει να κάνουν χρήση αυτού του πρωταρχικού τους δικαιώματος και ότι πρέπει να απαλλοτριώσουν όσους μονοπωλούν τη γη και τον κοινωνικό πλούτο με σκοπό να τα θέσουν στη διάθεση ολονών.

Είναι, ωστόσο, δυνατόν να περάσει αμέσως, χωρίς ενδιάμεσα στάδια, από την κόλαση όπου ζει σήμερα το προλεταριάτο στον παράδεισο της κοινοκτημοσύνης; Απόδειξη για το ότι οι άνθρωποι δεν είναι ακόμα ικανοί γι' αυτό, είναι το ότι δεν το κάνουν. Τί να κάνουμε για να φτάσουμε στην απαλλοτρίωση;

Στόχος μας είναι η ηθική και υλική προετοιμασία των ανθρώπων για να κάνουν αυτή την απαραίτητη απαλλοτρίωση· πρέπει να προσπαθούμε να την κάνουμε και να προσπαθούμε ξανά και ξανά, όσες φορές μας δίνει την ευκαιρία γι' αυτό ένα επαναστατικό τράνταγμα, μέχρι τον τελειωτικό θρίαμβο. Με ποιον τρόπο, όμως, μπορούμε να προετοιμάσουμε τους ανθρώπους; Με ποιον τρόπο μπορούμε να διαμορφώσουμε τις συνθήκες που θα κάνουν πραγματικότητα όχι μόνο την απαλλοτρίωση αλλά και τη χρησιμοποίηση του κοινού πλούτου προς όφελος του συνόλου;

Είπαμε πιο πάνω ότι μόνον η προφορική και γραπτή προπαγάνδα δεν είναι αρκετές ώστε να κάνουν το μεγάλο πλήθος των ανθρώπων να ασπαστεί τις ιδέες μας. Χρειάζεται μια πρακτική διαπαιδαγώγηση που θα συνδέει βήμα προς βήμα τα αίτια με τα αποτελέσματα στο βαθμιαίο μετασχηματισμό της κοινωνίας. Πρέπει να κάνουμε ν' αναπτυχτεί σιγά σιγά στους εργαζόμενους το πνεύμα του ξεσηκωμού εναντίον των ανώφελων ταπεινώσεων και ταλαιπωριών που τους βασανίζουν και η επιθυμία να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους. Ενωμένοι και από κοινού θ' αγωνιστούν για να πετύχουν ό,τι επιθυμούν.

Κι εμείς, όντας αναρχικοί και εργάτες, πρέπει να

τους προτρέπουμε και να τους ενθαρρύνουμε να αγωνίζονται και να αγωνιζόμαστε στο πλευρό τους.

Αυτές οι βελτιώσεις, όμως, μπορούν να γίνουν σ' ένα καπιταλιστικό καθεστώς; Είναι ωφέλιμες από τη σκοπιά της μελλοντικής ολόπλευρης απελευθέρωσης που θα φέρει η επανάσταση;

Όποια κι αν είναι τα πρακτικά αποτελέσματα του αγώνα για τις άμεσες βελτιώσεις, αυτό που έχει κυρίως σημασία είναι ο ίδιος ο αγώνας. Μ' αυτόν οι εργαζόμενοι μαθαίνουν να υπερασπίζονται τα ταξικά τους συμφέροντα, καταλαβαίνουν ότι τα αφεντικά και οι κυβερνώντες έχουν συμφέροντα αντίθετα με τα δικά τους και ότι δεν μπορούν να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους, κι ούτε βέβαια ν' απελευθερωθούν, παρεκτός αν ενωθούν μεταξύ τους και γίνουν πιο δυνατοί από τα αφεντικά. Αν καταφέρουν ν' αποκτήσουν αυτά που θέλουν, θα ζήσουν καλύτερα. Θα κερδίζουν περισσότερα χρήματα, θα δουλεύουν λιγότερο, θα έχουν περισσότερο χρόνο και περισσότερες δυνάμεις για να σκέφτονται τα πράγματα που τους ενδιαφέρουν· και θα αισθάνονται συνέχεια να μεγαλώνουν οι απαιτήσεις και να πληθαίνουν οι ανάγκες τους. Αν δεν τα καταφέρουν, θα υποχρεωθούν να μελετήσουν τα αίτια της αποτυχίας τους και ν' αναγνωρίσουν την ανάγκη για καλύτερη οργάνωση και για μεγαλύτερη ενεργητικότητα· και θα καταλάβουν, τελικά, ότι για να νικήσουν σίγουρα και αποφασιστικά, θα πρέπει να καταστρέψουν τον καπιταλισμό. Η υπόθεση της επανάστασης, η υπόθεση της ηθικής εξύψωσης των εργαζόμενων και της απελευθέρωσής τους, μόνο κέρδος έχουν όταν οι εργαζόμενοι οργανώνονται και αγωνίζονται για τα συμφέροντά τους.

Ας το πούμε, όμως, για άλλη μια φορά: είναι δυνατόν να καταφέρουν οι εργαζόμενοι να βελτιώσουν πραγματικά τις συνθήκες ζωής τους μέσα στα πλαίσια του καθεστώτος που επικρατεί σήμερα;

Αυτό εξαρτάται από ένα πλήθος συγκυρίες. Ό,τι κι αν λένε μερικοί, δεν υπάρχει κανένας φυσικός νόμος

(νόμος των μισθών) που καθορίζει το μέρος από το προϊόν του εργαζόμενου που πηγαίνει στα δικά του χέρια. Μ' άλλα λόγια, αν πρέπει οπωσδήποτε να διατυπώσουμε κάποιο νόμο, τότε ο νόμος μπορεί να είναι μόνον ο ακόλουθος: ο μισθός δεν μπορεί ***κανονικά*** να πέσει πιο κάτω από το απαραίτητο για τη συντήρηση της ζωής και δεν μπορεί ***κανονικά*** να μεγαλώσει τόσο ώστε να μη μένει κέρδος για το αφεντικό. Είναι φανερό ότι, αν ο μισθός έπεφτε κάτω από το ελάχιστο όριο, οι εργάτες θα πέθαιναν και δεν θα 'παιρναν πιο μισθό· και ότι, αν ξεπερνούσε το ανώτατο όριο, τα αφεντικά θα έπαυαν να προσφέρουν δουλειά και κατά συνέπεια δεν θα πλήρωναν πια τίποτα. Ανάμεσα, όμως, σ' αυτές τις δυο αδύνατες ακραίες καταστάσεις, υπάρχει ένα άπειρο πλήθος από ενδιάμεσες, που εκτείνονται από τις σχεδόν ζωώδεις συνθήκες ζωής των αγρεργατών μέχρι τις σχεδόν αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής των εργατών των καλοπληρωμένων ειδικοτήτων στις μεγάλες πόλεις.

Ο μισθός, η διάρκεια της εργάσιμης μέρας και όλες οι άλλες συνθήκες δουλειάς, είναι αποτέλεσμα συγκρούσεων των εργατών με τα αφεντικά. Τα αφεντικά, προσπαθούν να δώσουν στους εργάτες όσο το δυνατόν λιγότερα και να τους κάνουν να δουλεύουν μέχρι να τους εξαντλήσουν ολοκληρωτικά· οι εργάτες, από την άλλη μεριά, βάζουν τα δυνατά τους - ή έτσι θα 'πρεπε, τελοσπάντων - για να δουλεύουν όσο μπορούν λιγότερο και να κερδίζουν όσο μπορούν περισσότερα. Όπου οι εργαζόμενοι είναι ικανοποιημένοι με την καστάστασή τους ή, κι αν ακόμα δεν είναι ικανοποιημένοι δεν κατορθώνουν ν' αντισταθούν σθεναρά στ' αφεντικά, γρήγορα ξεπέφτουν σ' ένα επίπεδο διαβίωσης που μοιάζει με των ζώων. Όπου, αντίθετα, έχουν μια ανώτερη ιδέα για τις συνθήκες ζωής κάτω από τις οποίες θα έπρεπε να ζουν οι άνθρωποι· όπου ξέρουν να συνεννοούνται και, αρνούμενοι τη δουλειά και απειλώντας έμμεσα ή άμεσα να ξεσηκωθούν επιβάλλουν στα αφεντικά το να τους σέβονται, εκεί τους

φέρνονται με τρόπο σχετικά υποφερτό. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι, ώς έναν ορισμένο βαθμό, ο μισθός είναι αυτό που απαιτεί ο εργάτης όχι σαν άτομο, αλλά σαν τάξη.

Με τον αγώνα τους, λοιπόν, με την αντίστασή τους στα αφεντικά, οι μισθωτοί μπορούν ν' αντιταχτούν, ώς εναν ορισμένο βαθμό, στην επιδεινωση της κατάστασής τους και να πετύχουν μάλιστα και πραγματικές βελτιώσεις. Η ιστορία του εργατικού κινήματος έχει αποδείξει κιόλας αυτή την αλήθεια.

Δεν χρειάζεται, ωστόσο, να υπερτονίζουμε το βάρος αυτών των αγώνων ανάμεσα σε εκμεταλλευόμενους και εκμεταλλευτές που γίνονται στο αποκλειστικά οικονομικό πεδίο. Οι άρχουσες τάξεις μπορεί να παραχωρήσουν, και συχνά παραχωρούν κάτι, όταν οι εργάτες το απαιτούν σθεναρά, όταν αυτό το κάτι δεν είναι υπερβολικό. Όταν, όμως, οι μισθωτοί αρχίζουν - κι αυτό είναι επιτακτικό να το κάνουν - να διεκδικούν αυξήσεις που θα εκμηδένιζαν το κέρδος των αφεντικών και θα πετύχαιναν μ' αυτό τον τρόπο, έμμεσα, την απαλλοτρίωση, είναι βέβαιο ότι τα αφεντικά θα καταφύγουν στην κυβέρνηση και θα της ζητήσουν να ξαναφέρει τους εργάτες με τη βία στην κατάσταση που αρμάζει σ' όλους τους μισθωτούς δούλους.

Και πριν, πολύ πριν, οι εργάτες μπορέσουν να υποστηρίξουν ότι παίρνουν σ' αντάλλαγμα για τη δουλειά τους το ισοδύναμο των όσων έχουν παράγει, ο οικονομικός αγώνας γίνεται αδύνατο να τους εξασφαλίσει μια καλύτερη θέση στη ζωή.

Οι εργάτες παράγουν τα πάντα, και χωρίς τη δική τους δουλειά δεν θα μπορούσε να ζήσει κανένας. Φαίνεται, λοιπόν, ότι αν οι εργαζόμενοι αρνούνταν να δουλέψουν, θα μπορούσαν να επιβάλλουν όλα όσα ήθελαν. Ωστόσο, η ένωση όλων των εργαζομένων, ακομα κι ενός μόνον επαγγελματικού κλάδου, ακόμα και μιας μόνο χώρας, μπορεί να πραγματοποιηθεί πολύ δύσκολα· επιπλέον, στην ένωση των εργατων αντιτίθεται η ένωση των αφεντικών. Οι πρώτοι, ζούνε μεροδού-

λι μεροφάι και, αν κάνουν απεργία, θα τους λείψει αμέσως το ψωμί. Οι άλλοι, με το χρήμα τους, μπορούν ν' αποκτήσουν κάθε λογής προϊόντα· μπορούν να περιμένουν ώσπου η πείνα να φέρει τους εργάτες στο έλεός τους. Η εφεύρεση ή η εισαγωγή καινούριων μηχανών κάνει άχρηστη τη δουλειά πολλών εργατών, μεγαλώνει τη στρατιά των άνεργων, που η πείνα τους υποχρεώνει να πουληθούν σε οποιαδήποτε τιμή. Η μετανάστευση, φέρνει άξαφνα στις χώρες όπου οι συνθήκες είναι πιο ευνοικές πλήθη ολόκληρα από λιμασμένους εργαζόμενους που, θέλοντας και μη, προσφέρουν στα αφεντικά ένα μέσο για να ρίξουν τους μισθούς. Κι όλα αυτά τα γεγονότα, που απορρέουν αναγκαστικά από το καπιταλιστικό σύστημα, κατορθώνουν ν' αντισταθμίσουν τις προόδους που κάνουν οι εργάτες στη συνειδητοποίηση και στην αλληλεγγύη τους. Συχνά μάλιστα, τα αποτελέσματά τους εμφανίζονται πιο γρήγορα απ' αυτή την πρόοδο, και την σταματάνε και την αναιρούν. Έτσι, αληθεύει το παρακάτω γεγονός, που έχει πρωταρχική σημασία: η παραγωγή στο καπιταλιστικό σύστημα οργανώνεται από τον κάθε εργοδότη με σκοπό το προσωπικό του κέρδος και όχι την ικανοποίηση των αναγκών των εργαζόμενων.

Το χάος, η σπατάλη των ανθρώπινων δυνάμεων, η οργανωμένη φτώχεια, οι βλαβερές κι ανθυγιεινές δουλειές, η ανεργία, η εγκατάλειψη της γης, η υπολειτουργία των μηχανημάτων, κλπ. είναι δεινά από τα οποία δεν μπορούμε ν' απαλλαγούμε αν δεν πάρουμε από τα χέρια των καπιταλιστών τα μέσα παραγωγής και, κατά συνέπεια, και ***τη διεύθυνση της παραγωγής***.

Οι εργάτες που πολεμάνε ν' απελευθερωθούν ή εκείνοι που θέλουν μόνο να βελτιώσουν, πραγματικά όμως, την κατάσταση της ζωής τους, πρέπει σύντομα να υπερασπίσουν τους εαυτούς τους από την κυβέρνηση και μάλιστα να την χτυπήσουν κιόλας, γιατί η κυβέρνηση νομιμοποιεί και στηρίζει με την κτηνώδη

βία το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και είναι ένα εμπόδιο στο δρόμο της προόδου, εμπόδιο που πρέπει να το ξεπεράσουν, αν δεν θέλουν να ζουν απεριόριστα κάτω από τις τωρινές ή κάτω από άλλες, ακόμα χειρότερες, συνθήκες.

Από τον οικονομικό αγώνα, πρέπει να περάσουμε στον πολιτικό αγώνα,στον αγώνα δηλαδή κατά της κυβέρνησης. Αντί ν' αντιπαραθέσουμε στα εκατομμύρια των καπιταλιστών τις λίγες δεκάρες που μάζεψαν με δυσκολία οι εργάτες, πρέπει ν' αντιπαραθέσουμε στα τουφέκια και στα κανόνια που υπερασπίζουν την ιδιοκτησία τα πιο πρόσφορα μέσα που θα βρει ο λαός για να καταβάλει τη βία με τη βία.

★ ★ ★

Δ. Ο πολιτικός αγώνας

Όταν λέμε πολιτικό αγώνα, εννοούμε αγωνα εναντίον της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση είναι το *σύνολο* των ατόμων που κατέχουν την εξουσία να θεσπίζουν το νόμο και να τον επιβάλλουν στους κυβερνώμενους, δηλαδή στο λαό.

Η κυβέρνηση είναι καρπός του πνεύματος της κυριαρχίας και της βίας που κάποιοι άνθρωποι επέβαλαν σε άλλους και, συνάμα, είναι το δημιούργημα και ο δημιουργός των προνομίων καθώς κι ο φυσικός τους προστάτης.

Θα κάνουμε λάθος αν πούμε ότι η κυβέρνηση παίζει σήμερα το ρόλο του προστάτη του καπιταλισμού και ότι, αν ο καπιταλισμός καταργηθεί, η κυβέρνηση θα γίνει εκπρόσωπος και διαχειριστής των συμφερόντων του συνόλου. Πρώτα πρώτα, ο καπιταλισμός δεν θα καταστραφεί όσο οι εργαζόμενοι, έχοντας απαλλαγεί από την κυβέρνηση, δεν θα 'χουν πάρει στα χέρια τους ολόκληρο τον κοινωνικό πλούτο κι όσο δεν θα 'χουν οργανώσει οι ίδιοι την παραγωγή και την κατανάλωση προς το συμφέρον του συνόλου, χωρίς να περιμένουν την πρωτοβουλία να 'ρθει από την κυβέρνηση που, στο κάτω κάτω, είναι ανίκανη για κάτι τέτοιο.

Αν, πάλι, καταστρεφόταν η καπιταλιστική εκμετάλλευση και έμενε όρθια η αρχή της κυβέρνησης, τότε η κυβέρνηση, μοιράζοντας κάθε λογής προνόμια, δεν θα αργούσε να εγκαθιδρυσει κάποιον καινούριο καπιταλισμό. Μη μπορωντας να ικανοποιήσει όλο τον κόσμο, η κυβέρνηση θα είχε ανάγκη από μια τάξη οικονομικά ισχυρή για να την στηρίξει· σ' αυτή την τάξη, θα πρόσφερε, για αντάλλαγμα, τη νομική και υλική της προστασία.

Δεν μπορούμε, λοιπόν, να καταργήσουμε τα προνόμια και να εγκαθιδρύσουμε οριστικα την ελευθερία και την κοινωνική ισότητα αν δεν καταργήσουμε την κυβέρνηση - όχι την άλφα ή τη βήτα κυβέρνηση, αλλά τον ίδιο το θεσμό της κυβέρνησης.

Γι' αυτό, όπως και για όλα όσα αφορούν το γενικό συμφέρον, και κυρίως για κείνα, χρειάζεται η σύμφωνη γνώμη ολονών. Για τούτο και πρέπει να βάλουμε τα δυνατά μας να πείσουμε τους ανθρώπους ότι η κυβέρνηση είναι κάτι άχρηστο κι επιζήμιο και ότι η ζωή θα γίνει καλύτερη αν καταργήσουμε την κυβέρνηση. 'Οπως, όμως, έχουμε κιόλας πει, μόνον η προπαγάνδα είναι ανήμπορη να τα πετύχει όλα αυτά κι αν αρκεστούμε να βγάζουμε λόγους εναντίον της κυβέρνησης, περιμένοντας με σταυρωμένα τα χέρια τη μέρα που οι άνθρωποι θα πειστούν ότι πράγματι είναι μπορετό και ωφέλιμο το να καταργήσουν ολωσδιόλου την κάθε λογής κυβέρνηση, αυτή η μέρα δεν θα 'ρθει ποτέ.

Καταγγέλλοντας όλες τις κυβερνήσεις, απαιτώντας αδιάκοπα την ολόπλευρη ελευθερία, πρέπει να υποστηρίζουμε κάθε αγώνα για τις επιμέρους ελευθερίες, με την πεποίθηση ότι οι αγώνες μαθαίνουν στους ανθρώπους ν' αγωνίζονται. Αρχίζοντας με μια μικρή γεύση ελευθερίας, θα καταλήξουν στο τέλος να την θελήσουν ολόκληρη. Πρέπει πάντα να είμαστε μαζί με το λαό· κι όταν δεν κατορθώνουμε να τον κάνουμε να θέλει πολλά, ας προσπαθούμε τουλάχιστον να τον κάνουμε ν' αρχίσει να απαιτεί κάτι.Και πρέπει να βάλουμε τα δυνατά μας για να τον μαθουμε ν' αποκτά

μονάχος του, ό,τι θέλει - λίγα ή πολλά - και να μισεί και να περιφρονεί όποιον έρχεται από την κυβέρνηση ή όποιον θέλει να το ζητήσει απ' αυτήν.

Αφού η κυβέρνηση κατέχει σήμερα την εξουσία να ρυθμίζει με νόμους την κοινωνική ζωή, να διευρύνει ή να περιορίζει την ελευθερία των πολιτών· κι αφού δεν μπορούμε ακόμα να της αποσπάσουμε αυτή την εξουσία, πρέπει να προσπαθήσουμε να την αδυνατίσουμε και να την υποχρεώσουμε να την χρησιμοποιεί με όσο το δυνατόν λιγότερο επικίνδυνο τρόπο. Η δραστηριότητά μας, όμως, πρέπει ν' ασκειται πάντα έξω από την κυβέρνηση και εναντίον της, με την αγκιτάτσια στους δρόμους, απειλώντας να πάρουμε με τη βία τα όσα ζητάμε. Ποτέ δεν θα πρέπει να παραδεχόμαστε καμιά νομοθετική εξουσία, ούτε σε τοπικό ούτε σε εθνικό επίπεδο, γιατί αν κάνουμε κάτι τέτοιο, θα περιορίσουμε την αποτελεσματικότητα των ενεργειών μας και θα προδώσουμε το μέλλον της υπόθεσής μας.

Ο αγώνας κατά της κυβέρνησης είναι, σε τελευταια ανάλυση, ηθικός και υλικός.

Η κυβέρνηση θεσπίζει το νόμο. Πρέπει, κατά συνέπεια, να κατέχει και μιαν υλική δύναμη (στρατό και αστυνομία) για να επιβάλλει το νόμο. Αλλιώς, αν υπάκουε όποιος ήθελε, δεν θα υπήρχε πια νόμος, αλλά μια απλή πρόταση που ο καθένας θα 'ταν ελεύθερος να την δεχτεί ή να την απορρίψει. Οι κυβερνήσει έχουν αυτή τη δύναμη και την εκμεταλλεύονται για να επιβάλλουν δυναμικά την κυριαρχία τους, προς όφελος των προνομιούχων τάξεων, με την καταπίεση και την εκμετάλλευση των εργαζόμενων.

Το μοναδικό όριο στην καταπίεση της κυβέρνησης το βάζει η δύναμη που ειναι ικανός να της αντιπαραθέσει ο λαός. Μπορεί η σύγκρουση να είναι φανερή ή καλυμμένη, πάντα όμως υπάρχει σύγκρουση. Γιατί την κυβέρνηση δεν την σταματά η λαική δυσαρέσκεια κι η λαϊκή αντίσταση, παρά μόνον ο φόβος για ένα λαικό ξεσηκωμό.

Όταν οι άνθρωποι υποτάσσονται δουλικά στο νόμο, ή όταν οι διαμαρτυρίες τους είναι ασθενικές και πλατωνικές, η κυβέρνηση κάνει ό,τι θέλει και δεν παίρνει υπόψη της τις ανάγκες του λαού. Όταν οι διαμαρτυρίες είναι έντονες, επίμονες και απειλητικές, η κυβέρνηση, ανάλογα με τις διαθέσεις της, είτε υποχωρεί είτε χτυπάει. Πρέπει, όμως, πάντα η κατάσταση να καταλήξει σε ξεσηκωμό γιατί, αν η κυβέρνηση δεν υποχωρεί, ο λαός στο τέλος ξεσηκώνεται· και, αν η κυβέρνηση υποχωρήσει, ο λαός αποκτά εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του και απαιτεί ολοένα και περισσότερα μέχρι που να γίνει ολοφάνερο το ότι η ελευθερία δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την εξουσία και να ξεσπάσει η τελειωτική σύγκρουση.

Είναι, επομένως, απαραίτητο να προετοιμαστούμε ηθικά και υλικά ώστε όταν ξεσπάσει η βίαιη σύγκρουση, η νίκη να είναι νίκη του λαού.

Η νικηφόρα εξέγερση είναι το πιο αποτελεσματικό μέσο για την απελευθέρωση του λαού γιατί ο λαός, αφού αποτινάξει το ζυγό, αποκτά την ελευθερία να δημιουργήσει τους θεσμούς που πιστεύει πως είναι οι καλύτεροι. Η απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στον (πάντα καθυστερημένο) νόμο και στο επίπεδο του κοινωνικού πολιτισμού όπου έχει φτάσει η μάζα του πληθυσμού, μπορεί να καλυφτεί μ' ένα πήδημα. Ο ξεσηκωμός καθορίζει την επανάσταση, τη γοργή δραστηριοποίηση δηλαδή των σωρευμένων δυνάμεων που δεν εκδηλώνονταν στη διάρκεια της προηγούμενης εξέλιξης.

Όλα εξαρτώνται από το τι είναι ικανός να θελήσει ο λαός.

Στους παλιότερους ξεσηκωμούς, ο λαός, μη έχοντας συνειδητοποιήσει τα πραγματικά αίτια των δεινών του, θέλησε πάντα πολύ λίγα και απόκτησε πολύ λίγα.

Τι θα θελήσει στους μελλοντικούς ξεσηκωμούς;

Αυτό θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την επίδραση της προπαγάνδας μας και από την ενεργητικότητα που θα δείξουμε.

Πρέπει να προτρέψουμε το λαό ν' απαλλοτριώσει τους ιδιοκτήτες και να κάνει κοινά τα αγαθά,. να οργανώσει μονάχος του την κοινωνική ζωή συγκροτώντας ελεύθερα συνεταιρισμούς, χωρίς να περιμένει το πρόσταγμα από κανέναν, ν' αρνηθεί ή ν' αναγνωρίσει την οποιαδήποτε κυβέρνηση και το οποιοδήποτε συγκροτημένο σώμα εκπροσώπων (Εθνοσυνέλευση, Δικτατορία, κλπ.) που θα μπορούσαν να διεκδικήσουν, έστω και προσωρινά, το δικαίωμα να θεσπίζουν το νόμο και να επιβάλλουν στους άλλους τη θέλησή τους με τη βία.

Αν η μεγάλη μάζα του λαού δεν ανταποκριθεί στο κάλεσμά μας, θα πρέπει, στο όνομα του δικαιώματος που έχουμε να είμαστε ελεύθεροι ακόμα κι αν οι άλλοι θέλουν να είναι δούλοι, και για να δώσουμε το παράδειγμα, να θέσουμε σε εφαρμογή όσο μπορούμε τις ιδέες μας: να μην αναγνωρίσουμε την καινούρια κυβέρνηση, να κρατήσουμε ζωντανή την αντίσταση, να κάνουμε τις κοινότητες που ασπάζονται τις ιδέες μας ν' αποκρούσουν κάθε κυβερνητική ανάμιξη και να εξακολουθήσουν να ζουν με τον τρόπο πού θέλουν.

Θα πρέπει, πάνω απ' όλα, ν' αντιταχτούμε μ' όλα τα μέσα στην ανασυγκρότηση της αστυνομίας και του στρατού και να επωφεληθούμε από κάθε ευνοϊκή ευκαιρία για να προτρέψουμε τους εργαζόμενους να εκμεταλλευτούν την απουσία των δυνάμεων καταστολής και να προβάλλουν όσο πιο πολλές απαιτήσεις μπορούν.

Όποια κι αν είναι η έκβαση του αγώνα, πρέπει να εξακολουθήσουμε να καταπολεμάμε ανελέητα τους κυβερνώντες, έχοντας πάντα για στόχο μας την ολόπλευρη οικονομική και ηθική απελευθέρωση όλων των ανθρώπων.

* * *

Ε. Συμπέρασμα

Θέλουμε, κατά συνέπεια, να καταργήσουμε ριζικά την κυριαρχία και την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Θέλουμε, οι άνθρωποι, που θα τους ενώνει

αδελφικά η συνειδητή αλληλεγγύη, να συνεργάζονται με τη θέλησή τους για την ευτυχία ολονών. Θέλουμε, η κοινωνία να συγκροτηθεί με σκοπό το να δίνονται σ' όλους τα μέσα για να ευτυχήσουν όσο περισσότερο μπορούν και ν' αναπτυχτούν ηθικά και υλικά όσο περισσότερο μπορούν. Θέλουμε να έχουν όλοι ψωμί, ελευθερία, αγάπη κι επιστημονική γνώση.

Για να γίνει αυτό, κρίνουμε ότι είναι απαραίτητο να τεθούν τα μέσα παραγωγής στη διάθεση όλων, και κανένας άνθρωπος (ή ομάδα ανθρώπων), να μη μπορεί ασκεί την επιρροή του με τρόπο άλλον, πέρα από την προβολή επιχειρημάτων και το παράδειγμά του.

Επομένως: απαλλοτρίωση των σφετεριστών της γης και του κεφαλαίου προς όφελος όλων και κατάργηση της κυβέρνησης.

Στο μεταξύ: προπαγάνδιση του ιδανικού μας· οργάνωση των δυνάμεων του λαού· αδιάκοπος αγώνας, ειρηνικός ή βίαιος ανάλογα με τις περιστάσεις, εναντίον της κυβέρνησης και των ιδιοκτητών, με σκοπό την κατάκτηση μιας όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ελευθερίας και ευτυχίας για όλους.

Οι αναρχικοί και η ηθική

(Λε ρεβέιγ, Γενεύη, 5-11-1904)

Ο αριθμός αυτών που δηλώνουν σήμερα αναρχικοί είναι τόσο μεγάλος, και κάτω από το όνομα αναρχία κρύβονται θεωρίες τόσο διαφορετικές και τόσο αντιφατικές, ώστε θα 'χαμε πραγματικά άδικο αν τα χάναμε όταν το κοινό, που δεν είναι εξοικειωμένο με τις ιδέες μας, που δεν μπορεί να ξεχωρίσει αμέσως τις μεγάλες διαφορές που κρύβονται κάτω από την ίδια λέξη, μένει αδιάφορο στην προπαγάνδα μας και μας περιφρονεί κιόλας.

Δεν μπορούμε, φυσικά, να εμποδίσουμε τους άλλους να χρησιμοποιούν όποιο όνομα θέλουν· όσο για το να σταματήσουμε να λεγόμαστε εμείς αναρχικοί, αυτό δεν θα βοηθούσε σε τίποτα, γιατί ο κόσμος θα

πίστευε απλούστατα ότι αλλάξαμε απόψεις.

Αυτό που όλο κι όλο μπορούμε και πρέπει να κάνουμε, είναι να διαχωρίζουμε ξεκάθαρα τη θέση μας απ' όσους έχουν διαφορετική από μας αντίληψη για την αναρχία και απ' όσους, αν και έχουν τις ίδιες θεωρητικές απόψεις με μας, βγάζουν απ' αυτές πρακτικά συμπεράσματα ολωσδιόλου διαφορετικά από τα δικά μας. Ο διαχωρισμός της θέσης μας πρέπει να είναι αποτέλεσμα μιας ξακάθαρης έκθεσης των ιδεών μας και της ειλικρινούς και αδιάκοπης επανάληψης των απόψεών μας για όλα τα γεγονότα που έρχονται σε αντίθεση με τις ιδέες και την ηθική μας, χωρίς να 'χουμε στο μυαλό μας την υπεράσπιση κανενός συγκεκριμένου προσώπου ή κόμματος. Γιατί αυτή η δήθεν κομματική αλληλεγγύη ανάμεσα σε ανθρώπους που δεν ανήκουν και δεν θα μπορούσαν ν' ανήκουν στο ίδιο κόμμα, υπήρξε ακριβώς ένα από τα βασικά αίτια της σύγχυσης.

'Εχουμε φτάσει στο σημείο πολλοί να εξυμνούν στους συντρόφους τα ίδια πράγματα που καταδικάζουν στους αστούς, και φαίνεται ότι το μοναδικό τους κριτήριο για το αν μια πράξη είναι καλή ή κακή, είναι το αν αυτός που την έκανε δηλώνει αναρχικός ή όχι. Πολλά σφάλματα έχουν φέρει τους μεν στο σημείο να αντιφάσκει ανοιχτά η πρακτική τους με τις αρχές που διακηρύσσουν θεωρητικά, και τους δε στο να ανέχονται τέτοιες αντιφάσεις. Παρόμοια, πολλοί λογοι έχουν φέρει κοντά μας ανθρώπους που στο βάθος αδιαφορούν για το σοσιαλισμό, για την αναρχία και για όλα όσα ξεπερνούν τα στενά ατομικά τους συμφέροντα.

Δεν μπορω να επιχειρήσω εδώ μια μεθοδικη και εξαντλητική μελέτη όλων αυτών των σφαλμάτων, θα αρκεστω όμως να μιλήσω γι' αυτά που μ' έχουν εντυπωσιάσει περισσότερο.

Ας μιλήσουμε πρώτα απ' όλα για την ηθική.

Δεν είναι σπάνιο να συναντήσουμε αναρχικους που ***αρνούνται την ηθική***. Στην αρχή, λένε απλώς ότι από θεωρητική άποψη δεν παραδέχονται καμία από-

λυτη, αιώνια κι αμετακίνητη ηθική και, στην πράξη, επαναστατούν εναντίον της αστικής ηθικής που επιδοκιμάζει την εκμετάλλευση των μαζών και καταφέρεται εναντίον όλων των πράξεων που βλάπτουν ή απειλούν τα συμφέροντα των προνομιούχων. Έπειτα, σιγά - σιγά, όπως συμβαίνει σε τόσες και τόσες περιπτώσεις, παίρνουν το σχήμα λόγου για επακριβή έκφραση της αλήθειας. Λησμονούν ότι, στην τωρινή ηθική, πλάι στους κανόνες που προβάλλουν οι παπάδες και τα αφεντικά για να κατοχυρώσουν την κυριαρχία τους βρίσκονται κι άλλοι, περισσότεροι και ουσιαστικότεροι, που χωρίς αυτούς θα ήταν αδύνατη κάθε κοινωνική συμβίωση. Λησμονούν ότι το να επαναστατείς εναντίον κάθε κανόνα που επιβάλλεται με τη βία δεν σημαίνει καθόλου ότι πρέπει να μην έχεις καμιά ντροπή και κανένα συναίσθημα υποχρέωσης απέναντι στους άλλους. Λησμονούν ότι για να καταπολεμήσεις σωστά μια ηθική οφείλεις να της αντιπαραθέσεις, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, μια ηθική ανώτερη. Και καταλήγουν, με τη βοήθεια της ιδιοσυγκρασίας τους και των περιστάσεων, να γίνουν ***ανήθικοι*** με όλη τη σημασία της λέξης, άνθρωποι δηλαδή χωρίς κανόνες συμπεριφοράς, χωρίς κριτήριο που να καθοδηγεί τις πράξεις τους, που υποκύπτουν παθητικά στην παρόρμηση της στιγμής. Σήμερα, στερούνται το ψωμί για να βοηθήσουν έναν σύντροφο· αύριο, θα σκοτώσουν άνθρωπο για να πάνε στις πουτάνες!

Η ηθική είναι το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς που θεωρεί καλό κάποιος άνθρωπος. Μπορεί να βρίσκει κάποιος κακή την κρατούσα ηθική μιας συγκεκριμένης εποχής, μιας συγκεκριμένης χώρας ή μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, και πράγματι, εμείς βρίσκουμε την αστική ηθική κάτι παραπάνω από απλώς κακή· δεν θα μπορούσαμε, όμως, να διανοηθούμε μια κοινωνία χωρίς καμία ηθική, ούτε έναν συνειδητό άνθρωπο χωρίς κανένα κριτήριο για το τι είναι καλό ή κακό για τον εαυτό του και για τους άλλους.

Όταν χτυπάμε την τωρινή κοινωνία, αντιπαραθέτουμε στην ατομικιστική αστική ηθική την ηθική του αγώνα και της αλληλεγγύης, και προσπαθούμε να εγκαθιδρύουμε θεσμούς που ανταποκρίνονται στο πώς εμείς εννοούμε τις σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Αν δεν κάναμε αυτό το πράγμα, πώς θα μπορούσαμε να βρούμε άδικο το ότι οι αστοί εκμεταλλεύονται το λαό;

Μια άλλη απαράδεκτη άποψη, που μερικοί την υποστηρίζουν ειλικρινά μα που άλλοι την χρησιμοποιούν απλώς για δικαιολογία, είναι ότι το σημερινό κοινωνικό περιβάλλον δεν σου επιτρέπει να είσαι ηθικός και ότι, κατά συνέπεια, μάταια πασχίζεις όταν οι προσπάθειές σου είναι εκ των προτέρων καταδικασμένες σε αποτυχία· το καλύτερο είναι να εκμεταλλευόμαστε όσο μπορούμε τις περιστάσεις προς όφελός μας και να μη νοιαζόμαστε για τους άλλους· θ' αλλάξουμε ζωή, όταν αλλάξει η οργάνωση της κοινωνίας. Βέβαια, κάθε αναρχικός, κάθε σοσιαλιστής, καταλαβαίνει ότι η αδυσώπητη οικονομική κατάσταση επιβάλλει σήμερα στον άνθρωπο να παλεύει εναντίον των άλλων ανθρώπων· και βλέπει, σαν καλός παρατηρητής, πόσο ανίσχυρη είναι η προσωπική επανάσταση εναντίον του πανίσχυρου κοινωνικού περιβάλλοντος. Είναι, όμως, εξίσου αληθινό ότι, χωρίς την προσωπική επανάσταση και χωρίς τη συνεργασία με άλλους ανθρώπους επαναστατημένους με σκοπό την αντίσταση στη δύναμη του κοινωνικού περιβάλλοντος και την προσπάθεια για μετασχηματισμό του, αυτό το κοινωνικό περιβάλλον δεν θα άλλαζε ποτέ.

Είμαστε όλοι, χωρίς εξαίρεση, υποχρεωμένοι να ζούμε λίγο πολύ σε αντίθεση με τις ιδέες μας· είμαστε, όμως, σοσιαλιστές και αναρχικοί ακριβώς στο μέτρο πο βασανιζόμαστε απ' αυτή την αντίθεση και προσπαθούμε, όσο ειναι δυνατόν, να την αμβλύνουμε. Τη μέρα που θα προσαρμοζόμασταν στο περιβάλλον, δεν θα είχαμε πια τη λαχτάρα να το μετασχηματίσουμε και θα γινόμασταν κι εμείς αστοί· άφραγκοι, ίσως· αλλά όχι

λιγότερο αστοί στα έργα και στις επιδιώξεις μας.

Στο δρόμο για την αναρχία

(περιοδικό ***Ρεβέιγ***, **1910**)

Είναι αρκετά διαδεδομένη η πεποίθηση ότι όταν λέμε πως είμαστε επαναστάτες εννοούμε ότι η αναρχία πρέπει να 'ρθει μεμιάς, σαν άμεσο επακόλουθο ενός ξεσηκωμού που θα κατάστρεφε με τη βία όλα όσα υπάρχουν και θα έβαζε στη θέση τους θεσμούς πραγματικά καινούριους. Για να πούμε την αλήθεια, κάμποσοι σύντροφοι βλέπουν έτσι την επανάσταση.

Αυτή η παρανόηση εξηγεί το γιατί πολλοί αντίπαλοί μας πιστεύουν, δικαιολογημένα, ότι η αναρχία είναι πράγμα αδύνατο: κι αυτό εξηγεί και το γιατί ορισμένοι σύντροφοι, βλέποντας ότι η αναρχία δεν μπορεί να 'ρθει αμέσως, μιας και είναι δεδομένες οι ηθικές συνθήκες του μεγάλου πλήθους των ανθρώπων, παραδέρνουν ανάμεσα σ' ένα δογματισμό που τους βγάζει έξω από την πραγματική ζωή και σ' έναν οπορτουνισμό που, πρακτικά, τους κάνει να λησμονούν ότι είναι αναρχικοί και ότι, όντας αναρχικοί, πρέπει να αγωνίζονται για την αναρχία.

Λοιπόν, είναι βέβαιο ότι ο θρίαμβος της αναρχίας δεν μπορεί να 'ρθει από θαύμα, ούτε και μπορεί να 'ρθει σε πείσμα και σε αντίθεση με το νόμο της εξέλιξης που λέει: τίποτα δεν έρχεται αν δεν συντρέχουν κάποιοι λόγοι, τίποτα δεν μπορεί να γίνει αν λείπει η απαραίτητη γι' αυτό δύναμη.

Αν θέλαμε ν' αντικαταστήσουμε μια κυβέρνηση με μιαν άλλην, να επιβάλλουμε δηλαδή τη θέλησή μας στους άλλους, θ' αρκούσε γι' αυτό ν' αποκτήσουμε την υλική δύναμη που είναι απαραίτητη για να συντρίψουμε τους καταπιεστές και να πάρουμε εμείς τη θέση τους.

Εμείς όμως, αντίθετα, θέλουμε την ***αναρχία***, μια κοινωνία δηλαδή που θα βασίζεται στην ελεύθερη και θεληματική συμφωνία, όπου κανένας δεν θα μπορούσε

να επιβάλλει τη θέλησή του στους άλλους, όπου όλοι θα μπορούσαν να κάνουν ό,τι θέλουν και να συνεισφέρουν με τη θέλησή τους στη γενική ευτυχία. Ο θρίαμβος της αναρχίας δεν θα ολοκληρωθεί και δεν θα γενικευτεί, παρά μόνον όταν όλοι οι άνθρωποι δεν θα θέλουν πια ούτε να τους διατάζουν ούτε εκείνοι να διατάζουν άλλους, και θα έχουν χωνέψει για τα καλά τα πλεονεκτήματα που τους παρέχει η αλληλεγγύη για να οργανώσουν ένα κοινωνικό σύστημα που μέσα του δεν θα υπάρχουν πια ούτε βία ούτε καταναγκασμός.

Από την άλλη μεριά, αφού η συνείδηση, η θέληση και η ικανότητα μεγαλώνουν σιγά σιγά και δεν μπορούν να βρουν την ευκαιρία και τα μέσα για ν' αναπτυχτούν παρά μόνο παράλληλα με το βαθμιαίο μετασχηματισμό του περιβάλλοντος και με την πραγμάτωση των επιθυμιών στο μέτρο που αυτές παίρνουν μορφή και γίνονται επιταχτικές, έτσι κι η αναρχία θα εγκαθιδρύεται σιγά σιγά, και θα εντείνεται και θα επεκτείνεται ολοένα και περισσότερο.

Δεν πρόκειται, επομένως, να φτάσουμε στην αναρχία ούτε σήμερα, ούτε αύριο, ούτε σε δέκα αιώνες· απλώς, θα πορευόμαστε προς την αναρχία, σήμερα, αύριο και πάντα.

Η αναρχία είναι η κατάργηση της κλεψιάς και της καταπίεσης ανθρώπου από άνθρωπο, η κατάργηση δηλαδή της ατομικής ιδιοκτησίας και της κυβέρνησης· η αναρχία είναι η καταστροφή της αθλιότητας, της δεισιδαιμονίας και του μίσους. Για τούτο, κάθε χτύπημα που δίνουμε στους θεσμούς της ατομικής ιδιοκτησίας και της κυβέρνησης, είναι ένα βήμα στο δρόμο για την αναρχία, όπως τέτοιο είναι και κάθε ψέμα που ξεσκεπάζουμε, κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα - όσο μικρή κι αν είναι - που ξεφεύγει από τον έλεγχο της εξουσίας, κάθε προσπάθεια που γίνεται για ν' ανεβάσει τη συνείδηση του λαού και να ενισχύσει το πνεύμα της αλληλεγγύης και της πρωτοβουλίας και να δώσει σ' όλους τους ανθρώπους ίδιες προϋποθέσεις για ν' αναπτυχτούν.

Το πρόβλημα είναι να ξέρουμε να διαλέγουμε το δρόμο που μας φέρνει πράγματι πιο κοντά στην πραγμάτωση του ιδανικού μας και να μη μπερδεύουμε τις αληθινές προόδους με τις υποκριτικές μεταρρυθμίσεις που, με πρόσχημα κάποιες άμεσες βελτιώσεις, έχουν την τάση ν' απομακρύνουν το λαό από τον αγώνα του εναντίον της εξουσίας και του καπιταλισμού, να παραλύουν τη δράση του και να τον αφήνουν να ελπίζει ότι κάτι μπορεί να κερδίσει από την καλοσύνη των αφεντικών και των κυβερνήσεων. Το πρόβλημα είναι να μάθουμε να χρησιμοποιούμε τις δυνάμεις που έχουμε και που θ' αποκτήσουμε, με τρόπο πιο οικονομικό και πιο ωφέλιμο για το σκοπό μας.

Σήμερα, υπάρχει σε κάθε χώρα μια κυβέρνηση που, με την κτηνώδη βία, επιβάλλει το νόμο σ' όλους, μας αναγκάζει όλους ν' αφήνουμε να μας εκμεταλλεύονται και ν' αφήνουμε να διατηρούνται, θέλοντας και μη, οι θεσμοί που υπάρχουν· εμποδίζει τις μειονότητες να θέσουν σε εφαρμογή τις ιδέες τους και την εν γένει κοινωνική οργάνωση ν' αλλάξει σύμφωνα με τις επιθυμίες της κοινής γνώμης. Τον κανονικό ειρηνικό δρόμο της εξέλιξης τον έχει σταματήσει η βία, γι' αυτό και πρέπει με τη βία να της ανοίξουμε πάλι το δρόμο. Γι' αυτό και θέλουμε τη βίαιη επανάσταση σήμερα και θα την θέλουμε πάντα, όσο κάποιοι θα θέλουν να επιβάλλουν στους άλλους πράγματα αντίθετα με τη θέλησή τους. Μόλις καταργηθεί η βία της κυβέρνησης, η δική μας βία δεν θα έχει πια κανένα λόγο να υπάρχει.

Δεν μπορούμε προς το παρόν να νικήσουμε την κυβέρνηση που υπάρχει ίσως να μη μπορέσουμε ούτε κι αύριο να εμποδίσουμε μιαν άλλη κυβέρνηση να ξεπροβάλει από τα ερείπια της τωρινής· αυτό, όμως, δεν μας εμποδίζει σήμερα, όπως δεν θα μας εμποδίσει ούτε κι αύριο, να πολεμούμε την οποιαδήποτε κυβέρνηση, με την άρνησή μας να υποταχτούμε στο νόμο όποτε μπορούμε και αντιτάσσοντας τη βία στη βία. Κάθε φορά που περιορίζεται η εξουσία, κάθε φορά

που κατακτιέται μεγαλύτερη ελευθερια και δεν ζητιανεύεται, έχει γίνει ένα βήμα στο δρόμο για την αναρχία. Το ίδιο γίνεται και κάθε φορά που βλέπουμε την κυβέρνηση σαν εχθρό με τον οποίο δεν πρέπει ποτέ να κάνουμε ανακωχή, αφού έχουμε πια πειστεί για τα καλά ότι δεν μπορούν να περιοριστούν τα δεινά που αυτή προκαλεί παρά μόνο αν περιοριστούν οι δικαιοδοσίες κι η δύναμή της, και όχι αν μεγαλώνει ο αριθμός των κυβερνώντων ούτε αν αυτοί εκλέγονται από τους ίδιους τους κυβερνώμενους. Με τη λέξη «κυβέρνηση» εννοούμε κάθε άτομο ή ομάδα ατόμων, στο κράτος, στα Συμβούλια, στους δήμους ή στα συνδικάτα, που έχουν το δικαίωμα να θεσπίζουν νόμους ή να τους επιβάλλουν σε κείνους που δεν τους θέλουν.

Προς το παρόν, δεν μπορούμε να καταργήσουμε την ατομική ιδιοκτησία, προς το παρόν δεν μπορούμε να πάρουμε στα χέρια μας τα μέσα παραγωγής που είναι απαραίτητα για να δουλέψουμε ελεύθερα· ίσως αυτά να μην τα πετύχουμε ούτε μ' έναν μελλοντικό ξεσηκωμό· αυτό όμως, δεν μας εμποδίζει, από σήμερα κιόλας, όπως δεν θα μας εμποδίσει ούτε κι αύριο, να πολεμούμε αδιάκοπα τον καπιταλισμό. Κάθε νίκη, όσο ασήμαντη κι αν είναι, των εργαζόμενων εναντίον των εργοδοτών, κάθε προσπάθεια εναντίον της εκμετάλλευσης, κάθε πλούτος που αποσπάται από τους ιδιοκτήτες και τίθεται στη διάθεση του συνόλου, είναι μια πρόοδος, ένα βήμα στο δρόμο για την αναρχία. Το ίδιο και κάθε γεγονός που έχει την τάση να μεγαλώνει τις απαιτήσεις των εργατών και να κάνει πιο ενεργητικό τον αγώνα τους, κάθε φορά που μπορούμε να δούμε αυτό που έχουμε κερδίσει σαν νίκη εναντίον του εχθρού και όχι σαν παραχώρηση για την οποία θα έπρεπε να του δείξουμε ευγνωμοσύνη, κάθε φορά που διατρανώνουμε τη θέλησή μας ν' αποσπάσουμε με τη βία από τους ιδιοκτήτες τα δικαιώματα που εκείνοι έχουν σφετεριστεί από τους εργαζομενους με την προστασία της κυβέρνησης.

Από τη στιγμή που θα εξαφανιστεί το δίκαιο της

πυγμής από την ανθρώπινη κοινωνία, και τα μέσα παραγωγής θα τεθούν στη διάθεση εκείνων που θέλουν να παράγουν, τα υπόλοιπα θα τα φέρει μόνη της η ειρηνική εξέλιξη.

Ούτε τότε δεν θα έχει πραγματωθεί η αναρχία, ή μάλλον θα έχει πραγματωθεί μόνο για όσους την θέλουν και μόνο για τα πράγματα όπου δεν θα είναι απόλυτα απαραίτητη η βοήθεια των μη αναρχικών. Η αναρχία θα επεκτείνεται έτσι, θα κερδίζει σιγά σιγά τους ανθρώπους και τα πράγματα μέχρι που θ' αγκαλιάσει όλους τους ανθρώπους κι όλες τις εκδηλώσεις της ζωής.

Από τη στιγμή που θα εξαφανιστεί η κυβέρνηση, και μαζί της κι όλοι οι ενοχλητικοί θεσμοί που αυτή προστατεύει, από τη στιγμή που θα 'χουν κατακτήσει όλοι,τόσο την ελευθερία τους όσο και το δικαίωμα στα εργαλεία της δουλειάς που χωρίς αυτό η ελευθερία είναι ψέμα, δεν έχουμε σκοπό να καταστρέψουμε όλα τα πράγματα, αλλά μόνον εκείνα που μπορούμε να τ' αντικαταστήσουμε με άλλα.

Ένα παράδειγμα: ο επισιτισμός γίνεται άσχημα στην τωρινή κοινωνία, γίνεται με τρόπο όχι ομαλό, με μεγάλη σπατάλη δυνάμεων και υλικών και μόνο προς όφελος των καπιταλιστών· αλλά τελικά, όπως κι αν γίνεται η κατανάλωση, θα ήταν παράλογο να θελήσουμε ν' αποδιοργανώσουμε αυτή την υπηρεσία, αν δεν είμασταν ικανοί να εξασφαλίσουμε τη διατροφή του πληθυσμού με πιο λογικό και πιο δίκαιο τρόπο.

Υπάρχει μια ταχυδρομική υπηρεσία, έχουμε χίλια δυο παράπονα απ' αυτήν, αλλά από τη στιγμή που την χρησιμοποιούμε για να στέλνουμε ή για να λαβαίνουμε τα γράμματά μας, ας την ανεχτούμε όπως είναι όσο δεν θα μπορούμε να την κάνουμε καλύτερη.

Υπάρχουν σχολειά, άθλια είναι αλήθεια, αλλά δεν θα θέλαμε να μείνουν τα παιδιά μας χωρίς να μάθουν ανάγνωση και γραφή, περιμένοντας μέχρι να μπορέσουμε να οργανώσουμε πρότυπα σχολειά για όλους.

Βλέπουμε από τα παραπάνω ότι για να εγκαθι-

δρυθεί η αναρχία, δεν αρκεί να έχουμε την υλική δύναμη για να κάνουμε την επανάσταση· θα πρέπει και οι εργαζόμενοι, συνεταιρισμένοι στους διάφορους κλάδους της παραγωγής, να έχουν τη δυνατότητα να εξασφαλίζουν μονάχοι τους την απρόσκοπτη λειτουργία της κοινωνικής ζωής χωρίς τη βοήθεια των καπιταλιστών και της κυβέρνησης.

Μπορούμε με τον ίδιο τρόπο να διαπιστώσουμε ότι οι αναρχικές ιδέες, όχι μόνο δεν έρχονται σε αντίφαση με τους νόμους της εξέλιξης που έχει επαληθεύσει η επιστήμη - όπως ισχυρίζονται οι υποστηριχτές του επιστημονικού σοσιαλισμού - αλλά απεναντίας είναι ιδέες που ταιριάζουν τέλεια μ' αυτούς τους νόμους: το πειραματικό σύστημα έχει απλώς μεταφερθεί από το πεδίο των ερευνών στο πεδίο των κοινωνικών επιτευγμάτων.

Συνδικαλισμός και αναρχισμός

(Ουμανιτά Νόβα, 6-4-1922)

Όταν με κάλεσαν και σχεδόν με υποχρέωσαν ευγενικά να μιλήσω την τελευταία μέρα του συνεδρίου της Ιταλικής Συνδικαλιστικής Ένωσης, είπα κάποια πράγματα που σκανδάλισαν τους «καθαρούς συνδικαλιστές», που δεν άρεσαν σ' ορισμένους σύντροφους μάλλον γιατί έκριναν ότι τα είπα σε ακατάλληλη στιγμή, και, το χειρότερο, χειροκροτήθηκαν με μικρό ή μεγαλύτερο ενθουσιασμό από πρόσωπα ξένα προς τη Συνδικαλιστική Ένωση, που βρίσκονται μακριά από τις ιδέες και τη σκέψη μου.

Κι όμως, το μόνο που έκανα ήταν να επαναλάβω απόψεις που τις έχω ήδη διατυπώσει χιλιάδες φορές και που μου φαίνονται ότι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του προγράμματος των αναρχικών! Καλό θα είναι, λοιπόν, να ξαναπιάσουμε αυτό το ζήτημα.

Δεν πρέπει να μπερδεύουμε τον «συνδικαλισμό», που θέλει να είναι μια θεωρία και μια πρακτική μέθοδος για την επίλυση του κοινωνικού ζητήματος, με

την προπαγάνδα, την ύπαρξη και τη δραστηριότητα των εργατικών συνδικάτων.

Τα εργατικά συνδικάτα (οι συμμαχίες που γίνονται με σκοπό την αντίσταση στα αφεντικά και κάποιες άλλες εκδηλώσεις του εργατικού κινήματος) είναι χωρίς αμφιβολίες ωφέλιμα: και μάλιστα, αποτελούν ένα αναγκαίο στάδιο στην ανάπτυξη του προλεταριάτου. Προσπαθούν να κάνουν τους εργάτες να συνειδητοποιήσουν την αληθινή τους κατάσταση, το ότι δηλαδή είναι εκμεταλλευόμενοι και δούλοι· αναπτύσσουν σ' αυτούς την επιθυμία ν' αλλάξουν την κατάσταση· τους μαθαίνουν την αλληλεγγύη και τον αγώνα και, μέσα από την πρακτικές εκδηλώσεις του αγώνα, τους δίνουν να καταλάβουν ότι τα αφεντικά είναι εχθροί κι ότι η κυβέρνηση είναι υπερασπιστής των αφεντικών. Οι βελτιώσεις που μπορούν ν' αποσπάσουν οι εργάτες με τους αγώνες τους είναι σχεδόν ασήμαντες, αφού οι αρχές της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης μιας τάξης από μιαν άλλη εξακολουθούν να επικρατούν και αφού αυτές οι βελτιώσεις κινδυνεύουν πάντα να είναι κίβδηλες και να τις εκμηδενίσει αμέσως το παιχνίδι των οικονομικών δυνάμεων που κάνουν οι ανώτερες τάξεις. Όσο κι αν είναι αβέβαιες και πλασματικές όμως, αυτές οι βελτιώσεις εμποδίζουν τους ανθρώπους να παραδεχτούν την πάντα ίση αθλιότητά τους και τους βοηθάνε να μην αποκτηνωθούν, κάτι που αν γινόταν θα έσβηνε ακόμα και την επιθυμία για μια καλύτερη ζωή. Η επανάσταση που θέλουμε, που θα την κάνουν οι άνθρωποι και θα την αναπτύσσουν ολοένα με τη δράση τους, που δεν θα επιβάλει καμία ούτε ανοιχτή ούτε συγκαλυμμένη δικτατορία, θα είναι δύσκολο να γίνει και, στη συνέχεια, να στερεωθεί, αν, πριν απ' αυτήν δεν υπάρχει ένα μεγάλο μαζικό κίνημα.

Στο κάτω κάτω, ό,τι κι αν μπορεί να σκεφτόταν κάποιος γι' αυτό, το συνδικαλιστικό κίνημα είναι ένα γεγονός που επιβάλλεται από μόνο του και δεν έχει ανάγκη από την αναγνώρισή μας για να υπάρξει. Είναι ο φυσικός καρπός, κάτω από τις τωρινές συνθήκες,

του πρώτου ξεσηκωμού των εργατών. Θα 'ταν παράλογο, αν όχι και βλαβερό, το να θέλαμε να παραιτηθούν οι εργαζόμενοι από τις προσπάθειές τους ν' αποσπάσουν άμεσες, έστω και ασήμαντες, βελτιώσεις και να περιμένουν την ολόπλευρη απελευθέρωση που θα έπρεπε να είναι ο καρπός του ολοκληρωμένου πολιτικού μετασχηματισμού που θα φέρει η επανάσταση.

Για τούτο κι εμείς οι αναρχικοί, που θέλουμε πάνω απ' όλα την πραγμάτωση του ιδανικού μας, όχι μόνο δεν πρέπει ν' αδιαφορούμε για το εργατικό κίνημα αλλά και πρέπει να συμμετέχουμε ενεργά σ' αυτό και να προσπαθούμε, όσο κι αν προσαρμοζόμαστε αναγκαστικά στις συνθήκες των μικρών καθημερινων αγώνων, να έχει αυτό την πιο κριτική κατά το δυνατόν στάση, που θα 'ναι σύμφωνη με τα οράματά μας, και να γίνει αποτελεσματικό μέσον για την ηθική εξύψωση των ανθρώπων και την επανάσταση.

Όλα αυτά, όμως, δεν ισχύουν για το «συνδικαλισμό» που θέλει να είναι μια θεωρία και μια πρακτική από μόνος του και που διατείνεται ότι η οργάνωση των εργατών, που γίνεται με σκοπό την αντίσταση και τον αγώνα σήμερα με στόχο τις εφικτές βελτιώσεις, οδηγεί με τρόπο φυσικό, όσο δυναμώνει και πλαταίνει, στον ολοκληρωμένο μετασχηματισμό των κοινωνικών θεσμών για το συνδικαλισμό, δηλαδή, που θα ήταν αφενός η απαραίτητη προυπόθεση και αφετέρου η εγγύηση για μια κοινωνία ισότητας και ελευθερίας.

Η τάση που έχει ο καθένας μας να υπερτονίζει τη σημασία αυτού που πιστεύει, είναι κάτι που το καταλαβαίνουμε θαυμάσια. Μερικοί, παθιασμένοι με τον αντιαλκοολισμό, ή με το νεομαλθουσιανισμό, ή με την παγκόσμια γλώσσα (την εσπεράντο), ή με κάτι άλλο, καταλήγουν να βλέπουν στην ασήμαντη κι αποσπασματική προπαγάνδα τους την πανάκεια για όλα τα στραβά της κοινωνίας. Δεν μας ξαφνιάζει, λοιπόν, το ότι αυτοί που 'χουν δοθεί με όλο τους τον ενθουσιασμό και όλη τους την ενεργητικοτητα σ' ένα σκοπό τόσο σημαντικό και πλατύ όπως το εργατικό

κίνημα, καταλήγουν συχνά να το θεωρήσουν γιατρικό για όλα, που αρκεί από μόνο του.

Και πράγματι, βρέθηκαν, κυρίως στη Γαλλία, αναρχικοί που έμπαιναν στο εργατικό κίνημα με τις καλύτερες προθέσεις, για να μεταφέρουν το μήνυμά μας και να προπαγανδίσουν τις αρχές μας στις μάζες και που στη συνέχεια απορροφήθηκαν και μεταστράφηκαν, άρχισαν να φωνάζουν «ο συνδικαλισμός είναι κάτι που αρκεί από μόνο του», και κατέληξαν να πάψουν να είναι αναρχικοί. Κι ας μη μιλήσουμε γι' αυτούς που προδίδουν από πρόθεση, παρατάνε ακόμα και το συνδικαλισμό και, με πρόσχημα την «ιερή ένωση όλων των ανθρώπων», μπαίνουν στην υπηρεσία της κυβέρνησης και των αφεντικών.

Αν, όμως το μεθύσι με το συνδικαλισμό μπορεί να εξηγηθεί και να συγχωρεθεί, αυτός είναι ένας επιπλέον λόγος για να γίνουμε προσεκτικοί και να μη θεωρούμε προνομιακό ένα μέσον, μια μορφή αγώνα που μπορεί να είναι επαναστατική, γιατί ο συνδικαλισμός από μόνος του μπορεί να γίνει όργανο για τη διατήρηση των προνομίων και για την προσαρμογή των πιο εξελιγμένων ανθρώπινων ομάδων στους τωρινούς κοινωνικούς θεσμούς.

Το εργατικό κίνημα, παρόλα του τα καλά και παρόλη του τη δυναμικότητα, δεν μπορεί να είναι από μόνο του ένα επαναστατικό κίνημα, με την έννοια της άρνησης των νομικών και ηθικών βάσεων της σημερινής κοινωνίας.

Κάθε καινούργια οργάνωση μπορεί, μέσα στο μυαλό των ιδρυτών της και στα χαρτιά, να έχει τις πιο υψηλόφρονες προθέσεις και τους πιο καλούς στόχους· αν, όμως, θέλει να κάνει τα όσα πρέπει να κάνει ένα εργατικό συνδικάτο - να υπερασπίζει, δηλαδή, σήμερα τα συμφέροντα των μελών του - οφείλει ν' αναγνωρίσει στην πράξη τους θεσμούς που αρνείται στη θεωρία, να προσαρμοστεί στις περιστάσεις και να δοκιμάσει ν' αποσπάσει σιγά σιγά όσο περισσότερα μπορεί, με τα παζαρέματα και τους συμβιβασμούς με τ' αφεντικά

και την κυβέρνηση.

Κοντολογίς, το εργατικό συνδικάτο είναι από τη φύση του ρεφορμιστικό (μεταρρυθμιστικό) και όχι επαναστατικό. Το επαναστατικό πνεύμα πρέπει να του το μεταδώσουν, να το αναπτύξουν και να το κρατήσουν ζωντανό με την ακούραστη δουλειά τους οι επαναστάτες που δρουν μεσα κι έξω από το συνδικάτο· δεν μπορεί να 'ρθει μονάχο του, μέσα από την κανονική και ομαλή δραστηριότητα του συνδικάτου. Αντίθετα, τα σημερινά και άμεσα συμφέροντα των συνασπισμένων εργατών, που αποστολή του συνδικάτου είναι να τα προστατεύσει, έρχονται συχνά σε αντίφαση με τις μελλοντικές και ιδεατές επιδιώξεις. Το συνδικάτο μπορεί να κάνει μια επαναστατική πράξη μόνο αν το έχει εμποτίσει το πνεύμα της θυσίας και μόνο στο μέτρο που το ιδανικό τοποθετείται πάνω από τα συμφέροντα, δηλαδή μόνο στο μέτρο που παύει να είναι οικονομικό συνδικάτο και μετατρέπεται σε πολιτική ομάδα που βασίζεται σ' ένα ιδανικό - πράγμα αδύνατο για τις μεγάλες οργανώσεις που, για να δράσουν, έχουν ανάγκη από τη συναίνεση των ανθρώπων τους, που είναι πάντα λίγο πολύ εγωιστές, διστακτικοί και νωθροί.

Κι αυτά, δεν είναι τα χειρότερα.

Η καπιταλιστική κοινωνία είναι καμωμένη με τέτοιο τρόπο ώστε, γενικά, τα συμφέροντα της κάθε τάξης, της κάθε επαγγελματικής κατηγορίας, του κάθε ατόμου, να έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα όλων των άλλων τάξεων, επαγγελματικών κατηγοριών και ατόμων. Και στην πρακτική ζωή, βλέπουμε τις πιο αλλόκοτες συμμαχίες και αντιδικίες ανάμεσα σε τάξεις και άτομα που είναι, από τη σκοπιά της πολιτικής θεωρίας αντίστοιχα, είτε πολύ εχθρικά είτε πολύ φιλικά. Συμβαίνει συχνά, παρά την τόσο διαφημισμένη προλεταριακή αλληλεγγύη, τα συμφέροντα μιας ομάδας εργατών να έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα άλλων εργατών και να ταυτίζονται με τα συμφέροντα μιας ομάδας των αφεντικών. 'Αλλοτε πάλι, συμβαι-

νει, παρά την τόσο επιθυμητή παγκόσμια αδελφοσύνη, τα σημερινά συμφέροντα των εργατών μιας χώρας να ταυτίζονται με τα συμφέροντα των συμπατριωτών τους καπιταλιστών και να τους σπρώχνουν στον αγώνα εναντίον των ξένων εργατών: παραδείγματα, έχουμε τις τοποθετήσεις των εργατικών οργανώσεων πάνω στο ζήτημα των τελωνειακών δασμών και την επιθυμία του μεγάλου πλήθους των εργατών να συμμετέχουν στους πολέμους ανάμεσα στα καπιταλιστικά κράτη.

Δεν θα χρονοτριβήσω αναφέροντας κι άλλα παραδείγματα σύγκρουσης συμφερόντων ανάμεσα στις διαφορετικές κατηγορίες παραγωγων και καταναλωτών, τόσο γιατί δεν έχω χώρο όσο και γιατί έχω βαρεθεί να επαναλαμβάνω πράγματα που έχω πει τόσες και τόσες φορές: ανταγωνισμός ανάμεσα σε απασχολούμενους και σε άνεργους, σε άντρες και σε γυναίκες, σε ντόπιους και σε ξένους εργάτες, σε εργάτες του δημόσιου τομέα και σε εργάτες που εξυπηρετούνται απ' αυτό το δημόσιο τομέα, σε κείνους που ξέρουν ήδη μια τέχνη και σε κείνους που θέλουν να την μάθουν, κλπ.

Θα ξαναθύμιζα εδώ, το συμφέρον των εργατων που δουλεύουν στις βιομηχανίες ειδών πολυτελείας να ευημερούν οι ανώτερες τάξεις, καθώς και τα συμφέροντα διάφορων κατηγοριών από εργαζόμενους διαφορετικών περιοχών που θέλουν να πάνε καλά «οι δουλειές» στην περιοχή τους έστω και σε βάρος άλλων περιοχών και σε βάρος της παραγωγής ειδών απαραίτητων στο μεγάλο πλήθος των ανθρώπων. Και τι να πούμε για τους εργαζόμενους που δουλεύουν σε βιομηχανίες επικίνδυνες για την κοινωνία και για σκόρπια άτομα, που δεν έχουν άλλο τρόπο για να κερδίσουν το ψωμί τους; Δοκιμάστε σε καιρούς ήρεμους, όταν κανένας δεν πιστεύει ότι πλησιάζει η επανάσταση να πάτε να πείσετε τους εργάτες των ναυπηγείων που τους απειλεί η ανεργία να μη ζητήσουν από την κυβέρνηση την κατασκευή ενός καινούριου καταδρομικού! Δοκιμάστε, αν μπορείτε, να λύσετε, με

μέσα συνδικαλιστικά και χωρίς ν' αδικήσετε κανέναν, τη διαμάχη ανάμεσα στους λιμενεργάτες που δεν έχουν τίποτα που να τους εξασφαλίζει τον επιούσιο πέρα από το να μονοπωλήσουν προς όφελός τους τη δουλειά, και στους νεοφερμένους αυτούς που δεν είναι γραμμένοι στο συνδικάτο, που διεκδικούν κι εκείνοι το δικαίωμά τους στη δουλειά και στη ζωή!

Όλα αυτά, καθώς και πολλά άλλα που θα μπορούσαμε να πούμε, δείχνουν ότι το εργατικό κίνημα από μόνο του, χωρίς το κονίαμα των επαναστατικών ιδεών που έρχονται σε αντίθεση με τα σημερινά και άμεσα συμφέροντα των εργατών, χωρίς την κριτική και τις παραινέσεις των επαναστατών, όχι μόνο δεν οδηγεί στο μετασχηματισμό της κοινωνίας προς όφελος του συνόλου, αλλά και έχει την τάση να δυναμώνει τον εγωισμό των διάφορων κατηγοριών των εργαζομένων και να δημιουργεί μια τάξη προνομιούχων εργατών που κατέχουν θέση ανώτερη από τις μάζες των απόκληρων.

Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι σ' όλες τις χώρες, οι εργατικές οργανώσεις, στο μέτρο που μεγαλώνουν και δυναμώνουν, γίνονται συντηρητικές κι αντεπαναστατικές. Όσοι έχουν αφιερώσει τις δυνάμεις τους στο εργατικό κίνημα, τίμια κι έχοντας για στόχο μια κοινωνία ευτυχίας και δικαιοσύνης για όλους, είναι καταδικασμένοι σ' ένα σισύφειο έργο και πρέπει κάθε φορά να ξαναρχίζουν από το μηδέν.

Δεν είναι αλήθεια αυτό που υποστηρίζουν οι συνδικαλιστές, ότι δηλαδή οι σημερινές εργατικές οργανώσεις θα χρησιμεύσουν για στήριγμα στη μελλοντική κοινωνία και θα διευκολύνουν το πέρασμα από το αστικό καθεστώς σ' ένα καθεστώς ισότητας.

Αυτή η άποψη ήταν πλατιά διαδεδομένη στα μέλη της Α' Διεθνούς. Και, αν δεν με απατά η μνήμη μου, μπορεί να διαβάσουμε σε γραπτά του Μπακούνιν ότι η καινούρια κοινωνία θα πραγματοποιηθεί αφού μπουν όλοι οι εργαζόμενοι στα τμήματα της Διεθνούς.

Η άποψη αυτή, όμως, μου φαίνεται λαθεμένη.

Οι σημερινές εργατικές οργανώσεις αντιστοιχούν

στις σημερινές συνθήκες της οικονομικής ζωής, που είναι επακόλουθα της ιστορικής εξέλιξης της κοινωνίας και της επιβολής του καπιταλισμού. Η καινούρια κοινωνία όμως, δεν μπορεί να φτιαχτεί παρά μόνο αν ξεφύγει απ' αυτά τα πλαίσια, αν δημιουργήσει καινούριους οργανισμούς που θ' ανταποκρίνονται στις καινούριες συνθήκες και στις καινούριες επιδιώξεις της κοινωνίας.

Οι εργάτες σήμερα συσπειρώνονται σε ομάδες, με βάση το επάγγελμά τους, ή τις βιομηχανίες στις οποίες δουλεύουν, με βάση τα αφεντικά που έχουν ν' αντιπαλέψουν, ή τις εμπορικές σχέσεις που τους ενώνουν. Σε τι θα χρησιμεύουν αυτές οι ομάδες όταν, μετά την κατάργηση των αφεντικών και την ανατροπή των σημερινών εμπορικών σχέσεων, ένα μεγάλο μέρος από τα σημερινά επαγγέλματα και τις σημερινές βιομηχανίες θα πρέπει να εξαφανιστούν, άλλα οριστικά γιατί είναι άχρηστα και επικίνδυνα, αλλά πρόσκαιρα μόνο γιατί, μολονότι θα 'ναι χρήσιμα στο μέλλον δεν θα έχουν κανένα λόγο να υπάρχουν ούτε και θα υπάρχει δυνατότητα να υπάρχουν στο ταραγμένο χρονικό διάστημα της κοινωνικής κρίσης; Σε τι θα χρησιμέψουν, για ν' αναφερθώ σ' ένα μόνο από τα χιλιάδες παραδείγματα, οι οργανώσεις εκείνων που κατεργάζονται τα φημισμένα μάρμαρα της Καράρα, όταν θα χρειάζεται τα μέλη τους να καλλιεργήσουν τη γη για ν' αυξηθεί η παραγωγή τροφίμων και ν' αφήσουν για το μέλλον την κατασκευή μνημείων και μαρμάρινων μεγάρων;

Βέβαια, οι εργατικές οργανώσεις, ιδιαίτερα εκείνες που έχουν συνεταιριστική μορφή (που, από την άλλη μεριά, κάτω από το καπιταλιστικό καθεστώς, έχουν την τάση να υπονομεύουν την αντίσταση των εργατών) μπορούν να χρησιμέψουν για ν' αναπτύξουν στους εργάτες κάποιες τεχνικές και διοικητικές ικανότητες. Οταν, όμως γίνει η επανάσταση κι η αναδιοργάνωση της κοινωνίας, θα πρέπει να καταργηθούν και να διαχυθούν μέσα στις καινούριες λαικές ομάδες που θ'

ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των συνθηκών. Στόχος των επαναστατών είναι να δοκιμάσουν να εμποδίσουν ν' αναπτυχτεί σ' αυτές ένα συντεχνιακό πνεύμα που θα 'ταν εμπόδιο στην ικανοποίηση των καινούριων αναγκών της κοινωνίας.

Κατά τη γνώμη μου, επομένως, το εργατικό κίνημα είναι ένα μέσο χρήσιμο σήμερα για την εξύψωση και την εκπαίδευση των ανθρώπων, ώστε να μπορέσουν ν' αντιμετωπίσουν το αναπόφευκτο επαναστατικό τράνταγμα αύριο. Είναι, όμως, μέσο που παρουσιάζει ατέλειες και κίνδυνους. Κι εμείς οι αναρχικοί πρέπει ν' αγωνιστούμε για να διορθώσουμε αυτές τις ατέλειες, για ν' αποφύγουμε τους κίνδυνους και για να χρησιμοποιήσουμε, όσο μπορούμε, το κίνημα για τους δικούς μας σκοπούς.

Μ' αυτό δεν θέλω να πω ότι θα επιδιώξουμε, όπως έχουν πει μερικοί, να υποτάξουμε το εργατικό κίνημα στο κόμμα μας. Θα θέλαμε, βέβαια, ***όλοι*** οι εργάτες, ***όλοι*** οι άνθρωποι να ήταν αναρχικοί, πράγμα που αποτελεί το ιδανικό του κάθε προπαγανδιστή. Σε μια τέτοια περίπτωση όμως, η αναρχία θα είχε γίνει πραγματικότητα κι αυτές οι συζητήσεις θα 'ταν περιττές.

Όπως έχουν σήμερα τα πράγματα, θέλουμε το εργατικό κίνημα, όντας ανοιχτό σ' όλα τα ιδεολογικά ρεύματα και συμμετέχοντας σ' όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, να ζει και ν' αναπτύσσεται χωρίς να βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία κανενός κόμματος, ούτε του δικού μας ούτε κανενός άλλου.

Για μας, σημασία δεν έχει το αν οι εργαζόμενοι θέλουν λίγα ή πολλά: το σπουδαίο είναι, όσοι θέλουν κάτι, να δοκιμάζουν να το πετύχουν μονάχοι τους με τη δική τους δύναμη, με την ***άμεση δράση*** τους εναντίον των καπιταλιστών και της κυβέρνησης.

Μια ασήμαντη βελτίωση που αποσπάται με την αυτόνομη δράση αξίζει - εξαιτίας των ηθικών της επιπτώσεων και, μακροπρόθεσμα, ακόμα κι εξαιτίας των υλικών της αποτελεσμάτων - περισσότερο από μια

μεγάλη μεταρρύθμιση που κάνουν σαν παραχώρηση η κυβέρνηση ή οι καπιταλιστές με σκοπό την εξαπάτηση, η έστω κι από καθαρή καλοσύνη.

Η γενική απεργία

(Ουμανιτά Νόβα, 7-6-1922)

Η «γενική απεργία» είναι οπωσδήποτε ένα ισχυρό όπλο των εργαζόμενων και, όπου μπορεί να γίνει, ένας τρόπος και μια ευκαιρία για το ξεκίνημα της τελειωτικής κοινωνικής επανάστασης.

Κι όμως, αναρωτιέμαι μήπως η ιδέα της γενικής απεργίας δεν έχει κάνει στην επανάσταση περισσότερο κακό παρά καλό!

Πράγματι, πιστεύω ότι στο παρελθόν το κακό ήτανε περισσότερο από το καλό. Σήμερα, θα μπορούσε να γίνει το αντίθετο: δηλαδή, η γενική απεργία θα μπορούσε να είναι αληθινά ένα αποτελεσματικό μέσο για την επίτευξη του κοινωνικού μετασχηματισμού, φτάνει να την εννοήσουμε και να την εφαρμόσουμε με τρόπο διαφορετικό απ' ότι στο παρελθόν.

Στα πρώτα βήματα του σοσιαλιστικού κινήματος και ιδιαίτερα στην Ιταλία στα χρόνια της Α΄ Διεθνούς, όταν η θύμηση από τους αγώνες των υποστηριχτών του Ματσίνι ήταν ακόμα νωπή κι ένα μεγάλο μέρος από τους ανθρώπους που είχαν πολεμήσει για «την Ιταλία» στις τάξεις του στρατού του Γκαριμπάλντι ζούσαν ακόμα, απογοητευμένοι κι αγαναχτισμένοι από το πώς είχαν καταντήσει την «πατρίδα» οι μοναρχικοί κι οι καπιταλιστές, ήταν ολοφάνερο ότι το καθεστώς που το στήριζαν οι ξιφολόγχες δεν θα μπορούσε ν' ανατραπεί παρά μόνο αν ένα κομμάτι του στρατού πήγαινε με το μέρος του λαού και αν συντρίβονταν με ένοπλο αγώνα οι δυνάμεις του στρατού και της αστυνομίας που είχαν μείνει πιστές στο καθεστώς.

Για τούτο και «οργανώναμε συνωμοσίες», κάναμε δραστήρια προπαγάνδα στους φαντάρους, προσπαθούσαμε να βρούμε όπλα και καταστρώναμε σχέδια για

στρατιωτική δράση.

Τα αποτελέσματα ήταν, για να πω την αλήθεια, ασήμαντα γιατί είμασταν πολύ λίγοι, γιατί οι κοινωνικοί στόχοι για τους οποίους θέλαμε να κάνουμε την επανάσταση ήταν άγνωστοι στους πολλούς και συναντούσαν την αντίθεση των ανθρώπων στο σύνολό τους, γιατί κοντολογίς, «οι καιροί δεν ήταν ώριμοι».

Η θέληση, όμως, για την προετοιμασία της εξέγερσης υπήρχε και έβρισκε σιγά σιγά τα μέσα για να υλοποιηθεί, η προπαγάνδα άρχισε ν' απλώνεται και να δίνει τους καρπούς της. «Οι καιροί ωρίμαζαν», αφενός εξαιτίας της άμεσης δράσης των επαναστατών και αφετέρου εξαιτίας της οικονομικής εξέλιξης που όξυνε τις συγκρούσεις και ανέπτυσε την συνείδηση για τη σύγκρουση ανάμεσα σε εργαζόμενους και αφεντικά, πράγμα που ωφελούσε τους επαναστάτες.

Οι ελπίδες που αποθέταμε στην κοινωνική επανάσταση μεγάλωναν και φαινόταν ότι έπειτα από μάχες, καταδιώξεις, απόπειρες λίγο πολύ «αστόχαστες» και αποτυχημένες, συλλήψεις και ξαναρχινίσματα της πυρετικής δραστηριότητας, θα φτάναμε, και μάλιστα αρκετά σύντομα, στην επιτυχία του τελικού και νικηφόρου στόχου, που θα ήταν η ανατροπή του πολιτικού και οικονομικού καθεστώτος της εποχής και το άνοιγμα του δρόμου για μιαν εξέλιξη πιο ελεύθερη προς καινούριες μορφές των κοινωνικών σχέσεων, που θα βασίζονταν στην ελευθερία ολονών, στη δικαιοσύνη για όλους, στην αδελφοσύνη και στην αλληλεγγύη ολονών.

Ήρθε, όμως, ο μαρξισμός με τα δόγματα και το φαταλισμό* του να βάλει φρένο στην βολονταριστική

* Ο φαταλισμος είναι μια θεωρία που δεχεται οτι ολα τα γεγονοτα ειναι αμετατρεπτα καθορισμένα από τα πριν, εξαιτιας καποιου λογου μοναδικού και υπερφυσικου. Ο Μαλατεστα αποδιδει αυτη την κατηγορια στο μαρξισμο, γιατι δεχεται σαν τετοιο λογο τους αδυσωπητους οικονομικους νομους.

Ο βολονταρισμος είναι μια θεωρια συμφωνα με την οποια η βουληση υπεισερχεται σε καθε κριση, και αυτη ειναι που τελικα την κατευθυνει.

παρόρμηση της σοσιαλιστικής νεολαίας (εκείνα τα χρόνια, και οι αναρχικοί λέγονταν σοσιαλιστές).

Και δυστυχώς, με την επιστημονική του επίφαση (τότε επικρατούσε η μέθη με τον «επιστημονισμό») ο μαρξισμός πλάνεψε, τράβηξε με το μέρος του και μετέστρεψε ακόμα και τους περισσότερους αναρχικούς.

Οι μαρξιστές άρχισαν να λένε ότι «η επανάσταση δεν γίνεται», ότι ο σοσιαλισμός θα 'ρχόταν αναγκαστικά εξαιτίας «της μοιραίας εξέλιξης» των γεγονότων, ο πολιτικός παράγοντας (που είναι, ωστόσο, η δύναμη, η βία που μπαίνει στην υπηρεσία των οικονομικών συμφερόντων) δεν έχει καμία σημασία και ότι αυτό που καθορίζει την κοινωνική ζωή στο σύνολό της είναι ο οικονομικός παράγοντας. Κι έτσι παραμελήθηκε, και πρακτικά εγκαταλείφτηκε η προετοιμασία για την εξέγερση.

Ας σημειώσουμε, παρεπιπτόντως, ότι οι μαρξιστές, που τόσο περιφρονούσαν τον πολιτικό αγώνα όσο ήταν αγώνας κατά κύριο λόγο επαναστατικός, αποφάνθηκαν στη συνέχεια ότι η πολιτική ήταν το κυρίως και σχεδόν το αποκλειστικό μέσο για το θρίαμβο του σοσιαλισμού, από τη στιγμή που διαβλέψανε μια δυνατότητα να πάνε στο κοινοβούλιο και να δώσουν στον πολιτικό αγώνα το περιορισμένο νόημα του εκλογικού αγώνα. Έβαλαν τα δυνατά τους για να σβήσουνε μέσα στις μάζες κάθε ενθουσιασμό για την επαναστατική δράση.

Εκείνο τον καιρό κι απέναντι σ' αυτή τη γενική στάση, εμφανίζεται κι η ιδέα της γενικής απεργίας. Την δέχτηκαν με ενθουσιασμό εκείνοι που δεν είχαν εμπιστοσύνη στην κοινοβουλευτική δράση, και την είδαν σαν καινούριο και σημαντικό τρόπο για την κινητοποίηση του λαού.

Δυστυχώς, οι περισσότεροι δεν έβλεπαν τη γενική απεργία σαν μέσο για να παρακινηθούν οι άνθρωποι στην εξέγερση, δηλαδή στη συντριβή με τη βία μιας

πολιτικής εξουσίας και στην απαλλοτρίωση της γης, των μέσων παραγωγής και όλου του κοινωνικού πλούτου, αλλά σαν υποκατάστατο της εξέγερσης, σαν τρόπο για «να κάνουμε την αστική τάξη να πεινάσει» και να την αναγκασουμε να συνθηκολογήσει χωρίς βία.

Κι αφού είναι μοιραίο να μπερδευονται πάντα το κωμικό και το γελοίο με τα σοβαρά πράγματα, βρεθηκαν και μερικοί που γυρεύανε χορτάρια και «χάπια» που θα μπορούσαν να θρέψουν απεριόριστα το σώμα μας χωρίς να τρώμε, για να τα δώσουνε στους εργαζομενους και να τους κρατήσουν ζωντανούς όσο θα περιμέναμε ειρηνικά να πάνε οι αστοί να τους κλαυτούν και να ζητήσουνε συγνώμη.

Να γιατί πιστεύω ότι η ιδέα της γενικής απεργίας έκανε κακό στην επανασταση.

Τώρα, ελπίζω και πιστεύω ότι η αυταπάτη πως δήθεν μπορούμε να κάνουμε την αστική τάξη να συνθηκολογήσει με όπλο μας την πεινα έχει χαθεί - κι αν είχε μείνει έστω και για λίγο ζωντανή, οι φασίστες έχουν αναλάβει να την σβήσουν.

Η γενική απεργία για λόγους διαμαρτυρίας ή για την υποστήριξη οικονομικων και πολιτικων αιτημάτων που μπορεί να τα ικανοποιήσει το καθεστώς, αν γίνει την κατάλληλη στιγμή, όταν τα αφεντικά και η κυβέρνηση προτιμούν να υποχωρήσουν από φόβο για το χειρότερο, μπορεί να πετυχει μερικά πράγματα. Δεν πρέπει, όμως, να λησμονάμε ότι πρεπει να τρώμε κάθε μέρα και ότι, αν η αντίσταση των αντιπάλων μας κρατήσει έστω και λίγες μέρες, θα χρειαστεί είτε να υποκύψουμε στο ατιμο παιχνίδι των αφεντικών ειτε να ξεσηκωθούμε... έστω κι αν η κυβερνηση και οι δυνάμεις της αστικης τάξης δεν καταφύγουν πρώτες στη βία.

Επομένως, μια γενική απεργια, ειτε γίνεται με σκοπό την τελειωτικη λυση είτε για εναν στοχο μεταβατικό, πρεπει να γινεται ενω θα ειμαστε έτοιμοι και θα έχουμε την προθεση να λύσουμε το κοινωνικό

πρόβλημα με τη βία*.

Κινήματα που δεν ολοκληρώθηκαν

Α. Η Κόκκινη Βδομάδα της Ανκόνα

Προκειται για την εβδομάδα από 8 μεχρι και 14 του Σεπτέμβρη του 1914. Με αφορμή την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας εξαιτίας του πολεμου της Λιβύης και την καταδίκη των αναρχικων Μαζέτι και Μορόνι που αρνήθηκαν να πολεμήσουν στη Λιβυη, οργανώθηκαν στην Ανκονα, όπως και σ' ολόκληρη την Ιταλία, αντιπολεμικές εκδηλωσεις. Στις 8 του Σεπτέμβρη, επειτα από πυροβολισμούς της αστυνομίας που σκότωσαν δύο και τραυμάτισαν σοβαρά έναν νέο, γινεται η γενική απεργία, λεηλατούνται αποθήκες πυρομαχικων και γίνονται συγκρούσεις του λαού με την αστυνομία. Στις 9, κηρυσσεται στην Ανκόνα στρατιωτικός νόμος και στην υπόλοιπη χωρα γενική απεργία διαμαρτυρίας. Στις 10, σαμποτάρονται οι σιδηροδρομικές γραμμές που οδηγούν στην Ανκόνα. Στις 11, ξεσπάνε πυρκαγιές στην πόλη, ο λαός αναλαμβάνει μόνος του τον επισιτισμό του και, στην υπόλοιπη χώρα, η ΓΣΕ ζητά το σταμάτημα της απεργίας. Στις 12, ο σοσιαλιστής βουλευτής Σαμπάντα, ζητά το σταμάτημα της απεργίας και στην Ανκόνα. Στις 13, ξαναρχίζει σιγά σιγά η δουλειά, έπειτα από την αρνητική στάση της ΓΣΕ και των μετριοπαθών πολιτικων κομμάτων. Στις 14 του Σεπτέμβρη, έχει επικρατησει για τα καλά η ομαλοτητα.

Ορισμένοι κύκλοι πιστεύουν στο μύθο ότι εγώ ήμουν ο οργανωτής της «Κόκκινης Βδομάδας» του 1914. Μου κάνουν μεγάλη τιμή, αλλά δυστυχώς δεν την αξίζω.

Η «Κόκκινη Βδομάδα» δεν ηταν κινητοποίηση προετοιμασμένη κι οργανωμένη, ήρθε ξαφνικά σαν

* Η γενικη απεργια, κηρυχτηκε πραγματι στην Αγγλία στις 4 του Μάη του 1926 Και, επαληθευοντας την προβλεψη του Μαλατεστα, δεν κατέληξε στην αλλαγή του κοινωνικου καθεστώτος, γιατί η ηγεσία συνθηκολογησε και γιατι οι εργαζομενοι δεν ηταν αποφασισμένοι να προχωρησουν στην κοινωνικη επανασταση.

αυθόρμητη αντίδραση ενός αγριεμένου λαού εναντίον μιας αψυχολόγητης κι αιματηρής πρόκλησης των δυνάμεων της τάξης.

Τα πράγματα εξελίχτηκαν με τον ακόλουθο τρόπο: Από καιρό τα ανατρεπτικά κόμματα, και ιδιαίτερα οι αναρχικοί κι οι συνδικαλιστές, είχαν κινητοποιηθεί με σκοπό να πετύχουν την αποφυλάκιση του Μαζέτι και τη διάλυση των πειθαρχικών συνταγμάτων. Οι ομιλίες κι οι συγκεντρώσεις πλήθαιναν, αλλά τα αποτελέσματα δεν ήταν και σπουδαία, και η κυβέρνηση δεν έδειχνε να υποχωρεί. Έψαξαν να βρουν έναν άλλο τρόπο διαμαρτυρίας, πιο θεαματικό, που θα μπορούσε να αφυπνίσει την κοινή γνώμη και να εντυπωσιάσει τις αρχές. Σε μια συγκέντρωση στην Ανκόνα, ένας αγωνιστής (που δεν θα τον κατωνομάσω γιατί δεν ξέρω αν θα του άρεζε τώρα κάτι τέτοιο) έκανε μια πρόταση που έγινε με ενθουσιασμό δεκτή. Αφού πλησίαζε η πρώτη Κυριακή του Ιούνη και οι αρχές θα γιόρταζαν την «παραχώρηση» του κανονισμού με στρατιωτικές παρελάσεις, παραστάσεις του βασιλέα και των δημοτικών αρχών, εμείς, έλεγε η πρόταση, θα έπρεπε να εμποδίσουμε ή τουλάχιστον να αναστατώσουμε τη γιορτή· την ίδια μέρα, με συγκεντρώσεις και συνελεύσεις που θα συγκαλούσαμε σ' όλες τις πόλεις της Ιταλίας, θα υποχρεώνανε την κυβέρνηση είτε να κλείσει το στρατό στις στρατώνες είτε να τον χρησιμοποιήσει σαν δύναμη καταστολής, πράγμα που θα εμπόδιζε τις παρελάσεις.

Η ιδέα, που την πρόβαλε πρώτο το περιοδικό ***Βολοντά*** που τυπώναμε τότε την Ανκόνα, υποστηρίχτηκε και προπαγανδίστηκε με ενθουσιασμό, κι όταν ήρθε η πρώτη Κυριακή του Ιούνη την εφάρμοσαν σε πολλές πόλεις.

Οι παρελάσεις δεν έγιναν: οι εκδηλώσεις μας είχαν μεγάλη επιτυχία και δεν θέλαμε τότε να προχωρήσουμε τα πράγματα περισσότερο, γιατί στην Ιταλία ωρίμαζε ένα γενικό κίνημα και δεν συνέφερε να ξοδέψουμε τις δυνάμεις μας σε μεμονωμένες απόπειρες. Ωστόσο, η βλακεία και η κτηνωδία της αστυνομίας, έδωσαν άλλη

τροπή στα πράγματα.

Όλο το πρωί στην Ανκόνα, ο στρατός ηταν κλεισμένος στις στρατώνες και δεν έγινε τίποτα σοβαρό. Το απόγεμα, έγινε μια συγκέντρωση στα τοπικά γραφεία των ρεπουμπλικάνων στη Βίλα Ρόσα κι έπειτα από τις ομιλίες των εκπροσωπων των διάφορων κομμάτων που αναφέρθηκαν στους λόγους που προκάλεσαν την εκδήλωση, ο κόσμος άρχισε να φεύγει. Στις πόρτες, όμως, ήτανε η αστυνομία: υποχρέωνε τους ανθρώπους να σκορπίσουν και να πάνε στα σπίτια τους. Ωστόσο, κλοιοί από αστυνομικους ειχαν μπλοκάρει όλους τους δρόμους απ' οπου οι άνθρωποι θα μπορούσαν να φύγουν και τους εμπόδιζαν να περάσουν. Αυτό οδήγησε σε σύγκρουση: οι αστυνομικοί πυροβόλησαν και σκότωσαν τρεις νέους.

Αμέσως, τα τραμ ακινητοποιήθηκαν, ολα τα μαγαζιά έκλεισαν κι έγινε γενική απεργία χωρίς να χρειαστεί να την αποφασίσουμε και να την κηρύξουμε εμείς. Την επαύριο και τις επόμενες μέρες η Ανκόνα βρισκόταν σε μια κατάσταση που θα μπορούσε να εξελιχτεί σε επανάσταση. Λεηλατήθηκαν οπλοπωλεία, επιτάχτηκε το στάρι και στήθηκε μια οργάνωση για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού σε τρόφιμα. Η πόλη ήταν γεμάτη στρατό, στο λιμάνι ήταν αραγμένα πολεμικά πλοία, η εξουσία όμως δεν τολμούσε να χτυπήσει, μολονότι έστελνε να τριγυρνούν στην πόλη ισχυρά περίπολα. Δεν ένιωθε, προφανώς, σιγουρη για το αν θα την υπάκουαν οι φαντάροι κι οι ναύτες. Πράγματι, οι φαντάροι κι οι ναύτες συναδελφώνονταν με το λαό. Οι γυναίκες, οι ασύγκριτες γυναίκες της Ανκόνα, περιποιούνταν τους φαντάρους, τους έδιναν κρασί και τσιγάρα και τους πρότρεπαν ν' ανακατευτούν με το πλήθος. Πού και πού, ο λαός έφτυνε τους αξιωματικούς και τους χτυπουσε μπροστά στους φαντάρους που, όχι μόνο τα άφηναν να γίνονται αυτά αλλά και τα ενθάρρυναν με τα λόγια και τις πράξεις τους. Η απεργία έπαιρνε μέρα με τη μέρα ολοένα και πιο έντονο επαναστατικό χαρακτήρα, ενώ οι διακηρύξεις

έλεγαν ανοιχτά ότι το ζήτημα δεν ήτανε πια μια απεργία αλλά η οργάνωση της ζωής της πόλης σε καινούρια βάση.

Στο μεταξύ, το κίνημα είχε απλωθεί αστραπιαία στην περιοχή των Μαρς και στη Ρομάνια, κι επεκτεινόταν στη Τοσκάνη και στη Λομβαρδία. Η διάθεση των εργαζόμενων ευνοούσε μιαν αλλαγή του καθεστώτος. Η συμφωνία ανάμεσα στα επαναστατικά κόμματα έγινε αυτόματα και ενώ ρεπουμπλικάνοι ηγέτες όπως οι Πιρολίνι, Κιέζα και Πασέτα έτρεχαν με τ' αυτοκίνητα για να δυσφημίσουν το κίνημα, οι ρεπουμπλικάνοι εργαζόμενοι αγωνίζονταν μαζί με τους αναρχικούς και τους επαναστάτες σοσιαλιστές.

Όλοι ήταν έτοιμοι να προχωρήσουν σε πράξεις αποφασιστικές. Η απεργία με τις επαναστατικές τάσεις ολοένα και απλωνόταν. Οι σιδηροδρομικοί ήταν έτοιμοι ν' αναλάβουν οι ίδιοι τη διεύθυνση των σιδηροδρόμων με σκοπό να εμποδίζουν τη μεταφορά στρατευμάτων και να επιτρέπουν την κίνηση μόνο των τρένων που θα ήταν χρήσιμα στο επαναστατικό κίνημα.

Η επανάσταση πήγαινε να γίνει, αυθόρμητα από τον κόσμο, και με μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας.

Βέβαια, δεν θα εφαρμοζόταν τότε η αναρχία ούτε φυσικά κι ο σοσιαλισμός, αλλά θα είχαν απομακρυνθεί από το δρόμο της επανάστασης πολλά εμπόδια και θα 'χε ανοίξει μια περίοδος ελεύθερης προπαγάνδας κι ελεύθερων πειραματισμών, ίσως ακόμα να γίνονταν και ένοπλες συγκρούσεις· στο τέλος όλων αυτών, μπορεί να βλέπαμε το θρίαμβο των ιδανικών μας.

Κι όμως, με μια μόνο κίνηση, τότε που οι ελπίδες ήτανε μεγαλύτερες από κάθε άλλη φορά, η ηγεσία της (σοσιαλιστικής) Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών κήρυξε τον τερματισμό της κινητοποίησης και διέταξε τηλεγραφικά το σταμάτημα της απεργίας. Οι άνθρωποι που είχαν αποκτήσει εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και πίστευαν ότι έπαιρναν μέρος σ' ένα γενικό κίνημα, αποπροσανατολίστηκαν. Η κάθε περιοχή είδε ότι ήταν

φυσικά αδύνατο ν' αντισταθεί μονάχη της, και το κίνημα έσβησε.

* * *

*Για την Κόκκινη Βδομάδα της Ανκόνα, έδωσε ο Μαλατέστα και μια συνέντευξη στην **Τζορνάλε ντ' Ιτάλια**, στις 27 του Ιούνη του 1914, ενώ ήταν εξόριστος στο Λονδίνο.*

- Είχε οργανωθεί η επαναστατική κυβέρνηση;

Όχι βέβαια. Όποιος υποστηρίζει κάτι τέτοιο είναι κακόπιστος. Η σφαγή της Ανκόνα προκάλεσε μια πρώτη αντίδραση σ' όλη την Ιταλία. Έπειτα, το οικονομικό χάλι της χώρας από τότε που άρχισε ο πόλεμος της Λιβύης, το επαναστατικό πνεύμα που ήταν φανερό πως επικρατούσε σ' ένα μεγάλο κομμάτι του ιταλικού προλεταριάτου, έφεραν τις επαναστατικές μέρες. Θα έλεγα ότι αυτές οι μέρες όχι μόνο δεν ήρθαν κατόπιν προετοιμασίας, αλλά και ότι μας ξάφνιασαν και μας.

- Το κίνημα, όμως, απέτυχε.

Ακριβώς γιατί δεν ήταν οργανωμένο. Απέτυχε γιατί οι επαναστάτες έχουν την τάση ν' απομονώνονται από τον κόσμο. Οι σιδηροδρομικοί θα είχαν προχωρήσει την απεργία αποφασιστικά μέχρι το τέλος, αν είχαν λάβει τις κατάλληλες εντολές κι αν δεν είχαν πάρει δυστυχώς μια πλαστή διαταγή από τη Γενική Συνομοσπονδίας Εργατών να σταματήσουν την απεργία.

Στην Ανκόνα, ο πόθος για μιαν αλλαγή του καθεστώτος ήταν όσο γερά ριζωμένος στον κόσμο, ώστε αυθόρμητα, χωρίς καμιά παρότρυνση από κανέναν, οι άνθρωποι σχημάτιζαν επιτροπές «δημόσιας σωτηρίας». Μαθεύτηκε μια μέρα ότι στο νοσοκομείο δεν είχε γάλα για τα άρρωστα παιδιά κι αμέσως δημιουργήθηκε μια επιτροπή που πήγε να φέρει γάλα από τα χωριά. Δεν πειράχτηκε καθόλου η ατομική ιδιοκτησία.

* * *

Β. Η κατάληψη των εργοστασίων

***(Ουμανιτά Νόβα,** 28-6-1922)*

Σε μια κινητοποίηση για να πετύχουν αύξηση στους μισθούς, οι μεταλλουργοί εργάτες αποφάσισαν να εφαρμόσουν τη μεθοδο της κωλυσιεργίας που είχε αρχισει να εφαρμοζεται σ' ολόκληρη την Ιταλία από τις 19 του Αυγούστου του 1920. Η αντιδραση των βιομηχανων, ηταν να αναγγείλουν το κλείσιμο των εργοστασίων από την 1η του Σεπτέμβρη. Οι εργάτες, όμως, αρνήθηκαν ν' αφησουν τη δουλειά και κατέλαβαι πεντακόσια περίπου εργοστάσια. Η κινητοποίηση αυτή σταμάτησε έπειτα από ενα περίπου μήνα, μετα από συμφωνία του Κεντρωου Πρωθυπουργού Τζιολίτι με την ηγεσία της μετριοπαθους σοσιαλιστικής ΓΣΕ, που πρόβλεπε την ψηφιση απο τη βουλή ενός σχεδίου για «εργατικό έλεγχο» στα εργοστασια. Αυτή τη συμφωνία την θεώρησαν απάτη και την καταγγειλανε και οι ιταλοί κομμουνιστές (βλ. Α. Γκράμσι, ***Τα εργοστασιακά συμβούλια...**,* εκδ. Στοχαστής).

Οι εργάτες μεταλλουργοί άρχισαν το κίνημα για μισθολογικά ζητήματα. Ήταν μια απεργία νέου τύπου. Αντί να φύγουν από τα εργοστάσια, έμειναν εκεί χωρίς να δουλεύουν, φυλάγοντάς τα νύχτα μέρα, για να μη μπορέσουν τ' αφεντικά να κηρύξουν λοκ-άουτ.

Βρισκόμασταν, όμως, στα 1920. Όλη η προλεταριακή Ιταλία έβραζε από τον επαναστατικό πυρετό και το κίνημα άλλαξε γοργά χαρακτήρα. Οι εργάτες πίστεψαν ότι εκείνη ήταν η στιγμή για να πάρουν οριστικά στα χέρια τους τα μέσα παραγωγής. Οπλίστηκαν για να αμυνθούν, μετέτρεψαν πολλές φάμπρικες σε πραγματικά φρούρια κι άρχισαν να οργανώνουν μονάχοι τους την παραγωγή. Τα αφεντικά τα έδιωξαν ή τα πιάσανε: το δικαίωμα της ιδιοκτησίας καταργήθηκε στην πράξη, ο νόμος παραβιάστηκε ως προς όλα του τα σημεία που υπεράσπιζαν την καπιταλιστική εκμετάλλευση. Εγκαθιδρύθηκε ένα καινούριο καθεστώς και εγκαινιάστηκε μια καινούρια μορφή κοινωνικής ζωής. Η κυβέρνηση άφηνε τα πράγματα να εξελιχτούν, γιατί ένιωθε πως ήταν ανήμπορη ν' αντιδράσει, όπως ομολόγησε αργότερα για να δικαιολογηθεί που δεν έπνιξε το κίνημα.

Το κίνημα απλωνόταν και πήγαινε ν' αγκαλιάσει κι άλλες κατηγορίες εργαζόμενων. Οι αγρότες καταλάμβαναν τη γη. Ήταν η επανάσταση, που άρχιζε κι αναπτυσσόταν με τον δικό της, σχεδόν ιδανικό θα 'λεγα, τρόπο.

Οι ρεφορμιστές, φυσικά, κοίταζαν λοξά την κατάσταση και έψαχναν να βρούνε τρόπο να διαστρεβλώσουν τα πράγματα. Ακόμα και το ***Αβάντι!***, μη ξέροντας τι να κάνει, δοκίμασε να μας παρουσιάσει για ειρηνιστές, μιας και στην ***Ουμανιτά Νόβα*** είχαμε γράψει ότι αν το κίνημα απλωνόταν στους εργαζόμενους όλων των κλάδων, αν οι εργάτες κι οι αγρότες ακολουθούσαν το παράδειγμα των μεταλλουργών, έδιωχναν τα αφεντικά κι έπαιρναν στα χέρια τους τα μέσα παραγωγής, η επανάσταση θα γινόταν χωρίς να χυθεί ούτε σταγόνα αίμα. Χαμένος κόπος.

Οι μάζες ήταν με το μέρος μας. Μας ζητούσαν να πάμε στις φάμπρικες για να μιλήσουμε, να ενθαρρύνουμε, να δώσουμε συμβουλές και, θα χρειαζόταν να γίνουμε χίλια κομμάτια αν θέλαμε να ικανοποιήσουμε όλες τις αιτήσεις. Όπου πηγαίναμε, οι εργάτες χειροκροτούσαν τα δικά μας λόγια και οι ρεφορμιστές έπρεπε είτε να φύγουν είτε να προσποιηθούν τους επαναστάτες.

Οι μάζες ήταν με το μέρος μας, γιατί εμείς εκφράζαμε πιο σωστά τα ένστικτα, τις αναγκες και τα συμφέροντά τους.

Κι όμως, η παραπλανητική δραστηριότητα των ανθρώπων της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών κι οι συμφωνίες της με τον Τζιολίτι ήταν αρκετές για να κάνουν τους εργάτες να πιστέψουν ότι νίκησαν παρουσιάζοντας σαν νίκη την απάτη του «εργατικού ελέγχου»· τους έπεισαν να παρατήσουν τις φάμπρικες την ίδια στιγμή που είχαν τις πιο μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας.

Αναφέρθηκα μόνο σ' αυτά τα δύο παραδείγματα, θα 'χα μπορέσει όμως ν' αναφερθώ και σ' άλλα: στο κίνημα εναντίον της ακρίβειας της ζωής, στην απεργια

του Τορίνο και του Πιεμόντε το χειμώνα του 1920, στις απεργίες του Μιλάνο, κλπ. για να καταλήξω πάντα στο ίδιο συμπέρασμα.

Επιτόπου, μέσα στη δράση, οι μάζες είναι πάντα με το μέρος μας, ετοιμες να κινηθούν. Κι όμως, στο αποκορύφωμα της δράσης, αφήνουν να τις παραπλανήσουν, σταματάνε, χάνουν το θάρρος τους, κι εμείς μένουμε πάντα νικημένοι κι απομονωμένοι. Γιατί; Κατά τη γνώμη μου, φταίει το ότι ειμαστε ανοργάνωτοι, ή όχι αρκετά οργανωμένοι.

Οι άλλοι, έχουν τα μέσα για να μεταδώσουν παντού τις αληθινές ή ψεύτικες ειδήσεις τους, που στόχο έχουν να επηρεάσουν και να σπρώξουν τη δράση προς την κατεύθυνση που θέλουν. Με μέσα τους τις λιγκες, τα τοπικά τμήματα και τις ομοσπονδίες τους, έχουν στη διάθεσή τους χρήματα παντού, έχουν σίγουρες διευθύνσεις, κλπ. κι έτσι μπορούν να προκαλέσουν μια κινητοποίηση όποτε αυτή εξυπηρετεί τους σκοπούς τους και να την σταματήσουν μόλις οι στόχοι τους επιτευχθούν. Και για να κολοβώσουν το οποιοδήποτε κίνημα, έχουν ένα μέσο πολύ απλό: κάνουν τους ανθρώπους της κάθε περιοχής να πιστέψουν ότι όλα τελειώσανε και ότι μένει μόνο να σκεφτούν τι μπορούν να περισώσουν.

Οι καταστασεις που περιέγραψα παραπάνω, θα δημιουργηθούν πάλι στην Ιταλία και πιθανόν σύντομα. Θα πρέπει, αραγε, να βρεθούμε ξανά στο ίδιο χάλι, απροετοίμαστοι, ανήμποροι ν' αντιταχτούμε αποτελεσματικά στους ελιγμούς των «πυροσβεστών της επανάστασης» κι ανήμποροι να τρυγήσουμε όσους καρπούς μπορέσουμε από μια επαναστατική κατάσταση;

★ ★ ★

Γ. *Για την κατάληψη των εργοστασίων*
Το κίνημα των μεταλλουργών

(Ουμανιτά Νόβα, 10-9-1920)

Καταλαμβάνοντας τις φάμπρικες, οι εργάτες της μεταλλουργικής βιομηχανιας έκαναν την πρωτη πρα-

κτική κίνηση της κοινωνικής επανάστασης και συνεχίζουν τον αγώνα με πίστη και θάρρος.

Έχουν στα χέρια τους τις φάμπρικες και δεν έχουν την πρόθεση να τις παρατήσουν, όπως μαθαίνουμε από έγκυρες πληροφορίες που φτάνουν στ' αυτιά μας από ολόκληρη την Ιταλία.

Τώρα, πρέπει να μπουν στον αγώνα και οι εργαζόμενοι των άλλων επαγγελματικών κλάδων. Κάθε χρονοτριβή θα μπορούσε ν' αποβεί μοιραία.

Οι μεταλλουργοί δεν μπορούν ν' αντέξουν για χρόνο απεριόριστο, όταν δεν τους στέλνουν ούτε τρόφιμα. Για να συνεχίσουν τη δράση τους, πρέπει να καταληφθούν όλες οι φάμπρικες, όλα τα αποθέματα εμπορευμάτων, ιδιαίτερα τα τρόφιμα, οι σιδηρόδρομοι, τα καράβια - όλος ο κοινωνικός πλούτος.

Ελπίζουμε ότι οι διευθυντικοί οργανισμοί του προλεταριάτου θα συνειδητοποιήσουν το βάρος αυτής της στιγμής και θα κάνουν το καθήκον τους. Απ' αυτούς εξαρτώνται η ενότητα και η ταχύτητα της δράσης, που είναι απαραίτητες για να εξασφαλιστεί η νίκη.

Κάθε δισταγμός, κάθε χρονοτριβή, θα είναι προδοσία.

Η μεγάλη μάζα των εργαζόμενων είναι έτοιμη, ανυπομονεί και περιμένει ανήσυχη το σήμα για να δράσει. Όσοι μπορούν να δώσουν το σήμα και δεν το κάνουν, θα αντιμετωπιστούν από τους εργαζόμενους σαν προδότες.

Εμπρός, λοιπόν, σιδηροδρομικοί, ναυτικοί, ανθρακωρύχοι, αγρεργάτες, των μύλων, των εργοστασίων τροφίμων, των λιμανιών κι όλων των κλάδων της βιομηχανίας. Πάρτε στα χέρια σας τα πλούτη που είναι στη διάθεσή σας, διώξτε τ' αφεντικά και συμφωνείστε όλοι αναμεταξύ σας για να συνεχίσετε την παραγωγή και ν' ανταλλάξετε τα προϊόντα σας.

Έχετε κάνει την επανάσταση χωρίς να χύσετε ούτε σταγόνα αίμα!

* * *

Μια ομάδα μεταλλουργών σε συνεργασία με τον Μαλατέστα, κυκλοφόρησε την ακόλουθη προκήρυξη:

Στους μεταλλουργούς εργάτες!

Έχετε καταλάβει τις φάμπρικες, έχετε κάνει μ' αυτή σας την πράξη ένα μεγάλο βήμα στο δρόμο για την απαλλοτρίωση της αστικής τάξης και για την κατοχή των μέσων παραγωγής από τους εργάτες. Η πράξη σας μπορεί να είναι, ***οφείλει*** να είναι η αρχή του κοινωνικού μετασχηματισμού.

Η στιγμή είναι πιο ευνοϊκή από κάθε άλλη φορά. Η κυβέρνηση είναι ανίσχυρη και δεν τολμάει να σας χτυπήσει. Όλο το προλεταριάτο, των πόλεων και της υπαίθρου, σας κοιτάζει με ενδιαφέρον κι είναι έτοιμο να μιμηθεί το παράδειγμά σας.

Αν μείνετε ενωμένοι κι αποφασισμένοι, θα μπορέσετε να ολοκληρώσετε την επανάσταση χωρίς να χυθεί ούτε σταγόνα αίμα. Για να μπορέσει, όμως, να γίνει αυτό πραγματικότητα, πρέπει η κυβέρνηση να συνειδητοποιήσει ότι είστε αποφασισμένοι για τα καλά ν' αντισταθείτε και να καταφύγετε αν χρειαστεί, και στα πιο ακραία μέσα. Αν, αντίθετα, η κυβέρνηση πιστέψει ότι είστε αδύναμοι και διστακτικοί, θα πάρει τα μέτρα της και θα δοκιμάσει να συντρίψει το κίνημα με τις σφαγές και τις καταδιώξεις. Μα κι αν ακόμα η κυβέρνηση δοκιμάσει να σας χτυπήσει, αν προσπαθήσει να κάνει κάτι τέτοιο, ολόκληρο το προλεταριάτο θα ξεσηκωθεί για να σας υπερασπίσει. Σας απειλεί, ωστόσο, ένας κίνδυνος: ο κίνδυνος των παζαρεμάτων και των παραχωρήσεων.

Ξέροντας ότι δεν μπορούν να σας επιτεθούν κατά μέτωπο, οι βιομήχανοι θα δοκιμάσουν να σας εξαπατήσουν. Μην πέσετε στην παγίδα!

Οι καιροί δεν προσφέρονται για παζαρέματα και αιτήματα. Τα παίζετε όλα για όλα, το ίδιο και τ' αφεντικά. Για να κάνουν το κίνημά σας ν' αποτύχει, τ' αφεντικά είναι ικανά να σας παραχωρήσουν όλα όσα τους ζητάτε. Και, μόλις σταματείστε την κατάληψη των εργοστασίων κι εκείνοι νιώσουν ότι τους προστατεύει ο

στρατός και η αστυνομία, τότε, ***αλίμονό σας!***

Μην υποχωρείστε, λοιπόν. Έχετε στα χέρια σας τις φάμπρικες, υπερασπίστε τες με κάθε μέσο.

Κλείστε συμφωνίες, φάμπρικα με φάμπρικα, και συνεννοηθείτε με τους σιδηροδρομικούς για τον εφοδιασμό σε πρώτες ύλες· κλείστε συμφωνίες με τους συνεταιρισμούς και με τους μεμογωμένους ανθρώπους. Πουλείστε κι ανταλλάξετε τα προιόντα σας, και μην ασχολείστε με τα πρωην αφεντικά.

Δεν χρειάζεται πια να υπάρχουν αφεντικά, και δεν θα υπάρξουν πια, φτάνει να το θελήσετε!

(***Ουμανιτά Νόβα,*** 10-9-1920)

★ ★ ★

Το απόγευμα της 20ης του Σεπτέμβρη, ο Ερίκο Μαλατέστα, έπειτα από επίμονες προσκλήσεις, πήγε στο εργοστάσιο Καλωδίων της οδού Μόντζα στο Μιλάνο όπου, παρά την «εθνική επέτειο», οι εργάτες δούλευαν σκληρά όπως και σ' όλα τ' άλλα κατειλημμένα εργοστάσια. Στους εργάτες και στις εργάτριες που συγκεντρώθηκαν στο προαύλιο την ώρα που σχολούσαν, ο σύντροφός μας μίλησε με λίγα λόγια, εκφράζοντας τις απόψεις μας για την κατάσταση όπως έχει διαμορφωθεί μετά τη συμφωνία των εργατικών ηγετών με την εργοδοσία, που κλείστηκε στη Ρώμη.

Κάνοντας μια σύντομη αναδρομή στο ιστορικό αυτού του κινήματος που ξεκίνησε από επίπεδο καθαρά οικονομικό για να φτάσει, με την αυθόρμητη κατάληψη των εργοστασίων, στο επίπεδο ενος γνήσιου επαναστατικού κινήματος, ο σύντροφός μας είδε σ' αυτό έναν από τους πιο ευνοικούς όρους για την ολόπλευρη απελευθέρωση, και επέστησε την προσοχή των ακροατών του στους δισταγμούς και στον γραφειοκρατικό τρόπο σκέψης των ηγετών των κεντρικών οργανισμών, που έβαλαν τους άθλιους υπολογισμούς σ' αυτή την κρίση, πιο πάνω από τις προσπάθειες του συνειδητοποιημένου προλεταριάτου, πιο πάνω από την κοινωνική επανάσταση. Η ομιλία του έκλεισε με τα ακόλουθα λόγια.

«Αν οι περιστάσεις σας υποχρεωσουν να εγκαταλείψετε τελικά τα εργοστάσια, κάντε το ξέροντας ότι προς το παρόν, από λάθος των ανίκανων ηγετών σας, έχετε νικηθεί. Θα ξαναρχίσετε, όμως, αμέσως τον αγώνα και τότε δεν θ' αγωνίζεστε πια για ν' αποσπάσετε παραχωρήσεις που θα αποκαλυφτεί πως είναι απάτη, αλλά για ν' απαλλοτριώσετε μια και καλή τους εκμεταλλευτές σας, χωρίς καμία και κανενός είδους συνεργασία με τον ταξικό σας εχθρό».

***(Ουμανιτά Νόβα,* 22-9-1920)**

★ ★ ★

Απόσπασμα απο ομιλια στα εργοστασια «Οφιτσινε Μεχάνιχε Ιταλιάνε» και «Μονετα» στο Μουσοκο, οταν η καταληψη τελειωνε

Αυτοί που πανηγυρίζουν για τη συμφωνία που υπογράφτηκε στη Ρώμη, ανάμεσα στα συνδικάτα και στ' αφεντικά, και την παρουσιάζουν για μεγάλη νίκη, σας κοροϊδεύουν. Η νίκη, στην πραγματικότητα, είναι του Τζιολίτι, της κυβέρνησης και της αστικής τάξης, που σώθηκαν από την άβυσσο όπου γκρεμίζονταν.

Ποτέ η επανασταση δεν είχε πλησιάσει τόσο πολύ στην Ιταλία και ποτέ δεν είχε τόσο πολλές πιθανότητες επιτυχίας όσο τώρα. Η αστική τάξη έτρεμε, η κυβέρνηση ήταν ανίκανη ν' αντιμετωπίσει την κατάσταση. Δεν χρησιμοποιήθηκαν η δύναμη και η βία, γιατί μπορέσατε ν' αντιτάξετε στη δύναμη της κυβέρνησης μια δυναμη μεγαλύτερη, γιατι με την κατάληψη των εργοστασιων είχατε ετοιμάσει την άμυνά σας με τους τρόπους που ειχατε μαθει στον πόλεμο, ειχατε δείξει ότι θ' αντιτείνατε βία στη βια και γιατί, αυτή τη φορα, σε χειροτερη κατάσταση δεν εισασταν εσείς αλλά οι εχθροί σας.

Το να μιλάμε για νικη τωρα που η συμφωνία της Ρώμης σας ξαναβάζει κάτω από το ζυγο της εκμετάλλευσης από την αστική τάξη που θα 'χατε μπορέσει να τον αποτινάξετε, είναι απάτη. Αν εγκαταλείψετε τα εργοστάσια, κάντε το με την πεποίθηση ότι έχετε χάσει μια μεγάλη μαχη και με την προθεση να ξαναρχίσετε

τον αγώνα και να νικήσετε αποφασιστικά στην πρώτη ευκαιρία. Τότε, θα διώξετε τ' αφεντικά και θα τους επιτρέψετε να γυρίσουν στις φάμπρικες μόνο σαν εργάτες, σαν ίσοι με σας, έτοιμοι να δουλέψουν για τους εαυτούς τους και για τους άλλους. Τίποτα δεν έχει χαθεί αν δεν πιστέψετε στην απάτη ότι δήθεν νικήσατε.

Το περίφημο διάταγμα για τον έλεγχο των εργοστασίων είναι μια κοροϊδία, γιατί κάνει να γεννηθεί μια καινούρια συμμορία γραφειοκρατών που, μολονότι προέρχονται από τις τάξεις σας, δεν θα υπερασπίζουν τα συμφέροντά σας αλλά το πόστο τους, γιατί θα θέλουν να συμφιλιώσουν τα δικά σας συμφέροντα με τα συμφέροντα της αστικής τάξης, πράγμα που σημαίνει ότι θα θέλουν να τα 'χουν καλά και με τους λύκους και με τα πρόβατα. Μην εμπιστεύεστε τους ηγέτες που σας θεωρούν ηλίθιους και που πάνε κάθε μέρα όλο και πιο πίσω την επανάσταση. Στο δικό σας χέρι είναι να κάνετε την επανάσταση, αν παρουσιαστεί ευκαιρία, χωρίς να περιμένετε διαταγές - που, είτε δεν έρχονται ποτέ, είτε έρχονται μόνο και μόνο για να σας ζητήσουν να σταματήσετε τη δράση σας. Έχετε εμπιστοσύνη στον εαυτό σας και στο μέλλον σας, και θα νικήσετε».

(*Ουμανιτά Νόβα*, 23-9-1920)

Ο κίνδυνος της κοκαΐνης
Μια πρόταση... που δεν πρόκειται να γίνει δεκτή

(*Ουμανιτά Νόβα*, 10-8-1922)

Στη Γαλλία υπάρχουν αυστηροί νόμοι εναντίον εκείνων που παίρνουν ή που διακινούν την κοκαΐνη. Κι όπως συνήθως, το κακό επεκτείνεται και εντείνεται παρά τους νόμους και, πιθανόν, εξαιτίας τους. Τα ίδια γίνονται και στην υπόλοιπη Ευρώπη και στην Αμερική.

Ο γιατρός Κουρτουά Σουφίρ της γαλλικής ιατρικής ακαδημίας που είχε από τον περασμένο κιόλας χρόνο κρούσει τον κώδωνα προειδοποιώντας για τον κίνδυνο

της κοκαΐνης, διαπιστώνει την αποτυχία της ποινικής νομοθεσίας ν' αντιμετωπίσει το πρόβλημα και ζητά... καινούριους νόμους, πιο σκληρούς.

Βλέπουμε πάλι το παλιό λάθος των νομοθετών, μολονότι η πείρα μας έχει αποδείξει πάντα και χωρίς καμία εξαίρεση ότι ποτέ ο νόμος, όσο βάρβαρος κι αν είναι, δεν έχει καταφέρει να καταπολεμήσει μια κακή συνήθεια ούτε και ν' αποθαρρύνει τους εγκληματίες.

Όσο πιο σκληρές θα γίνονται οι ποινές που θα επιβάλλονται στους καταναλωτές και στους πωλητές κοκαΐνης, τόσο πιο πολύ η έλξη για τον απαγορευμένο καρπό κι ο ίλιγγος του κινδύνου που διατρέχουν θα μεγαλώνουν στους καταναλωτές, τόσο πιο πολύ θα τραβάει το κέρδος τους κερδοσκόπους - ένα κέρδος που είναι κιόλας πολύ μεγάλο, μα που θα το κάνει μεγαλύτερο αυτός ο πιο σκληρός νόμος.

Μάταια, λοιπόν, θα εμπιστευόμασταν τους νόμους. Εμείς, προτείνουμε ένα άλλο γιατρικό.

Διακηρύξτε ότι η κατανάλωση και η εμπορία της κοκαΐνης είναι ελεύθερα, κι ανοίξτε περίπτερα όπου η κοκαΐνη θα πουλιέται σε τιμή κόστους ή και σε πιο χαμηλή ακόμα. Κάντε, στη συνέχεια, μια μεγάλη προπαγανδιστική καμπάνια για να εξηγήσετε στον κόσμο τι συμβαίνει και να του καταδείξετε τα στραβά της κοκαΐνης· δεν θα βρισκόταν κανένας για να κάνει αντίθετη προπαγάνδα, γιατί κανένας δεν θα μπορούσε να κερδίσει χρήματα σε βάρος των κοκαϊνομανών.

Είναι φανερό ότι μ' αυτό τον τρόπο δεν θα εκμηδενιζόταν ολωσδιόλου η βλαβερή κατανάλωση της κοκαΐνης, γιατί τα κοινωνικά αίτια που προκαλούν τις δυστυχίες και σπρώχνουν τους ανθρώπους στη χρήση των ναρκωτικών θα εξακολουθούσαν να υπάρχουν.

Οπωσδήποτε όμως, το κακό θα γινόταν μικρότερο γιατί κανένας δεν θα μπορούσε να βγάλει κέρδος από την πώληση των ναρκωτικών και κανένας δεν θα μπορούσε να κερδοσκοπήσει επωφελούμενος από το κυνήγι των κερδοσκόπων.

Γι' αυτό και η πρότασή μας είτε δεν θα ληφθεί καν

υπόψη, είτε θα θεωρηθεί χιμαιρική και παράλογη.

Κι όμως, οι έξυπνοι κι οι αμερόληπτοι άνθρωποι θα μπορούσαν να πούνε: μιας και οι ποινικοί νόμοι δεν φέρνουν αποτέλεσμα, γιατί δεν εφαρμόζετε, έστω και για δοκιμή, τη μέθοδο που προτείνουν οι αναρχικοί;

Ιδεαλισμός και υλισμός

(Πενσιέρο ε βολοντά, **1-1-1924)**

Έχει διαπιστωθεί χιλιάδες φορές ότι οι άνθρωποι, πριν φτάσουν στην αλήθεια (ή μάλλον, στη λιγοστή σχετική αλήθεια που μπορούν να βρουν στις διάφορες στιγμές της διανοητικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης), έχουν την τάση να κάνουν τα πιο απίθανα λάθη, να βλέπουν τα πράγματα πότε από τη μια και πότε από την άλλη σκοπιά, και να πηδάνε μ' αυτό τον τρόπο από τη μια υπερβολή στην άλλη.

Σήμερα, έχω την πρόθεση να εξετάσω ένα τέτοιο φαινόμενο, που έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για όλη τη σύγχρονη κοινωνική ζωή.

Πριν από μερικά χρόνια, όλοι ήτανε «υλιστές». Στο όνομα μιας «επιστήμης», που δεν ήταν τίποτε άλλο από την ύψωση σε δόγματα κάποιων γενικών αρχών που προέρχονταν από κάποιες υπερβολικά ανεπαρκείς θετικές γνώσεις, ισχυρίζονταν ότι εξηγούσαν όλη την ανθρώπινη ψυχολογία και όλες τις ιστορικές καμπές της ανθρωπότητας με βάση τις απλές στοιχειώδεις υλικές ανάγκες. Ο «οικονομικός παράγοντας» εξηγούσε τα πάντα: το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον· όλες τις εκδηλώσεις της σκέψης και του συναισθηματικού κόσμου, όλες τις μεταβλητές της ζωής: αγάπη και μίσος, ανώτερα και ταπεινά πάθη, κατάσταση της γυναίκας, φιλοδοξία, ζήλεια, υπεροψία της ράτσας, κάθε λογής σχέση ανάμεσα σε άτομα και λαούς, πόλεμους και ειρήνη, υποταγές ή ξεσηκωμούς των ανθρώπων· τους διαφορετικούς τρόπους συγκρότησης της οικογένειας και της κοινωνίας, πολιτικά καθεστώτα, θρησκεία, ηθική, λογοτεχνία, τέχνη και την ίδια την

επιστήμη. Όλα ήταν απλώς επακόλουθα ενός τρόπου παραγωγής και διανομής του πλούτου και των εργαλείων της δουλειάς που επικρατούσαν σε κάθε εποχή! Όσους είχαν ιδέες κάπως πλατύτερες και μια λιγότερο απλοϊκή αντίληψη για την ανθρώπινη φύση και για την ιστορία, τους χαρακτήριζαν, τόσο στους κύκλους των συντηρητικών όσο και στους κύκλους των ανατρεπτικών, καθυστερημένους κι ανάξιους για την «επιστήμη».

Αυτός ο τρόπος θεώρησης των πραγμάτων επηρέαζε, όπως ήταν φυσικό, και την πρακτική συμπεριφορά των κομμάτων κι είχε την τάση να τα κάνει να θυσιάζουν όλα τα υψηλόφρονα ιδανικά τους στα υλικά συμφέροντα και σε οικονομικά ζητήματα που η σημασία τους ήταν πολύ μικρή.

Σήμερα, η μόδα έχει αλλάξει, και όλοι είναι «ιδεαλιστές»: όλοι υποκρίνονται ότι περιφρονούν το «στομάχι» και μιλάνε για τον άνθρωπο λες και είναι καθαρό πνεύμα, για το οποίο το φαγητό, το ντύσιμο, η ικανοποίηση των φυσικών του αναγκών είναι πράγματα τυχαία και πρόσκαιρα, που δεν θα 'πρεπε να τα πολυφροντίζει γιατί αλλιώς θα τιμωρούνταν με ηθική κατάπτωση.

Δεν σκοπεύω ν' ασχοληθώ εδώ με κείνα τα άθλια υποκείμενα, που ο «ιδεαλισμός» τους είναι σκέτη υποκρισία και απάτη· ούτε με τον καπιταλιστή που κηρύσσει στους εργάτες το αίσθημα του χρέους και το πνεύμα της θυσίας για να μπορέσει να περικόψει, χωρίς να συναντήσει αντίσταση, τους μισθούς και να μεγαλώσει τα κέρδη του· ούτε με τον «πατριώτη» που, φλεγόμενος από πάθος για τα πολιτικά δικαιώματα και από εθνικό παλμό, καταστρέφει την πατρίδα του και, όταν μπορεί, και τις πατρίδες άλλων· ούτε με τον στρατιωτικό που, για τη δόξα και την τιμή της σημαιας, εκμεταλλεύεται τους νικημένους, τους καταπιέζει και τους ποδοπατάει.

Μιλώ για ανθρώπους ειλικρινείς, και ιδιαίτερα για ορισμένους συντρόφους μας που έχουν δει ότι ο

αγώνας για τις οικονομικές βελτιώσεις κατέληξε ν' απορροφήσει όλη την ενεργητικότητα των εργατικών οργανώσεων και να τις στραγγίξει απ' όλο τους τον επαναστατικό δυναμισμό, και βλέπουν τώρα ότι ένα μεγάλο κομμάτι του προλεταριάτου αφήνει χωρίς αντίσταση να του αποσπάσουν κάθε ίχνος ελευθερίας και αγκαλιάζει, θέλοντας και μη, το ραβδί που το δέρνει, με τη μάταιη ελπίδα ν' αποκτήσει μια εξασφαλισμένη δουλειά κι έναν καλό μισθό. Μιλώ για τους σύντροφους που έχουν την τάση να παρατήσουν, από αηδία, κάθε ενασχόληση με τα οικονομικά και κάθε μορφή οικονομικού αγώνα, περιορίζοντας τη δραστηριότητά τους στην καθαρά επαναστατική διαπαιδαγώγηση και στον καθαρά επαναστατικό αγώνα.

Το κυρίως πρόβλημα και η θεμελιακή ανάγκη είναι η ελευθερία, μας λένε. Την ελευθερία την κατακτάς και την φυλάγεις μόνο με κοπιαστικούς αγώνες και με σκληρές θυσίες. Πρέπει, κατά συνέπεια, οι επαναστάτες να μη δίνουν σημασία στα μικροπροβλήματα των οικονομικών βελτιώσεων, να καταπολεμούν τον εγωισμό που επικρατεί στις μάζες και να προπαγανδίζουν το πνεύμα της θυσίας· αντί να υπόσχονται μια Γη της Επαγγελίας, εμφυσούν στο λαό το ιερό πάθος να υποφέρει για να πετύχει έναν ανώτερο στόχο.

Συμφωνούμε μαζί τους απόλυτα, φτάνει να μην υπερβάλλουμε. Η ολοκληρωμένη κι ακέραια ελευθερία είναι οπωσδήποτε η πιο σημαντική κατάκτηση, γιατί είναι η καθαγίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Είναι το μόνο μέσο με το οποίο μπορούν και πρέπει να λυθούν τα κοινωνικά προβλήματα προς όφελος όλων. Η ελευθερία όμως, γίνεται κούφια λέξη αν δεν συνοδεύεται από τη δύναμη, δηλαδή από τα μέσα που σου επιτρέπουν ν' ασκείς ελεύθερα τη δραστηριότητά σου.

Το γνωμικό «όποιος είναι φτωχός, είναι δούλος» αληθεύει πάντα, όσο κι αν αληθεύει εξίσου και το ότι «όποιος είναι δούλος, αποκτηνώνεται και χάνει όλα τα βασικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου πλάσματος». Οι υλικές ανάγκες, οι ικανοποιήσεις της υλικής ζωής,

είναι οπωσδήποτε πράγματα κατώτερα και περιφρονητέα ίσως, αλλά αποτελούν την αναγκαία βάση κάθε ανώτερης, ηθικής και πνευματικής ζωής. Χιλιάδες λόγοι, κάθε λογής, δίνουν δύναμη στον άνθρωπο και καθορίζουν την πορεία της ιστορίας, ο άνθρωπος όμως πρέπει να φάει. Πρώτα ζει κι έπειτα φιλοσοφεί.

Λίγο ύφασμα, λίγο λαδάκι κι ένα κομμάτι εύφορη γης, είναι για τις αισθητικές μας ανάγκες πολύ πιο ασήμαντα από έναν πίνακα του Ραφαέλο. Χωρίς, όμως, αυτά τα υλικά και σχετικά χωρίς αξία πράγματα, ο Ραφαέλο δεν θα είχε μπορέσει να πραγματοποιήσει το όμορφο όνειρό του.

Πιστεύω ακράδαντα ότι οι «ιδεαλιστές» είναι άνθρωποι που τρώνε κάθε μέρα και είναι πάντα σχεδόν σίγουροι ότι θα βρουν να φάνε και την επομένη. Είναι φυσικό να έχουν έτσι τα πράγματα, αφού για να μπορείς να σκέφτεσαι, να προσβλέπεις στα ανώτερα, είναι πραγματικά απαραίτητο ένα ελάχιστο, οσοδήποτε μικρό, ποσό υλικής ευημερίας. Υπήρξαν και υπάρχουν άνθρωποι που ανατράφηκαν με πίστη στα ανώτερα ιδανικά της θυσίας και του μαρτυρίου, που αντιμετωπίζουν γαλήνια την πείνα και τα βασανιστήρια κι εξακολουθούν ν' αγωνίζονται ηρωικά για τις ιδέες τους υπομένοντας τα πιο μεγάλα δεινά. Αυτοί, όμως, είναι άνθρωποι που μεγάλωσαν σε συνθήκες σχετικά ευνοϊκές και μπόρεσαν να σωρεύσουν αποθέματα λανθάνουσας ενέργειας που, στη συνέχεια, τους στηρίζουν, όταν νιώθουν την ανάγκη για κάτι τέτοιο. Αυτός, τουλάχιστον, είναι ο γενικός κανόνας.

Από πολλά χρόνια έχω σχέσεις με εργατικές οργανώσεις, επαναστατικές ομάδες και εκπαιδευτικές λέσχες, κι έβλεπα πάντα ότι οι πιο δραστήριοι, οι πιο ψυχωμένοι, ήταν εκείνοι που ζούσαν κάτω από τις λιγότερο άθλιες συνθήκες. Έρχονταν όχι από ανάγκη αλλά για να συνεργαστούν σε κάτι ανώτερο και να τους εμψυχώσει κάποιο ιδανικό. Οι πιο κακομοίρηδες, αυτοί που θα έπρεπε θεωρητικά να ενδιαφέρονται πιο

άμεσα για την κοινωνική αλλαγή, απουσίαζαν ή έπαιζαν κατά κανόνα ρόλο παθητικό.

Θυμάμαι πόσο δύσκολη ήταν η προπαγάνδα σε ορισμένες περιοχές της Ιταλίας πριν από τριάντα με σαράντα χρόνια. Οι αγριεργάτες και πολλοί εργάτες των πόλεων ζούσαν τότε πραγματικά σαν τα ζώα, σε μιαν αθλιότητα που θα 'θελα να πιστεύω ότι ξεπεράστηκε για πάντα, μολονότι σήμερα υπάρχουν λόγοι που με κάνουν να φοβάμαι μήπως ξανάρθει. Έχω δει τόσες και τόσες λαικές κινητοποιήσεις που τις προκάλεσε η πείνα, να ξεσπάνε κι έπειτα να καταλαγιάζουν αμέσως μόλις ανοίξουν μερικα λαϊκά μαγειρεία και μόλις μοιραστούν μερικές πενταροδεκάρες.

Το συμπέρασμα που έβγαλα απ' όλα αυτά είναι το ακόλουθο: πρώτα απ' όλα, υπάρχει μια ιδέα που πρέπει να εμψυχώνει τη θέληση κι είναι απαραίτητο να πληρούνται κάποιοι όροι για να μπορέσει η ιδέα να γεννηθεί και να λειτουργήσει.

Όλα αυτά, επιβεβαιώνουν, λοιπόν, το παλιό μας πρόγραμμα που διακηρύσσει ότι είναι αξεχώριστες η ηθική, η πολιτική κι η οικονομική απελευθέρωση, ότι είναι ανάγκη να εξασφαλιστούν στις μάζες οι υλικοί όροι που θα επιτρέψουν την ύψωση των υλικών αναγκών σε ιδέες.

Πρέπει ν' αγωνιζόμαστε για την ολοκληρωμένη απελευθέρωση και, όσο περιμένουμε και προετοιμάζουμε τη μέρα που αυτή θα είναι μπορετή, πρέπει ν' αποσπάμε από την κυβέρνηση κι από τους καπιταλιστές όλες τις πολιτικές κι οικονομικές βελτιώσεις που μπορούν να κάνουν πιο ευνοικές τις συνθήκες του αγώνα μας και να μεγαλώσουν τον αριθμό εκείνων που αγωνίζονται συνειδητά. Και γι' αυτό, χρειάζεται να καταφεύγουμε μόνο στα μέσα που δεν συνεπάγονται καμία αναγνώριση της τωρινής τάξης πραγμάτων, αλλά που ανοίγουν το δρόμο του μέλλοντος: αυτό είναι το καθήκον μας.

Ας προπαγανδίσουμε το αίσθημα του χρέους και το πνεύμα της θυσίας, ας θυμόμαστε όμως ότι η

καλύτερη προπαγάνδα είναι το παράδειγμά μας και ότι είναι ανώφελο να περιμένουμε από τους άλλους όσα δεν κάνουμε εμείς οι ίδιοι.

Η επαναστατική τρομοκρατία

(Πενσιέρο ε βολοντά, 1-10-1924)

Υπάρχει ένα γενικό πρόβλημα επαναστατικής τακτικής που πρέπει πάντα να το συζητάμε και να το ξανασυζητάμε, γιατί από τη λύση του μπορεί να εξαρτηθεί η μοίρα της επανάστασης που θα 'ρθει.

Δεν σκοπεύω να μιλήσω για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να χτυπηθεί και ν' ανατραπεί η τυραννία που, σήμερα, καταπιέζει τον τάδε συγκεκριμένο λαό. Ο ρόλος μας είναι απλώς να διασαφηνίσουμε τις ιδέες μας και να προετοιμαζόμαστε ηθικά, με τα μάτια στραμμένα σ' ένα κοντινό ή μακρινό μέλλον, μιας και δεν μπορούμε να πράξουμε διαφορετικά. Κι ύστερα, αν πιστεύαμε πως είχε φτάσει η στιγμή για την ενεργητική δράση... θα μιλούσαμε ακόμα λιγότερο γι' αυτήν.

Θ' ασχοληθώ, λοιπόν, αποκλειστικά και υποθετικά με την επαύριο μιας νικηφόρας επανάστασης· θα μιλήσω για τις μεθόδους βίας που μερικοί θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν για «ν' αποδώσουν δικαιοσύνη» και που άλλοι τις θεωρούν απαραίτητες για να διαφυλάξουν την επανάσταση από τις παγίδες που θα της στήσουν οι εχθροί της.

Ας βάλουμε κατά μέρος τη «δικαιοσύνη», μιαν έννοια υπερβολικά σχετική που χρησιμοποιήθηκε πάντα σαν πρόσχημα για όλες τις καταπιέσεις κι όλες τις αδικίες, και που συχνά δεν σημαίνει τίποτε άλλο από εκδίκηση. Το μίσος και η επιθυμία για εκδίκηση είναι συναισθήματα που δεν μπορούν να χαλιναγωγηθούν και, όπως είναι φυσικό, τα γεννά και τα θρέφει η καταπίεση· αν όμως αυτά μπορεί να είναι μια δύναμη που βοηθάει στο ν' απαλλαγούμε από το ζυγό, θα γίνουν στη συνέχεια δύναμη αρνητική όταν θα δοκιμάσουμε να βάλουμε στη θέση της καταπίεσης όχι μια

καινούρια καταπίεση αλλά την ελευθερία και την αδελφοσύνη ανάμεσα στους ανθρώπους. Γι' αυτούς τους λόγους, πρέπει να πασχίσουμε να προκαλέσουμε την εμφάνιση των ανώτερων συναισθημάτων που η ενεργητικότητά τους είναι προσανατολισμένη στην με πάθος αγάπη για το καλό, ενώ συνάμα θα φροντίσουμε να μην περιορίσουμε την οργή που είναι απαραίτητη για τη νίκη, είτε αυτή προέρχεται από αιτίες καλές είτε από κακές. Αξίζει περισσότερο να ενεργήσουν οι άνθρωποι ακολουθώντας τις παρορμήσεις τους παρά, με πρόσχημα ότι θα τους καθοδηγήσουμε καλύτερα, να τους χαλιναγωγήσουμε - πράγμα που θα σήμαινε την επιβολή μιας καινούριας τυραννίας. Ας θυμόμαστε, όμως, πάντα ότι εμείς, οι αναρχικοί, δεν μπορούμε να είμαστε ούτε εκδικητές ούτε δικαστές. Θέλουμε να είμαστε ελευθερωτές και σαν τέτοιοι πρέπει να ενεργούμε, με μέσα τη διδαχή και το παράδειγμά μας.

Έπειτα απ' αυτά, ας ασχοληθούμε με το πιο σημαντικό ζήτημα: την υπεράσπιση της επανάστασης.

Υπάρχουν ακόμα άνθρωποι που τους γοητεύει η ιδέα της τρομοκρατίας. Νομίζουν ότι η γκιλοτίνα, οι τουφεκισμοί, οι σφαγές, οι εκτοπίσεις, τα κάτεργα ***(κρεμάλα και κάτεργα,*** μου 'λεγε πρόσφατα ένας διαβόητος κομμουνιστής) είναι τα ισχυρά και αναγκαία όπλα της επανάστασης, κι έχουν τη γνώμη ότι, αν τόσες επαναστάσεις συντρίφτηκαν και δεν έφεραν τ' αποτελέσματα που λαχταρούσαν οι άνθρωποι, αυτό οφείλεται στη μεγαλοψυχία και στην αδυναμία των επαναστατών που δεν καταδίωξαν, δεν καταπίεσαν και δεν έσφαξαν όσο έπρεπε.

Βλέπουμε εδώ μια πρόληψη διαδεδομένη σε ορισμένους επαναστατικούς κύκλους, πρόληψη που την γέννησαν η ρητορεία κι οι διαστρεβλώσεις της ιστορίας από τους απολογητές της γαλλικής επανάστασης, και που την ενισχύουν τα τελευταία χρόνια οι μπολσεβίκοι με την προπαγάνδα τους. Η αλήθεια, όμως, είναι το διαμετρικά αντίθετο: η τρομοκρατία υπήρξε πάντα όργανο της τυραννίας. Στη Γαλλία, βοήθησε την

τυραννία του Ροβεσπιέρου. Άνοιξε το δρόμο στο Ναπολέοντα και στην αντίδραση που ακολούθησε. Στη Ρωσία, καταδίωξε και σκότωσε αναρχικούς και σοσιαλιστές, έσφαξε ξεσηκωμένους εργάτες και αγρότες και, με λίγα λόγια, έκοψε την ορμή μιας επανάστασης που θα μπορούσε να ήταν η απαρχή μιας καινούριας εποχής για τον πολιτισμό.

Όσοι πιστεύουν στην δήθεν επαναστατική κι απελευθερωτική αποτελεσματικότητα της καταπίεσης και της αγριότητας, έχουν την ίδια οπισθοδρομική νοοτροπία με τους νομικούς που πιστεύουν ότι μπορούν να σβήσουν το έγκλημα και να εξυψώσουν ηθικά τους ανθρώπους με μέσο τις αυστηρές ποινές.

Η τρομοκρατία, όπως κι ο πόλεμος, ξυπνά τα αταβιστικά συναισθήματα της αγριότητας που τα 'χει σκεπάσει άσχημα το λούστρο του πολιτισμού, και ανεβάζουν στις ανώτερες θέσεις τους χειρότερους ανθρώπους. Αντί να βοηθήσει στην υπεράσπιση της επανάστασης, βοηθάει στη δυσφήμισή της, στο να την κάνει μισητή στους ανθρώπους και, έπειτα από μια περίοδο άγριων συγκρούσεων, καταλήγει αναγκαστικά σε κάτι που σήμερα θα το ονόμαζα «εξομάλυνση», στη νομιμοποίηση δηλαδή και στη διαιώνιση της τυραννίας. Όποιο κι αν είναι το κόμμα που νίκησε, φτάνει πάντα στην εγκαθίδρυση μιας ισχυρής κυβέρνησης που εξασφαλίζει, στους μεν την ειρήνη σε βάρος της ελευθερίας και στους δε την κυριαρχία χωρίς πολλούς κινδύνους.

Ξέρω καλά ότι οι τρομοκράτες αναρχικοί (όσο λίγοι κι αν είναι) απορρίπτουν κάθε μορφή οργανωμένης τρομοκρατίας που ασκείται, έπειτα από διαταγή κάποιας κυβέρνησης, από πληρωμένα όργανα· θα ήθελαν οι ίδιοι οι άνθρωποι, χωρίς μεσάζοντες, να σκοτώσουν τους εχθρούς τους. Αυτό όμως, το μόνο που θα 'κανε, θα ήταν το να επιδεινώσει την κατάσταση. Η τρομοκρατία μπορεί να γοητεύει τους φανατικούς, αρμόζει όμως κυρίως στους πραγματικά κακούς, σε κείνους που διψάνε για χρήμα και για αίμα. Δεν

πρέπει να εξιδανικεύουμε το λαό και να νομίζουμε ότι αποτελείται αποκλειστικά από ανθρώπους απλούς και καλούς που μπορεί βέβαια να κάνουν κάποιες ακρότητες αλλά στο βάθος οι προθέσεις τους είναι πάντα αγαθές. Οι μπάτσοι κι οι φασίστες υπηρετούν την αστική τάξη, προέρχονται όμως από το λαό!

Στην Ιταλία, ο φασισμός πήρε με το μέρος του πολλούς εγκληματίες κι έτσι ξεκαθάρισε, ώς ένα σημείο, εκ των προτέρων τα πράγματα για την επανάσταση. Δεν πρέπει, όμως, να πιστέψουμε ότι όλοι οι Ντουμίνι κι όλοι οι Τσεζαρίνο Ρόσι είναι φασίστες. Υπάρχουν ανάμεσά τους αρκετοί που, για έναν οποιονδήποτε λόγο, δεν θέλησαν ή δεν μπόρεσαν να γίνουν φασίστες και που προτίθενται να κάνουν, στο όνομα της «επανάστασης», τα ίδια μ' αυτά που κάνουν οι φασίστες στο όνομα της «πατρίδας». Και, από την άλλη μεριά, όπως οι κακούργοι όλων των καθεστώτων ήτανε πάντα έτοιμοι να μπούνε στην υπηρεσία του καινούριου καθεστώτος και να γίνουν τα πιο αφοσιωμένα του όργανα, έτσι και οι φασίστες του σήμερα θα είναι έτοιμοι αύριο να δηλώσουν αναρχικοί ή κομμουνιστές ή ό,τι άλλο τους καπνίσει, απλώς και μόνο για να εξακολουθήσουν να κυβερνάνε και να ικανοποιούν τα ταπεινά τους ένστικτα. Αν δεν μπορούν να το κάνουν αυτό στη χώρα τους γιατί είναι γνωστοί και σταμπαρισμένοι, θα πάνε αλλού και θα γυρέψουν ευκαιρία για να φανούν πιο άγριοι και πιο «ενεργητικοί» από τους άλλους· θα αντιμετωπίζουν σαν μετριοπαθείς, δειλούς, πυροσβέστες της επανάστασης και αντεπαναστάτες εκείνους που βλέπουν την επανάσταση σαν μεγάλο έργο καλοσύνης κι αγάπης.

Βέβαια, η επανάσταση πρέπει να υπερασπίσει τον εαυτό της και να εξελιχτεί ακολουθώντας μιαν απαρασάλευτη λογική· δεν πρέπει, ωστόσο, και δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό της με μέσα που έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους της.

Το μεγάλο μέσο για την υπεράσπιση της επανάστασης εξακολουθεί πάντα να είναι η απόσπαση από

την αστική τάξη όλων των οικονομικών μέσων της κυριαρχίας της, ο εξοπλισμός όλου του λαού (μέχρι την ώρα που όλοι θα φτάσουν να πετάξουν τα όπλα τους θεωρώντας τα αντικείμενα άχρηστα κι επικίνδυνα) και το ενδιαφέρον του πληθυσμού, στη μεγάλη πλειονότητά του, για τη νίκη.

Αν, για να νικήσουμε θα έπρεπε να στήσουμε κρεμάλες στις πλατείες,εγώ θα προτιμούσα να ήμουνα με το μέρος των νικημένων.

Σάκο και Βαντσέτι

(Πενσιέρο ε βολοντά, 1-6-1926)

Οι Νίκολα Σάκο και Μπαρτολόμεο Βαντσέτι συνελήφθηκαν γιατί ήταν αναρχικοί, κατηγορήθηκαν για ληστεία και καταδικάστηκαν σε θάνατο στα 1920. Ακολούθησαν εφέσεις και κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας σ' ολόκληρο τον κόσμο, ώσπου τελικα εκτελέστηκαν στην ηλεκτρική καρέκλα στα 1927, στην Πολιτεία της Μασαχουσέτης.

Παρά τις πάμπολλες αποδείξεις που συγκεντρώθηκαν κι αποδεικνύουν την αθωότητα των συντρόφων μας· παρά τις βάσιμες ελπίδες, τη βεβαιότητα σχεδόν, να δούμε έπειτα από έξι χρόνια μαρτυρίου να θριαμβεύουν επιτέλους η αλήθεια κι η δικαιοσύνη, το Ανώτατο Δικαστήριο της Μασαχουσέτης απέρριψε την έφεση και οι Σάκο και Βαντσετι παραμένουν καταδικασμένοι σε θάνατο.

Φαίνεται ότι υπάρχουν ακόμα μερικές διατυπώσεις κι άλλες εφέσεις και ότι η εκτέλεσή τους δεν θα γίνει πριν περάσουν άλλα δύο χρόνια. Στο μεταξύ, το φάσμα της ηλεκτρικής καρέκλας πλανιέται λυσσασμένο, απειλητικό, πάνω από τους δύο δυστυχισμένους κι απ' όλους όσους τους αγαπάνε.

Δεν βρίσκουμε πια λόγια - που, στο κάτω κάτω, δεν θα μας άφηναν να τα πούμε - για να εκφράσουμε όπως πρέπει τη θλίψη και την αγανάκτησή μας.

Ελαβα ένα γράμμα από τον Μπαρτολομέο Βαντσέτι, τότε που του αναγγέλθηκε η θλιβερή είδηση.

Είναι ένα γράμμα απλό, γεμάτο θάρρος και πίστη στο ιδανικό που είναι η αληθινή αιτία του μαρτυρίου του. Να ένα κομμάτι απ' αυτό το γράμμα:

«Μη λυπάσαι για μας· κανένας σύντροφος να μην τρομοκρατηθεί από τη μοίρα μας· συνεχίστε τον ιερό αγώνα για μια δικαιοσύνη πιο αληθινή, για την ελευθερία. Εμείς ξέρουμε ν' αντιμετωπίσουμε τη μοίρα μας».

Δεν πρέπει να χάνουμε τις ελπίδες μας για το ανθρωπινο είδος από τη στιγμή που υπάρχουν ακόμα άνθρωποι με τέτοια ηθική δύναμη.

Μερικές σκέψεις για το καθεστώς της ιδιοκτησίας μετά την επανάσταση

(*Ιλ Ρισβέλιο, Γενεύη,* 30-10-1929)

Οι αντίπαλοί μας, οι υπερασπιστές κι οι ευνοούμενοι του τωρινού κοινωνικού καθεστώτος, λένε συνήθως για να δικαιολογήσουν το δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία, ότι «η ιδιοκτησία είναι η προυπόθεση και η εγγύηση της ελευθερίας». Συμφωνούμε απόλυτα μαζί τους. Μήπως δε λέμε αδιάκοπα ότι «όποιος είναι φτωχός είναι δούλος;».

Τότε, όμως, τί είναι αυτό που μας χωρίζει;

Νομίζω ότι η διαφορά μας είναι ξεκάθαρη. Στην πραγματικότητα, η ιδιοκτησία που υποστηρίζουν αυτοί, είναι η καπιταλιστική ιδιοκτησία, η ιδιοκτησία δηλαδή που σου επιτρέπει να ζεις από τη δουλειά των άλλων· που προϋποθέτει, επομένως, μια τάξη απόκληρων, μη ιδιοκτητών, που είναι υποχρεωμένοι να πουλάνε στους ιδιοκτήτες τη δουλειά τους σε τιμή χαμηλότερη από την αξία της.

Πράγματι, σήμερα, σ' όλες τις χώρες του κόσμου, οι περισσότεροι άνθρωποι για να ζήσουν, οφείλουν να

ζητιανεύουν δουλειά απ' αυτούς που έχουν το μονοπώλιο της γης και των εργαλείων της δουλειάς· κι όταν βρούνε δουλειά, παίρνουν μισθό όχι μόνο κατώτερο από το προϊόν, αλλά και συχνά μόνο τόσο ώστε να μην πεθάνουν απο την πείνα. Αυτό αποτελεί για τους εργαζόμενους ένα είδος δουλείας, που μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο σκληρή, μα που συνεπάγεται πάντα μια κοινωνική κατωτερότητα, μια υλική αθλιότητα και μια ηθική αποκτήνωση. Και αυτή η αποκτήνωση είναι κατά βάθος η πρώτη αιτία για όλα τα δεινά της τωρινής κοινωνικής τάξης πραγμάτων.

Για να γίνουμε ελεύθεροι, για να μπορεί ο καθένας ελεύθερα να φτάσει στο ανώτατο σημείο της ηθικής και υλικής του ανάπτυξης και να χαρεί όλα τα αγαθά που μπορούν να δώσουν η φύση κι η δουλειά, πρέπει όλοι να είναι ιδιοκτήτες, πρέπει δηλαδή όλοι να έχουν δικαίωμα στη λίγη γη, στις λίγες πρώτες ύλες και στα λίγα εργαλεία που είναι απαραίτητα για να δουλεύουν και να παράγουν χωρίς να καταπιέζονται και χωρίς να τους εκμεταλλεύονται. Κι αφού κανένας δεν μπορεί να ελπίσει ότι η τάξη των ιδιοκτητών θα παραιτηθεί με τη θέλησή της από τα προνόμια που σφετερίστηκε, θα πρέπει οι εργαζόμενοι να την απαλλοτριώσουν και να γίνουν όλα ιδιοκτησία ολονών.

Αυτός θα πρέπει να είναι ο στόχος της ερχόμενης επανάστασης, και σ' αυτό πρέπει να στοχεύουν όλες μας οι πράξεις. Αφού, όμως, η κοινωνική ζωή δεν ανέχεται διακοπές, πρέπει από τώρα να σκεφτόμαστε τον πρακτικό τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιήσουμε τα αγαθά που θα 'χουν γίνει κοινή ιδιοκτησία και με τον οποίο θα εξασφαλίσουμε σ' όλα τα μέλη της κοινωνίας ίσα δικαιώματα. Το καθεστώς της ιδιοκτησίας, λοιπόν, θα είναι ένα πρόβλημα που θα τεθεί την ίδια τη στιγμή που θα κάνουμε την απαλλοτρίωση.

Δεν μπορούμε, φυσικά, να υποστηρίζουμε ούτε και να ελπίζουμε ότι θα περάσουμε μεμιάς από το τωρινό σύστημα σ' άλλα συστήματα, τέλεια και τελειωτικά. Στην επαναστατική πράξη, αυτό που πρώτα

απ' όλα μετράει, είναι το να κάνουμε γρήγορα για να ικανοποιήσουμε αμέσως τις ανάγκες που τη λύση τους δεν μπορούμε να την παραπέμψουμε στο αύριο. Θα κάνουμε, λοιπόν, ό,τι μπορούμε, ό,τι θα θέλουν οι άνθρωποι και ό,τι θα μας επιτρέψουν οι πρακτικές συνθήκες που καθορίζονται και περιορίζονται απ' αυτή τη θέληση των ανθρώπων. Είναι, όμως, χρήσιμο να έχουμε, από την αρχή, μια ιδέα γι' αυτό που θέλουμε να κάνουμε για να σπρώξουμε όσο μπορούμε τα πράγματα προς αυτή την κατεύθυνση.

Η ιδιοκτησία, θα πρέπει να είναι ατομική ή συλλογική; Η κοινότητα, η ιδιοκτήτρια των αδιαίρετων αγαθών, θα είναι η τοπική ομάδα ή η λειτουργική ομάδα που θ' αποτελείται από ανθρώπους πνευματικά συγγενείς, ή κάποια οικογενειακή ομάδα, ή μήπως θα περιλαμβάνει συλλήβδην τα μέλη ενός ολόκληρου έθνους και στη συνέχεια ολόκληρης της ανθρωπότητας;

Ποιές μορφές θα πάρουν η παραγωγή, η κατανάλωση και η ανταλλαγή; Θα επικρατήσει κομμουνισμός (συνεταιρισμένη παραγωγή και ίση κατανάλωση για όλους), κολλεκτιβισμός (από κοινού παραγωγή, και διάθεση των προϊόντων στον καθένα ανάλογα με τη δουλειά του) ή ατομικισμός (ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και διάθεση από τον καθένα ολόκληρου του προϊόντος της δουλειάς του); Θα δούμε, επιτέλους, να δημιουργούνται και άλλες μορφές, σύνθετες, που μπορεί να τις προτείνουν το ατομικό συμφέρον και το κοινωνικό ένστικτο που θα τα έχει φωτίσει η εμπειρία;

Θα δοκιμαστούν, πιθανόν, όλες οι δυνατές μέθοδοι κατοχής και χρησιμοποίησης του πλούτου, ταυτόχρονα στον ίδιο τόπο ή σε τόπους διαφορετικούς· θα μπερδεύονται και θα συνδυάζονται με διάφορους τρόπους μέχρις ότου η πρακτική δείξει ποια είναι η καλύτερη ή ποιες είναι οι καλύτερες μορφές.

Στο μεταξύ, όπως έχω κιόλας πει, η ανάγκη να μη διακοπεί η παραγωγή και να μη σταματήσει η κατανά-

λωση των αγαθών πρώτης ανάγκης, θα μας κάνουν ν' απαλλοτριώνουμε σταδικά και να κλείνουμε όπου είναι απαραίτητο συμφωνίες για την ομαλή συνέχιση της κοινωνικής ζωής. Θα κάνουμε ό,τι μπορούμε, κι αν δεν υποχρεωθούμε ν' αντιταχτούμε σε απόπειρες για συγκρότηση και σταθεροποίηση καινούριων προνομιούχων ομάδων, θα έχουμε τον καιρό να ψάξουμε τους καλύτερους δρόμους για το μέλλον.

Ο καθένας, όμως, μπορεί και πρέπει ν' αναρωτηθεί ποια λύση του φαίνεται καλύτερη και προς τα πού θα κατευθύνει τις προσπάθειές του.

Εγώ, τάσσομαι υπέρ του κομμουνισμού, γιατί ο κομμουνισμός μου φαίνεται πως είναι το ιδανικό προς το οποίο θα πλησιάζει η ανθρωπότητα όσο θα μεγαλώνει η αγάπη ανάμεσα στους ανθρώπους, όσο η αφθονία θα τους απαλλάσσει από το φόβο της πείνας και θα γκρεμίζει τα βασικά εμπόδια που αντιτίθενται στη συναδέλφωσή τους. Αλλά, πολύ περισσότερο από τις πρακτικές μορφές της οικονομικής οργάνωσης (που οφείλουν αναγκαστικά να προσαρμόζονται στις περιστάσεις και που θα εξελίσσονται διαρκώς), αυτά που ενδιαφέρουν είναι το πνεύμα που θα εμπνέει τις οργανώσεις και η μέθοδος με την οποία θα συγκροτούνται. Το σπουδαίο είναι, αφενός να τις καθοδηγεί το πνεύμα της δικαιοσύνης και η επιθυμία για το καλό ολονών, και αφετέρου να δημιουργούνται πάντα από τους ανθρώπους ελεύθερα και με τη θέλησή τους.

Αν υπάρχει πραγματικά ελευθερία και πνεύμα αδελφοσύνης, όλες οι μορφές που έχουν για κοινό στόχο την απελευθέρωση και την εξύψωση των ανθρώπων, στο τέλος θα συναιριαστούν και θα γίνουν ένα. Αν, αντίθετα, δεν υπάρχει ελευθερία ούτε επιθυμία για το καλό ολονών, όλες οι μορφές οργάνωσης, θα μπορέσουν να γεννήσουν μόνο την αδικία, την εκμετάλλευση και το δεσποτισμό.

Ας εξετάσουμε επιτροχάδην τα κυριότερα συστήματα που προτείνονται για τη λύση του κοινωνικού προβλήματος. Υπάρχουν δύο θεμελιώδη θεωρητικά

συστήματα που διεκδικούν την προτίμηση των αναρχικών: ***ο ατομικισμός*** (μιλώ για τον ατομικισμό σαν μέσο διανομής του πλούτου, και δεν ασχολούμαι με σκοτεινά φιλοσοφικά προβλήματα που, στο κάτω κάτω, δεν έχουν καμία θέση εδώ) και ***ο κομμουνισμός.***

Ο κολλεκτιβισμός, για τον οποίο δεν μιλάνε πια καθόλου, είναι ένα σύστημα ενδιάμεσο που συνδυάζει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα και των δύο παραπάνω λύσεων. Ίσως, εξαιτίας αυτού ακριβώς του πράγματος, να εφαρμοστεί πλατιά, τουλάχιστον κατά τη μεταβατική περίοδο ανάμεσα στην παλιά και την καινούρια κοινωνία. Δεν θ' ασχοληθώ, πάντως ειδικά μ' αυτόν, γιατί οι παρατηρήσεις που θα κάνω για τον ατομικισμό και τον κομμουνισμό μπορούν εύκολα να μεταφερθούν σ' αυτόν.

Ο τέλειος ***ατομικισμός*** θα ήταν το μοίρασμα σε όλους λίγο πολύ ίσων μερτικών από τη γη και τα άλλα πλούτη, έτσι ώστε όλοι άνθρωποι, στο αρχίνισμα της ζωής τους, να μπορούν να έχουν ίσα υλικά μέσα και να μπορεί ο καθένας να φτάσει μέχρι εκεί που θα του επιτρέψουν οι ικανότητες και οι δραστηριότητές του. Για να διατηρηθεί αυτή η ισότητα των ευκαιριών στο ξεκίνημα, θα πρέπει να καταργηθεί η κληρονομιά και να γίνονται κατά περιόδους καινούρια μοιράσματα ανάλογα με τις αριθμητικές μεταβολές του πληθυσμού.

Αυτό το σύστημα φαίνται καθαρά αντι-οικονομικό, δεν ταιριάζει δηλαδή με την όσο το δυνατόν καλύτερη χρησιμοποίηση του πλούτου σε μια πολιτισμένη χώρα. Κι αν ακόμα υποθέσουμε ότι μπορεί να εφαρμοστεί σε μικρές και πρωτόγονες αγροτικές εκμεταλλεύσεις, δεν βλέπουμε πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε μεγάλη κλίμακα και στα πλαίσια μιας σύγχρονης αγροτικής ή βιομηχανικής παραγωγής, όπου ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού δεν χρησιμοποιεί άμεσα τη γη και τα εργαλεία για να παράγει υλικά αγαθά, αλλά δουλεύει σε δημόσιες ή άλλες κοινωφελείς υπηρεσίες.

Από την άλλη μεριά, πώς να χωρίσουμε απόλυτα ή

τουλάχιστον σχετικά δίκαια τη γη, όταν η αξία των διάφορων εδαφών ποικίλλει τόσο πολύ, ως προς την παραγωγικότητα, την υγιεινή και την τοποθεσία; Και πώς να χωρίσουμε τους μεγάλους βιομηχανικούς οργανισμούς, που για να λειτουργήσουν έχουν ανάγκη από την ταυτόχρονη συνεργασία πολλών εργαζόμενων; Πώς, τέλος να υπολογίζουμε την αξία των πραγμάτων που παράγονται και να κάνουμε την ανταλλαγή χωρίς, ταυτόχρονα, να πέσουμε πάλι στα κακά του ανταγωνισμού και του σφετερισμού;

Είναι αλήθεια ότι οι πρόοδοι της χημείας και της γεωπονίας έχουν την τάση να εξισώσουν, ως προς την παραγωγικότητα και την υγιεινή, τα διάφορα χωράφια· ότι η ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων, το αυτοκίνητο και τ' αεροπλάνο, θα καταλήξουν πιθανόν να κάνουν όλες τις τοποθεσίες σχεδόν ισάξιες· ότι η ηλεκτρική γεννήτρια αποκεντρώνει τη βιομηχανία και κάνει δυνατή τη χρήση της μηχανής από μεμονωμένα άτομα κι από μικρές ομάδες· ότι η επιστήμη θα μπορέσει ν' ανακαλύψει ή να παρασκευάσει σε κάθε περιοχή τις πρώτες ύλες που είναι απαραίτητες για τη δουλειά. Αυτές οι πρόοδοι, όμως, και άλλες ακόμα, όπως και η ευκολία κι η αφθονία της παραγωγής, θα διώξουν το οικονομικό ζήτημα από την κορυφαία θέση που κατέχει σήμερα στη σειρά των προβλημάτων. Η αδελφοσύνη που θα επικρατεί, θα κάνει άχρηστους και αξιοκαταφρόνητους τους μικρουπολογισμούς για το τι είναι του Πέτρου ή του Γιάννη. Ο κομμουνισμός θα πάρει αυτόματα, σχεδόν χωρίς να το καταλάβει κανένας, τη θέση του ατομικισμού, και θα ωφελήσει ακόμα περισσότερο τους ανθρώπους, θα μεγαλώσει κι άλλο την ικανοποίηση και την πραγματική ελευθερία όλων των ατόμων.

Αυτά, όμως, θα γίνουν σ' ένα λίγο πολύ μακρινό μέλλον. Τώρα, ωστόσο, μιλάμε για το σήμερα και για το κοντινό μέλλον. Σήμερα, μια οργάνωση που θα βασίζεται στην ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, που θα διατηρεί τους ανταγωνισμούς και τις αντιζηλίες

ανάμεσα στους παραγωγούς και θα δημιουργεί και καινούριους, θα απειλείται πάντα από την ενδεχόμενη εμφάνιση μιας εξουσίας, μιας κυβέρνησης που θα επανεγκαθίδρυε τα καταργημένα προνόμια. Οπωσδήποτε δεν θα μπορέσει να επιβιώσει ούτε προσωρινά, παρά μόνο αν την περιορίσουν και της δώσουν ποικιλία μια σειρά από εθελοντικές ενώσεις και εθελοντικούς συνεταιρισμούς.

Το δίλημμα που θα αντιμετωπίζει πάντα η επανάσταση είναι το ακόλουθο: είτε θα υπάρξει εθελοντική αυτο-οργάνωση προς όφελος ολωνών, είτε η οργάνωση θα γίνει με τη βία από κάποια κυβέρνηση, προς όφελος κάποιας άρχουσας τάξης.

Ας μιλήσουμε τώρα για τον ***κομμουνισμό***. Θεωρητικά, φαίνεται πως είναι το ιδανικό σύστημα ιδιοκτησίας: αυτό που στις ανθρώπινες σχέσεις θα αντικαθιστούσε τις συγκρούσεις με την αλληλεγγύη και που θα χρησιμοποιούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη φυσική ενέργεια και την ανθρώπινη δουλειά. Θα έκανε την ανθρωπότητα μια οικογένεια αδελφών, έτοιμων ν' αλληλοβοηθούνται και ν' αγαπιούνται. Μπορεί, όμως, να εφαρμοστεί όταν η ανθρωπότητα βρίσκεται στις τωρινές ηθικές και υλικές συνθήκες; Και αν ναι, μέσα σε ποιά πλαίσια;

Παγκόσμιος κομμουνισμός, δηλαδή μία και μοναδική κοινότητα όλων των ανθρώπινων πλασμάτων! Να μια έξοχη επιδίωξη, ένας ιδανικός φάρος προς τον οποίο πρέπει να κατευθυνόμαστε, μα που οπωσδήποτε δεν θα μπορούσε τώρα να γίνει η συγκεκριμένη μορφή οικονομικής οργάνωσης της κοινωνίας. Για σήμερα, και ίσως και για το μέλλον, βρίσκεται αρκετά μακριά μας. Όσο για το πιο μακρινό μέλλον, θα φροντίσουν οι επερχόμενες γενιές.

Προς το παρόν, μπορούμε να σκεφτόμαστε μόνο διάφορες κοινότητες, ανάμεσα σε γείτονες, ανάμεσα σε άτομα με πραγματική συγγένεια, που θα έχουν αναμεταξύ τους διάφορες σχέσεις αλληλεγγύης και ανταλλαγής. Και, ακόμα και μέσα σ' αυτά τα

πλαίσια, θα τίθεται πάντα το σοβαρό πρόβλημα του ενδεχόμενου ανταγωνισμού ανάμεσα σε κομμουνισμό και ελευθερία. Είναι και το συναίσθημα που, με τη βοήθεια της οικονομικής ανάγκης, σπρώχνει τους ανθρώπους στη συνειδητή κι εθελοντική αδελφοσύνη και στην αλληλεγγύη, και που αναμφίβολα θα μας οδηγήσει να εφαρμόσουμε και να προπαγανδίσουμε τον όσο το δυνατόν περισσότερο κομμουνισμό. Πιστεύω, όμως, ότι, όπως ο απόλυτος ατομικισμός είναι στις μέρες μας αντι-οικονομικός και ανεφάρμοστος, έτσι κι ο ολοκληρωμένος κομμουνισμός, προπάντων αν επιβαλόταν σε μια πολύ μεγάλη περιοχή, θα ήταν ανεφαρμοστος και αντιελευθεριακός.

Για να οργανώσουμε σε μεγάλη κλίμακα μια κομμουνιστική κοινωνία θα 'πρεπε να μετασχηματίσουμε ριζικά τόσο την κοινωνική ζωή στο σύνολό της, όσο και τα τεχνικά μέσα της παραγωγής, της ανταλλαγής και της κατανάλωσης. Αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο σταδιακά στο βαθμό που θα το επέτρεπαν οι αντικειμενικές περιστάσεις, που ο λαός θα συνειδητοποιούσε τα πλεονεκτήματα αυτού του συστήματος και που οι μάζες θα φρόντιζαν γι' αυτό μόνες τους. Αν, αντίθετα, θα ήθελε κάποιος και θα μπορούσε να πραγματώσει μεμιάς αυτό το μετασχηματισμό με τη βούληση και την επιμονή ενός κόμματος, τί θα γινόταν; Οι μάζες, μαθημένες να υπακούουν και να υποτάσσονται, θα δέχονταν τον καινούριο τρόπο ζωής σαν νόμο που τον επέβαλε μια κυβέρνηση· θα περίμεναν για μιαν ακόμη φορά να 'ρθει μια ανώτερη εξουσία και να επιβάλει στον καθένα τα καθήκοντά του στην παραγωγή και το μερτικό του στην κατανάλωση. Η καινούρια εξουσία, μη ξέροντας και μη μπορώντας να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες κι όλες τις επιθυμίες των ανθρώπων, που είναι σε άπειρο βαθμό διαφορετικές μεταξύ τους και συχνά αντιφατικές, μη θέλοντας, από την άλλη μεριά, να φανεί ανίκανη και ν' αφήσει στους ίδιους τους ενδιαφερόμενους την ελευθερία να πράξουν όπως θέλουν, θα συγκροτούσε ξανά ένα κράτος

που, όπως κι όλα τ' άλλα κράτη, θα στηριζόταν στη στρατιωτική και στην αστυνομική βία. Αυτό το καθεστώς, αν κατάφερνε ν' αντέξει στο χρόνο, δεν θα έκανε τίποτε άλλο πέρα από το ν' αντικαταστήσει τα παλιά αφεντικά με καινούρια, πιο φανατικά.

Με πρόσχημα την αναμόρφωση του κόσμου μ' ένα καινούριο ευαγγέλιο, κι αν ακόμα οι προθέσεις τους ήταν αγαθές και τίμιες, θα επέβαλαν σ' όλους ένα πανομοιότυπο καθεστώς και θα έκαναν αδύνατη κάθε πρωτοβουλία και κάθε κριτική. Θα επακολουθούσαν η αποθάρρυνση και η παράλυση στην παραγωγή, η παράνομη διακίνηση εμπορευμάτων, η αλαζονεία κι η διαφθορά της γραφειοκρατίας, η γενική αθλιότητα· κοντολογίς, η ολοένα και πιο ολοκληρωμένη επιστροφή σε συνθήκες καταπίεσης και εκμετάλλευσης που η επανάσταση διατεινόταν ότι κατάργησε. Ας μας χρησιμέψει σε κάτι και η ρωσική εμπειρία.

Συνοψίζοντας, μου φαίνεται ότι κανένα σύστημα δεν είναι ζωντανό και δεν μπορεί ν' απελευθερώσει την ανθρωπότητα από την παραδοσιακή δουλεία, αν δεν είναι καρπός της ελεύθερης εξέλιξης.

Αν οι ανθρώπινες κοινωνίες πρέπει ν' αποτελούνται από πλάσματα ελεύθερα που ζούνε μαζί, που πειραματίζονται ελεύθερα, που συνεργάζονται χωρίς εμπόδια με επιδίωξη το μεγαλύτερο καλό για όλους, και όχι από πλάσματα που ζούνε σε μοναστήρια ή σε κάτεργα κάτω από το ζυγό της θρησκευτικής προκατάληψης ή της κτηνώδους βίας, τότε, δεν μπορεί να είναι τεχνητά δημιουργήματα ούτε ενός ανθρώπου ούτε μιας σέχτας.

Οφείλουν να είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού των συντρεχουσών ή αντιτιθέμενων αναγκών και θελήσεων όλων των μελών τους. Αυτά τα μέλη είναι που, δοκιμάζοντας και ξαναδοκιμάζοντας, θα βρουν τους θεσμούς που στις δεδομένες συνθήκες, είναι οι καλύτεροι δυνατοί. Και αυτά τα μέλη είναι που θα τους αναπτύξουν και θα τους αλλάξουν όταν αλλάξουν οι περιστάσεις ή οι θελήσεις τους.

Μπορεί, λοιπόν, να προτιμήσουμε τον κομμουνισμό ή τον ατομικισμό ή τον κολλεκτιβισμό, ή το οποιοδήποτε φανταστικό σύστημα, και να εργαστούμε με την προπαγάνδα και με το παράδειγμά μας για να επικρατήσουν οι δικοί μας στόχοι. Πρέπει, όμως, να φυλαχτούμε και να μην υποστηρίξουμε ότι το σύστημα που προτείναμε είναι μοναδικό και αλάθητο, καλό για όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από τόπο και χρόνο, ούτε κι ότι πρέπει να θριαμβεύσει πριν δοκιμαστεί στην πράξη, γιατί αλλιώς θα βαδίσουμε σε σίγουρη καταστροφή.

Το σημαντικό, το απόλυτα απαραίτητο, το σημείο από το οποίο πρέπει να ξεκινήσουμε, είναι το ακόλουθο: να εξασφαλιστούν σε όλους τα μέσα για να είναι ελεύθεροι.

Πρέπει να καταστρέψουμε ή να κάνουμε ανίσχυρη την κυβέρνηση που υπερασπίζει τα προνόμια. Να διακηρύξουμε ότι η διακυβέρνηση είναι ζήτημα του λαού στο σύνολό του και ιδιαίτερα εκείνων που έχουν πιο αναπτυγμένα το πνεύμα της πρωτοβουλίας και την οργανωτική ικανότητα. Να φροντίσουμε για την ικανοποίηση των άμεσων αναγκών και να προετοιμάσουμε το μέλλον, καταστρέφοντας πραγματικά τα προνόμια και τους επιζήμιους θεσμούς. Να κάνουμε να λειτουργήσουν προς όφελος όλων οι χρήσιμοι θεσμοί που σήμερα εξυπηρετούν αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο την καλοπέραση των κυρίαρχων τάξεων.

Στους αναρχικούς έχει ανατεθεί το ιδιαίτερο καθήκον να φυλάγουν άγρυπνα την ελευθερία εναντίον όσων επιδιώκουν να καταλάβουν την εξουσία και εναντίον των πλειονοτήτων που ίσως θελήσουν να επιβάλουν την τυραννία τους.

★ ★ ★

στο δρόμο για την αναρχία

Η κυβέρνηση μαθαίνει
στους ανθρώπους να υποτάσσονται
στον νόμο και να πιστεύουν ότι ο νόμος
είναι απαραίτητος στην κοινωνία.
Για να καταργηθεί η κυβέρνηση, θα πρέπει
να πειστούν οι άνθρωποι
ότι είναι άχρηστη και βλαβερή.
. . . Ανάμεσα στον άνθρωπο και
στο κοινωνικό περιβάλλον ασκείται
μια αμοιβαία επίδραση. Οι άνθρωποι
διαμορφώνουν την κοινωνία όπως
είναι και η κοινωνία διαμορφώνει
τους ανθρώπους όπως είναι. Το αποτέλεσμα,
είναι ένας φαύλος κύκλος :
για να μεταμορφωθεί η κοινωνία χρειάζεται
να μεταμορφωθούν οι άνθρωποι
και για να μεταμορφωθούν οι άνθρωποι
χρειάζεται να μεταμορφωθεί η κοινωνία.

ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θ. ΞΕΡΠΟΣ